

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
EKONOMIKAS UN VADĪBAS FAKULTĀTE
STARPTAUTISKO ATTIECĪBU INSTITŪTS

**ĀRVALSTU INVESTĪCIJAS LATVIJAS
INOVATĪVAJĀ UZŅĒMĒJDARBĪBĀ**

BAKALaura DARBS

Autore: Nataļja Voronova

Stud.apl. VadZ030133

Darba vadītāja: dr. oec. profesore Ērika Šumilo

RĪGA 2007

ANOTĀCIJA

Bakalaura darbā ir apskatīta inovāciju, kas ir mūsdienīgas, konkurētspējīgas ekonomikas pamats, finansēšanas problēmas Latvijā. Vienu no svarīgākiem inovatīvās uzņēmējdarbības finansēšanas avotiem veido investīcijas, tajā skaitā arī ārvalstu, tāpēc darba mērķis bija analizēt ārvalstu investīciju prioritātes Latvijā un inovāciju nozīmi tajās, sīkāk analizēt Eiropas Savienības struktūrfondu, kā viena no ārvalstu investīciju veida, finansējumu Latvijas uzņēmējdarbībā un noskaidrot, vai inovācijas tiek pietiekoši atbalstītas no šī finansējuma avota. Darba rezultātos tika atspoguļota inovāciju finansējuma nepietiekamība, gan vietējo, gan ārvalstu investoru zems finansējuma īpatsvars inovatīvajā uzņēmējdarbībā un tika izdarīti priekšlikumi par lielāko ārvalstu investīciju daudzumu piesaistīšanu šim sektoram.

Atslēgvārdi: inovācijas, inovatīvā uzņēmējdarbība, ārvalstu investīcijas.

ANNOTATION

Innovation as a main factor of the development of the modern society is the subject of the research work. The biggest problem that face innovation introduction in the Latvian enterprises is an insufficient financial support. Investments, especially foreign direct investments, including resources from the European Union structural funds create an important source for the financing of the innovative projects in Latvia. The author of the paper analyzed the priorities of the foreign investors, emphasizing investments in the innovative braches. The results of the research reflected the shortage and unproductive exploitation of the external financial resources in the innovative industries, and proposals for the improving of the investment ground in Latvia were made.

Key words: innovation, innovative entrepreneurship, foreign investments.

SATURS

Apzīmējumu saraksts.....	5
Ievads.....	6
1. Investīciju loma inovāciju attīstībā uzņēmumos	8
1.1. Investīciju procesa būtība un iedalījums	8
1.2. Inovāciju un inovatīvās uzņēmējdarbības būtība un veidi.....	14
1.3. Investīciju loma inovatīvajā uzņēmējdarbībā	22
2. Inovatīvā uzņēmējdarbība Eiropā un Latvijā un tās loma Latvijas investīciju politikā	27
2.1. Ārvalstu tiešo investīciju loma Latvijas ekonomikas attīstība	27
2.2. Prioritāras nozares ārvalstu investīcijām Latvijā.....	33
2.3. Inovāciju politika Eiropas Savienībā un Latvijā	37
2.4. Inovāciju problēmas uzņēmējdarbībā un to risinājumi Latvijā	44
3. Ārvalstu investīcijas kā Latvijas inovatīvās uzņēmējdarbības attīstības faktors.....	53
3.1. Inovatīvās uzņēmējdarbības finansēšanas avoti Latvijā.....	53
3.2. Eiropas Savienības struktūrfondu finansējuma izmantošanas analīze Latvijas Investīciju un attīstība aģentūras administrēto projektu ietvaros	58
Secinājumi un priekšlikumi	71
Izmantota literatūra un avoti.....	75

APZĪMĒJUMU SARAKSTS

ASV – Amērikas Savienotās valstis

ELVGF - Eiropas Lauksaimniecības virzības un garantiju fonds

ERAF – Eiropas Reģionālās attīstības fonds

ES – Eiropas Savienība

ESF – Eiropas Sociālais fonds

IKP – Iekšzemes kopprodukts

IRC – Inovāciju rosināšanas centrs.

LR – Latvijas Republika

LTP – Latvijas Tehnoloģiskais parks

MAI – Daudzpusējs investīciju līgums (Multilateral Agreement on Investments)

MVU – mazi un vidēji uzņēmumi

LIAA – Latvijas Investīciju un attīstības aģentūra

NAP – Nacionālais attīstības plāns

NUTS - Teritoriālo vienību statistikas nomenklatūra (Nomenclature of Territorial Statistical Units)

NVS – Neatkarīgo Valstu Sadraudzība

OECD - Ekonomikas sadarbības un attīstības organizācija (Organization of economic cooperation and development)

PSRS – Padomju Sociālistisko Republiku Savienība

RIS – Reģionālā inovāciju stratēģija

UIN – Uzņēmuma ienākuma nodoklis

VIP – Valsts investīciju programma

ZVFI - Zivsaimniecības vadības finanšu instruments

IEVADS

Pēdējā laikā aizvien biežāk gan Latvijas ekonomikas pamatnostādņēs, gan Eiropas Savienības attīstības politikā ir sastopams termins "inovācija". Inovatīvā uzņēmējdarbība kļūst par vienu no svarīgākiem mūsdienīgas informācijas sabiedrības konkurētspējas faktoriem. Globalizācijas apstākļos ar plašu tirgus piedāvājumu, kas daudzkārt apsteidz pieprasījumu, uzņēmumi sastopas ar sīvas konkurences problēmu, un tieši inovācijas var palīdzēt uzņēmumam apmierināt pēc iespējas plašākas patērētāju vajadzības, ātri pielāgoties mainīgiem tirgus apstākļiem un attīstīties. Latvijai konkurences problēma ļoti aktuāla palika pēc iestāšanās Eiropas Savienībā, kad valsts iekļuva milzīgā kopējā tirgu bez vietējas ekonomikas aizsardzības iespējām. Tad par vienu no Latvijas uzņēmumu izdzīvošanas un attīstības iespējām kļuva tieši inovatīvā uzņēmējdarbība. Taču tās īstenošana sākumā prasa lielus ieguldījumus un tieši finansu faktors bieži kļūst par inovāciju ieviešanas barjeru. Par vienu no svarīgākiem finansējuma avotiem gan inovācijām, gan vispārējai komercdarbības attīstībai kļūst investīcijas, un iekšējo resursu nepietiekamības situācijā, īpaši tādās mazās valstīs kā Latvija, liela nozīme ir ārvalstu investīcijām.

Autors izvirzīja hipotēzi, ka inovatīvās uzņēmējdarbības īstenošanai Latvijā būtiskās ir ārvalstu investīcijas, tajā skaitā arī Eiropas struktūrfondu līdzekļi, taču ārvalstu investoru prioritāte nav inovācijas un inovatīvās uzņēmējdarbības finansējums no ārvalstu resursiem ir nepietiekams. Darba mērķis bija noskaidrot ārvalstu investīciju nozīmi inovatīvās komercdarbības attīstībā Latvijā un novērtētu to efektivitāti, balstoties uz teorētiskām atziņām un praktisko pētījumu – ārvalstu investīciju analīzi, kuru autors sašaurināja līdz Eiropas Savienības struktūrfondu finansējuma analīzei Latvijas Investīciju un attīstības aģentūras administrēto projektu ietvaros.

Darba mērķa īstenošanai tika izvirzīti šādi uzdevumi:

1. noskaidrot investīciju un inovāciju jēdzienu būtību un atspoguļot investīciju lomu inovatīvās uzņēmējdarbības attīstībā;
2. aprakstīt un salīdzināt inovāciju politikas Eiropas Savienībā un Latvijā, īpašu uzmanību pievēršot inovatīvās uzņēmējdarbības finansēšanas aspektam;
3. apskatīt Eiropas Savienības struktūrfondu finansējuma plānu 2007.-2013. gadam un noskaidrot, kāda loma tajā ir inovācijām;
4. analizēt ārvalstu investīcijas Latvijā, parādot investīciju īpatsvaru un izmaiņas inovatīvajās nozarēs;
5. apskatīt inovatīvās uzņēmējdarbības problēmas Latvijā, īpašu uzmanību pievēršot inovāciju finansējuma aspektam;

6. praktiskajā daļā analizēt ārvalstu investīcijas Latvijas inovatīvajā uzņēmējdarbībā uz Eiropas Savienības struktūrfondu Latvijas Investīciju un attīstības aģentūras administrēto grantu shēmu finansēto projektu analīzes piemēra, salīdzināt finansēto projektu summas pa nozarēm;
7. izdarīt secinājumus par Latvijas inovatīvās uzņēmējdarbības finansējuma no ārvalstu avotiem efektivitāti un daudzumu;
8. balstoties uz teorētiskiem aspektiem un praktisko pētījumu, apstiprināt vai noliegt hipotēzi;
9. izstrādāt priekšlikumus par ārvalstu investīciju piesaistīšanu Latvijas inovatīvajai uzņēmējdarbībai un par esošo resursu efektīvāko izmantošanu.

Darbā pētījumam tika izmantota statistisko datu salīdzinājuma metode, labākai pārskatāmībai tika izmantots grafiskais datu attēlojums pa dažādiem periodiem, tika pētīti faktori, kas ietekmē inovatīvo uzņēmējdarbību, piemēram, cilvēkresursu izglītība, un uz iegūtiem rezultātiem par katru no faktoriem, tika izdarīti vispārīgi secinājumi.

Par faktoroloģiskā materiāla avotiem kalpoja pēdējo gadu laika publicēti zinātniskie raksti, Eiropas Savienības oficiālās mājaslapas un publicēti materiāli, Latvijas centrālā statistikas datu bāze, nozaru ministriju publicēti dati.

Darba struktūru veidoja nodaļas un apakšnodaļas. Pirmajā nodaļā tika apskatītas investīcijas un inovācijas no teorētiska aspekta, atspoguļota investīciju vispārīga loma inovatīvās uzņēmējdarbības attīstībā, tajā skaitā arī ārvalstu investīciju loma. Otrajā nodaļā autors analizēja ārvalstu investīciju nozīmīgumu Latvijas ekonomikā, investoru prioritātes, īpašu uzmanību pievēršot ārvalstu ieguldījumiem rūpniecībā, kuras sastāvā ir arī tādas inovatīvās apakšnozares kā elektronika, telekomunikācijas un datortehnoloģijas. Otrajā nodaļā tika arī analizētas un salīdzinātas Eiropas Savienības un Latvijas inovāciju politikas, tika apskatīta arī Eiropas Savienības finanšu perspektīva 2007.-2013. gadam un analizēts, cik daudz uzmanības tajā tiek piešķirts inovācijām; apskatītas problēmas, kas radās, īstenojot inovatīvo uzņēmējdarbību, uzsverot inovācijas finansēšanas problēmu un tās atrisināšanas iespējas. Trešajā praktiskajā nodaļā autors pievērsās inovāciju finansēšanas sīkākai analīzei Latvijā, uzsverot ārvalstu investīciju nozīmi un izstrādājot pētījumu par Eiropas Savienības struktūrfondu finansējuma nozīmi Latvijas inovatīvās uzņēmējdarbības attīstībā. Balstoties uz teorētiskām atziņām, iegūtiem rezultātiem no Eiropas un Latvijas inovāciju politikas īstenošanas analīzes, kā arī no pētījumā iegūtiem rezultātiem tika izdarīti secinājumi par ārvalstu investīciju nozīmīgumu inovatīvajā uzņēmējdarbībā un izvirzīti priekšlikumi par investīciju piesaistīšanu tālākiem inovāciju ieviešanas pasākumiem.

1. INVESTĪCIJU LOMA INOVĀCIJU ATTĪSTĪBĀ UZŅĒMUMOS

1.1. Investīciju procesa būtība un iedalījums

Investīcijas ir viens no svarīgākiem mūsdienu ekonomikas attīstības virzītājiem. Tās rada papildus finansu līdzekļus, kas ir nepieciešami uzņēmējdarbības veiksmīgai funkcionēšanai un biznesa augšanai.

Latīņu vārds "*invest*" nozīmē ieguldīt. Pastāv dažādas investīciju un investēšanas definīcijas un dažas no tām ir:

„Investēt nozīmē izmantot naudas līdzekļus, lai iegādātos kaut ko, no kā tiek sagaidāma peļņa” Tā ir viena no pirmajām investēšanas procesa definīcijām, kas tika publicēta 1613. gadā. Bet jau no šīs definīcijas ir skaidrs, ka investīcijām ir ilgtermiņa mērķis, jo peļņa ir sagaidāma tikai nākotnē. (1, 2. lpp.)

„Investīcijas ir jebkurš objekts, priekšmets vai līdzeklis, kurā tiek ieguldīti naudas līdzekļi ar mērķi, lai tie radītu ienākumu, lai to vērtība saglabātos vai palielinātos”(2, 3. lpp.)

Atsevišķu uzņēmumu līmenī par investīcijām uzskata iekārtu (mehānismu, transporta līdzekļu un pārejo iekārtu) iegādi, ka arī citu uzņēmumu vērtspapīru pirkšanu, jo šādā veidā iespējams nopelnīt vai palielināt naudas apjomu.

Investīcijas ir kapitāla ieguldīšana, kas ir saistīta ar personisko ieinteresētību, tādēļ katram ieguldījumam primārais ir mērķis, kurš parasti izpaužas divos veidos - iegūt īpašuma tiesības un gūt ienākumus.

No plašāka viedokļa investīcijas ir naudas un materiālie ieguldījumi komercdarbībā, atbilstoši tautsaimniecības attīstības mērķiem un lai uzturētu kapitālu un dabūtu tā pieaugumu.

Kaut gan investēšanas un uzkrāšanas jēdzieni ir ļoti tuvi pēc satura, parasti tos nodala, jo uzkrājumu sinonīms ir patēriņš vēlākajā laikā, bet investīciju mērķis makrolīmenī ir valsts ienākuma palielināšana nākotnē, taču šie jēdzieni ir līdzīgi ar to, ka abos procesos ir iesaistīti indivīdi vai organizācijas, kam pieder vērtības un kas izvēlas izmantot tās nākotnē, nevis tagad. Būtiska investēšanas jēdziena sastāvdaļa, izņemot finansu līdzekļu izmantošanas laiku, ir arī ieguldījumu pieaugums, bez kura investīcijas zaudētu jēgu, svarīgs ir arī risks, ar kuru sastopas investors. (1, 3. lpp.)

Investēšanas procesam ir pieci etapi: investora mērķu un uzdevumu formulēšana, projektu riska pakāpju noteikšana un atbilstošas pakāpes izvēle, risku un atdeves (peļņas) rādītāju formulēšana un novērtēšana, optimāla investīciju portfeļa noteikšana un investīciju rezultāta pārskats.

Pirmajā investēšanas procesa fāzē ir svarīgi noteikt, kāpēc ir nepieciešams līdzekļus ieguldīt un kāds ir galamērķis – ko investors plāno iegūt pēc noteikta laika, ko plāno

iegādāties par investīciju atdevi. Investīciju vispārējs mērķis ir indivīda labklājības palielināšana, kuru nosaka starpība starp aktīviem (indivīdm piederoša manta, naudas līdzekļi un citas vērtības) un pasīviem (saistības pret kreditoriem, dažādi parādi). Investoram nav obligāti jābūt tikai vienam mērķim, tā var būt dažādu vajadzību un vēlmju apmierināšana vienlaikus.(3, 14. lpp.)

Lai izvēlētos investoram atbilstošu riska pakāpi, ir jāveic riska analīze – tas ir investīciju projekta jutīguma pret kritisko faktoru izmaiņām novērtējums. Piemēram, automašīnu ražošanas uzņēmuma projektā par kritisko faktoru varētu būt transporta līdzekļu daudzuma samazināšanās uz ceļiem par 10%. Tas, cik ļoti šis fakts ietekmēs uzņēmuma realizācijas apjomus un peļņu, arī būs riska pakāpe šajā gadījumā. Taču parasti riska faktoru ir daudz un tiem ir dažāda nozīme investīciju projekta veiksmīgai realizācijai.(4, 12. lpp.) Riska pakāpes izvēle ir cieši saistīta ar vēlamo investīciju atdevi. Investors, kurš piekrīt augstākam riskam, var saņemt arī lielāko peļņu, bet var arī zaudēt visus savus ieguldījumus. Bieži investīciju stratēģija ir saistīta ar investīciju mērķi – investori, kuri iegulda līdzekļus tālākai to izmantošanai pensijas laikā būs daudz piesardzīgāki, nekā tie, kuru mērķis ir, piemēram, papildus līdzekļu iegūšana uzņēmuma dibināšanai pēc iespējas īsākajā laikā.

Risku un peļņas rādītāju formulēšana palīdzēs investoram noteikt, kā viņš piedāvātos projektos var novērtēt riska pakāpi. Investīciju portfeļa noteikšana ir daļa no investīciju stratēģijas (objekta izvēle, investīciju laiks un diversifikācija) – investors nosaka, cik lielu daļu no viņam pieejamiem līdzekļiem viņš ir ar mieru investēt un kādos projektos. Investīciju stratēģiju, tajā skaitā arī portfeļa noteikšanu, ietekmē investoru ierobežojumi: pieejami finansu resursi; investīciju horizonts jeb investīciju dzīves ilgums – laiks, kad investors plāno izņemt līdzekļus no apgrozījuma, piemēram, pārdodot investīciju objektu, un iztērēt iegūtos līdzekļus citām vajadzībām; likviditāte - iespēja ātri pārdot investīciju objektu nepieciešamības gadījumā; nodokļu likme – investīcijām dažādos projektos tiek piemērotas dažādas likmes.(5, 64. lpp.) Starp investīcijas ierobežojošiem faktoriem var minēt arī nepietiekamo kredīta nodrošinājumu, nepietiekamo pieprasījumu, kas ir saistīts ar iniciatīvas trūkumu un pat zināmo kūtrumu, bailes no parādiem un riska. Investorus nepiesaista juridisko normu nesakārtotība un nodokļu likumdošanas bieža maiņa, augsta birokrātisma un korupcijas izplatība gan uzņēmumos, gan valsts institūcijas. Tādēļ valdībai jācenšas pēc iespējas samazināt iespējamos riskus, lai investīciju apjoms nesamazinātos. Jo pat slavens ekonomists Dž. Keinss norādīja, ka makroekonomiskas nestabilitātes galvenais cēlonis ir investīciju trūkums. Neliela izdevumu samazināšana investīcijām vairākkārtēji pazemina IKP. Tas darbojas pēc ķēdes reakcijas principa: sašaurinās ražošana, strādnieki zaudē darbu,

pazeminās ienākumi, pieaug bezdarbs, valsts budžeta ieņēmumi samazinās, pazeminās kopējais valsts iedzīvotāju labklājības līmenis.

Pēdēja investīciju procesa fāze - investīciju rezultātu analīze - ļauj ne tikai noteikt, vai investīcijas bija veiksmīgas, tas jau tāpat būs skaidrs, bet arī to, kas bija panākuma vai neveiksmes cēlonis. Šī informācija palīdzēs investoram izvairīties no iespējamām kļūdām vai lietot izdevīgu stratēģiju arī turpmāk. (6, 4. lpp.)

Investīcijas var ietekmēt tādi faktori kā gaidāmā peļņa, procentu likmes, tehnoloģiskās izmaiņas, nākotnes plāni un cerības, kā arī citi. Jebkuru investīciju pamatā ir tehniskais progress. Jauna produkcija un tehnoloģija ir galvenais investēšanas stimuls. Investēšanas lēmumu pieņem, domājot par peļņu nākotnē. Valsts var ietekmēt aizdevuma procentu likmi. Ja procentu likme ir augsta, tad īstenosies tikai tie investīciju projekti, kas dos lielu peļņu, tātad investīciju līmenis būs zems. Samazinoties procentu likmēm, izdevīgi kļūs investīciju projekti, kuru peļņas līmenis ir zemāks. Tas stimulēs investīciju apjoma pieaugumu.

Investīcijas tiek klasificētas pēc dažādiem kritērijiem. Pirmais no tiem ir investēšanas objekts. Pastāv investīcijas īpašumā un tiesībās, kad investoram ir iespēja iegūt vai pārdot kāda intereses. Izdala reālas un finanšu investīcijas. Reālas investīcijas ir ieguldījumi taustāmos objektos – kūstamajā un nekūstamajā īpašumā (zemē, mājās, antikvariātā un citos). No vienas puses, šīm investīcijām ir zemāks inflācijas risks, taču tām pastāv citi riski – iespējams fiziskais bojājums, zādzība, tirgus pieprasījuma izmaiņas. Reālo investīciju piemērs ir arī ieguldījumi biznesa elementos – rūpnīcās un iekārtās, kur lielāka peļņa tiek sagaidāma nevis no elementu pārdošanas nākotnē, bet no komerciālās aktivitātes, ko tie palīdz investoram īstenot. Finanšu investīcijas pārsvarā veido prasības pret citiem indivīdiem vai uzņēmumiem, tiesības saņemt peļņu nākotnē, kas pastāv nematerializētā jeb elektroniskajā formā.(1, 10. lpp.)

Investora tips ir otrais investīciju klasificēšanas kritērijs. Investors var būt individuālais, kad tas iegulda pats savus līdzekļus vai viņam piederošo mantu, un institucionālais (tas ir investīciju speciālists, kurš par noteikto samaksu pārvalda citu cilvēku mantu, izvēlas investīciju objektus). Institucionālo investoru darbības pamatā ir prātīgas rīcības likums (prudent man law), jo tie uzņemas visu ieguldījuma risku, un tādēļ viņiem ir jāizvēlas tādi investīciju projekti, kurus atbalstīs pat “vispiesardzīgākais” investors. Pie institucionāliem investoriem pieder apdrošināšanas kompānijas, pensiju fondi, riska kapitāla fondi un citi biznesa subjekti.(7,213. lpp.)

Atkarībā no riska faktora ir investīcijas ar zemo riska pakāpi un ieguldījumi ar augsto risku, kuriem ir grūti prognozēt atdeves līmeni ilgākajā periodā. Spekulācija ir viens no augstā riska ieguldījumiem ar perspektīvo augsto peļņu.

Pēc ieguldījuma termiņa izšķir īstermiņa (līdz vienam gadam) un ilgtermiņa investīcijas.(2,3. lpp.)

Neskatoties uz to, kāda uzņēmuma daļa atrodas investora īpašumā, pats vadīšanas process var notikt dažādi. Atkarībā no tā, cik liela mēra investors iesaistās uzņēmuma pārvaldē, lēmumu pieņemšanas procesā, var iedalīt pasīvo un aktīvo investēšanu. Aktīvajā investēšanā investors aktīvi piedalās uzņēmuma vadībā, viņš var koordinēt sagādes, ražošanas, mārketinga, gatavas produkcijas izplatīšanas procesus gan tieši, gan arī konsultējot uzņēmuma vadītājus. Pasīvajam investoram pieder uzņēmuma akciju daļas, taču tas neiesaistās pašā biznesa, bet dod priekšroku pastāvīgo dividendžu saņemšanai. (8, 849. lpp.)

Atkarībā no līdzekļu avota investīcijas iedala iekšējās un ārējās. Zem termina “iekšējās” saprot pašu valsts iedzīvotāju (fizisko personu) vai vietējo uzņēmumu (juridisko personu) ieguldījumus uzņēmumu akcijās vai citās investīciju formās. Šo līdzekļu piesaisti stimulēs kredītu saņemšanas atvieglošana (samazinoties procentu likmēm, ieviešot īpašuma reģistrus), depozītu apdrošināšanas mehānisma pilnveidošana, kā arī investīciju un pensiju fondu attīstība. Pie iekšējām investīcijām var pieskaitīt arī valdības investīciju politikas īstenošanu. (9,129. lpp.). Valsts investīcijām ir izšķiroša loma tautsaimniecības izaugsmes nodrošināšanā. Pastāv ļoti cieša korelācija starp investīciju pieaugumu un IKP pieaugumu. Valstij ir jāinvestē tajos virzienos, kur privātajam sektoram nav izdevīgi ieguldīt savus līdzekļus vai nav pieejams cits finansējums. Nepietiekamas investīcijas infrastruktūras attīstībā sadārdzina privāto kompāniju darbības izmaksas, vāji veicina sociālo nozaru attīstību un gala rezultātā bremzē valsts izaugsmi.

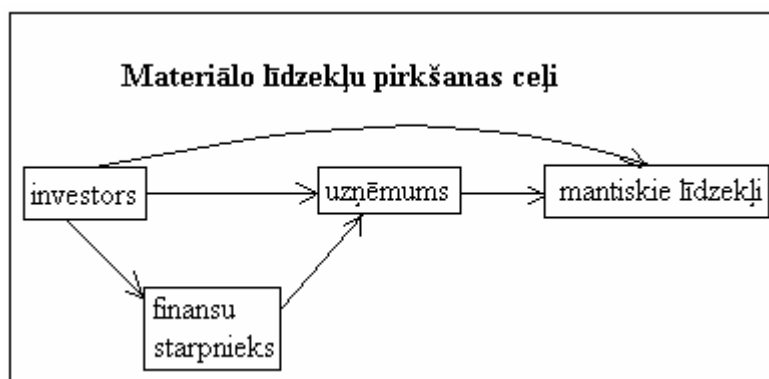
Ārvalstu investīcijas ir finansiālās, mantiskās un intelektuālās vērtības, kas tiek ievirzītas valsts teritorijā no ārzemēm kopīgai objektu būvniecībai vai tehnoloģiju izmantošanai.(10,86. lpp.) Ārvalstu investoru lēmumu ietekmē arī risks, kuram ir pakļauti viņu ieguldījumi (valūtas risks, politiskās stabilitātes un citu faktoru), bet pastāv dažādi paņēmieni, kā šos riskus pēc iespējas ierobežot. Pārsvārā investīcijas ārzemju uzņēmumos veic lielas firmas, jo tām ir pietiekoši attiecīgo finansu speciālistu, kā arī iespējas diversificēt investīcijas, lai samazinātu risku, tām arī ir pieejami finansu līdzekļi investīciju vadīšanai. Mazāki uzņēmumi un indivīdi parasti veic ārvalstu ieguldījumus kolektīvi, izmantojot investīciju vai riska kapitāla fondus. (11, 237. lpp.) Vēsturiski ārvalstu investēšanā ir izdalīti 4 posmi: privāto investīciju zelta laikmets – 19. gadsimts – laiks, kad investēja pārsvārā privātas personas, kuru galvenais mērķis bija augsta peļņa no ieguldītiem līdzekļiem. Šim posmam sekoja starptautisko investīciju pārskaitīšana (1919-1945), kad populāras kļuva investīcijas citu valstu uzņēmumos. Daļēji tas bija saistīts ar valstu gatavošanos karam un tam nepieciešamo ieroču, militāro automobiļu un citas nepieciešamas tehnikas ražošanu, kas

turpinājās arī Otrā Pasaules kara laikā. Starptautisko investīciju jaunās pārskaitīšanas laikā (1945- 1980.g.) notiek aktīva investēšana visos uzņēmējdarbības virzienos un visos veidos. Šim posmam ir raksturīgs liels valsts investīciju apjoms, kas tiek izdarīts citu valstu ekonomikā. Pēdējais ārzemju investīciju posms, kas turpinās arī šobrīd, ir vispārējā internacionalizācija. Investīciju plūsmas paliek aizvien lielākās, tās norisinās dažādos virzienos: gan attīstīto valstu starpā, gan par attīstīto valstu investēšanas objektu kļūst attīstības valstis. Pēdējā laikā ir vērojama arī kapitāla plūsma no attīstības valstīm. Interesanta parādība ir rantjē valstis, kas gūst ienākumus no procentu maksājumiem par viņiem piederošā kapitāla izmantošanu.

Investīcijām ārzemēs ir divi svarīgākie iemesli – pirmais no tiem ir risku diversifikācija. Paplašinoties investīciju industriālai un ģeogrāfiskai dažādībai, samazinās neveiksmīgo ieguldījumu risks. Valūtas kursu dažādība var palīdzēt investoriem izvairīties no zaudējumiem sakarā ar inflāciju vietējā tirgū (investora valstī). Otrais iemesls ir situācija mērķa valstī – infrastruktūras attīstība, algas, resursu un īpašuma cenas, kā arī daudzi citi faktori. Jo vairāk šādu priekšrocību ir valstij, jo vairāk tā piesaista ārvalstu investorus. Priekšroku ārvalstu ieguldījumiem investori dod tad, kad investīciju riska un atdeves attiecība ārzemēs ir vienāda vai mazāka par vietējo. (6, 590. lpp.)

Ārvalstu investīciju formas var būt: ārvalstu uzņēmumu saņemšana; daļas piedalīšanās kopuzņēmumos; ārvalstu kredītu saņemšana; uzņēmumu vērtspapīru iegāde un citi.

Tiešās ārējās investīcijas atspoguļo vienas valsts rezidenta, kas ir tiešais investors, ilgtermiņa intereses citā valstī un attiecas uz visiem darījumiem starp tiešo investoru un tiešo investīciju uzņēmumu. Šajā gadījumā kontrole par investēto uzņēmumu tiek nodrošināta. Bieži vien šī kontrole tiek nodrošināta, iegādājoties uzņēmuma aktīvus materiālo līdzekļu veidā, kas tiek izdarīts, iepērkot un pārvaldot līdzekļus, ieguldot uzņēmumā finansu līdzekļus tālākai materiālu iepirkšanai un sadarbojoties ar uzņēmumu caur starpnieka palīdzību. Materiālo līdzekļu pirkšanas ceļi ir atspoguļoti attēlā 1.1.

1.1. att. Materiālo līdzekļu pirkšanas ceļu attēlojums (12, 5. lpp.)

Valdība ir ieinteresēta piesaistīt ārzemju investīcijas, jo tās kompensē iekšējo uzkrājumu nepietiekamību un rada ekonomiskā progresa priekšnoteikumus. Tās ir nozīmīgas gan no konkurētspējas palielināšanas, gan no straujākas un kvalitatīvas ekonomiskās izaugsmes viedokļa.

Tiešās ārvalstu investīcijas ir visnozīmīgākā investīciju un kapitāla eksporta forma. Ar šīm investīcijās saprot fondu turēšanu un to pārvaldīšanu ārvalstīs. Tās ir saistītas ar noteiktas firmas filiāles, kontrolētas firmas vai kopuzņēmuma dibināšanu ārvalstīs. Viens no tiešo ārvalstu investīciju uzdevumiem ir iekļaušana jaunā tirgū.

Investīcijas var uzskatīt par tiešajām, ja ieguldītājam pieder 10% un vairāk no parastajām akcijām vai balsstiesībām, vai ekvivalenta līdzdalība tiešo investīciju uzņēmumā. Ražošana tiešo ārējo investīciju valstī samazina izmaksas, kas saistītas ar iekļaušanu jaunajā tirgū, ja to salīdzina ar eksporta iekļūšanu, jo tiek samazinātas izmaksas uz transporta, muitas, darbaspēka un citu resursu rēķina. Tiek nodrošināta globāli efektīva ražotņu izvietošana.

Valsts no tiešām ārējām investīcijām vinnē ar to, ka investors atšķirībā no importētāja rūpējas par darbu un mārketingu, tiek iegūta pieeja tehnoloģijai un pilnveidota uzņēmumu vadība, sasniegts netiešais pozitīvais efekts – atvieglota pieeja ārzemju tirgiem un ārvalstu partneru izplatīšanas tīklu starpniecībai, tiek uzlabota produkcijas kvalitāte un dizains. (9,130. lpp.) Ārvalstu tiešās investīcijas ir nozīmīgas arī ar to, ka tās pārvieto uzņēmuma aktīvus efektīvākiem īpašniekiem, kas aktīvāk iesaistās uzņēmuma pārvaldē un ir vairāk interesēti tā attīstībā.

Protams, tiešo ārvalstu investīciju attīstībā pastāv arī riski un problēmas, piemēram, peļņas vai tirgus risks, kā arī politiskais risks. Vietējas valdības iejaukšanās var būtiski ietekmēt ārvalstu investora ienākumus, tā var pat sasaldēt vai konfiscēt tā pamatlīdzekļus atsevišķos gadījumos. Pie politiskiem riskiem pieder īpašuma nacionalizācija, valūtas maiņas ierobežojumi un karš. Problēmu rada papildus investora izdevumi, kas ir saistīti ar darbinieku komandas izveidošanu ārzemēs, biežu ceļojumu nepieciešamība, kā arī profesionāļu iesaistīšana finansu un grāmatvedības lietu kārtošanai. Informācijas trūkums ir nopietna problēma. Daža informācija par valsts ekonomiku, nozaru attīstību un citi investoram svarīgi dati ir grūti pieejami, to var izprast, tikai atrodoties un darbojoties valstī, nevis no plaši pieejamiem informācijas līdzekļiem. Uzņēmuma dibināšanas procedūras, grāmatvedības kārtošanas kārtība, darbinieku meklēšana un citas darbības var būt ļoti sarežģītas bez nepieciešamām zināšanām. Lai samazinātu ārvalstu tiešo investīciju riskus un problēmas, ir iespējams izveidot kopuzņēmumu ar vietējo partneri, kas uzņemtos daļu no riska. Kopuzņēmums ir viens no izdevīgākajiem veidiem, kā ienākt kādā valsts ekonomikā. Tā ir kopīga īpašuma forma, piedaloties divu vai pat vairāku valstu kapitālam (ārzemju un vietējam

vai divu ārzemju kapitālam kādā trešā valstī). Vietējai valdībai ir iespēja kontrolēt ārzemju kapitāla kustību, partnera nodomus un stratēģiju, taču pret kopuzņēmumiem tā izturas daudz iecietīgāk. Vietējais partneris pārzina visas formalitātes, kā arī situāciju tirgū un nozarē, tam arī ir lielākas iespējas atrast augsti kvalificētus darbiniekus par saprātīgu algu. (11, 240. lpp.)

Ārvalstu portfeļa investīcijas ir ārvalstu akciju un obligāciju piršana īpašumā ar nolūku iegūt dividendes un procentus peļņas veidā. Portfeļa investīcijas ir naudas plūsma, kuras nolūks ir tikai iegūt lielāku peļņu nekā mājas valstī. Tās ir saistītas ar tehnoloģiju plūsmu no līdzīgas uz līdzīgu nozari. Šo investīciju gadījumā kontroles par uzņēmumu ārzemēs nebūs. Tā ir parasta akciju paketes iegāde, līdzdalība kādā uzņēmumā ārzemēs. Darījumiem ar vērtspapīriem ir šādi cēloņi: investors uzskata, ka vērtspapīra cena ir pārāk augsta vai pārāk zema, tā neatbilst reālai tirgus cenai, un investoram ir informācija, kura nav pieejama vērtspapīru tirgū vai investors grib pārdot akcijas, lai atbrīvotu naudas līdzekļus un veikt ieguldījumus citos aktīvos, vai grib tās nopirkt, ja parādījās brīvie līdzekļi. Šī rīcība ir orientēta uz likviditāti. Investors uzskata, ka citi tirgus dalībnieki nepareizi novērtē vērtspapīru perspektīvas. (13,62. lpp.)

Vairākās valstīs, īpaši Āzijā, var vērot negatīvu attieksmi pret ārzemju investīcijām. Šī attieksme balstās uz nacionālām jūtām un emocijām, kā arī uz ekonomiskiem apsvērumiem. Viens no iemesliem ir tas, ka portfeļinvestīcijas ir daudz riskantākas valstij, kuras uzņēmumos tiek veikti ieguldījumi, jo atšķirībā no tiešajām investīcijām ārzemju kompānija pie pirmām aizdomām par ienākumu krišanu var mēģināt pārdot akcijas un šādā veidā tikai pasliktināt valsts vispārējo ekonomisko stāvokli. (14,70. lpp.)

Tomēr pozitīvais investīciju efekts ir daudz nozīmīgāks valstij. Ārzemju investīcijas ietekmē darbaspēka un kapitāla cenas gan valstī, kuras pārstāvji veic investīcijas, gan investējamā valstī. Pieaugot kapitāla apjomam, pieaug arī ražošanas apjomi, bet procentu likmes pazeminās. Ceļoties darba ražīgumam un pieaugot pieprasījumam pēc darbaspēka, palielinās darba algas.

1.2. Inovāciju un inovatīvās uzņēmējdarbības būtība un veidi

Attīstoties pasaules ekonomikai, paliekot valstīm aizvien vairāk savstarpēji saistītām un palielinoties cilvēku dzīves līmenim un mobilitātei, pieaug arī cilvēku vajadzības pēc dažādām precēm un pakalpojumiem. Ja agrāk cilvēkam bija nepieciešams tikai ūdens, lai padzertos, tagad ir izdomāti tūkstoši dažādu dzērienu, tāpat notiek arī ar pārējiem produktiem un pakalpojumiem. Produkta dzīves cikls paliek aizvien īsāks, jo tas noveco ne tikai tehniski, bet arī morāli, patērētāju prasības mainās un pieaug ļoti ātri. Tāpēc pēdējā laikā termini „inovācija” un „inovatīvā darbība” kļuva ļoti populāri, jo tieši šie procesi ir viens no

efektīvākiem veidiem, kā uzņēmums var izdzīvot un palikt konkurētspējīgs mūsdienu globālajā tirgū.

Inovācijas tiek interpretētas dažādi, bet skaidrs ir viens – procesi, ko aptver šis jēdziens, ir attīstīto valstu saimnieciskās un sociālas dzīves progresa galvenais nosacījums. Svarīgākais inovatīvās darbības rezultāts ir uzņēmējdarbības un tai sekojošas vispārējās dzīves kvalitātes konkurētspēja mūsdienīgā pasaulē, kurā tiek rādīti produkti ar augsto pievienoto vērtību, izmantojot pēc iespējas mazāk resursu.

Pastāv divas galvenās pieejas, kā definēt inovācijas:

1. inovācijas kā daiļrades process. Šajās definīcijās nepastāv inovāciju skaidrs starprezultāts un galarezultāts, bet definējums ir ļoti abstrakts un neprecīzs, piemēram, V. Medinska definējums, ka inovācijas ir „objekts, kas ieviests ražošanā zinātniskā pētījuma vai izgudrojuma rezultātā un kas kvalitatīvi atšķiras no līdzšinējā analoga” (15, 99. lpp.) Šajā definīcijā nav skaidrs, kas tas ir par objektu, pats nosaukums „objekts” ir pārāk vispārīgs, kā arī nav skaidrs, vai inovācijas ieviešanas rezultātā galaprodukts kļuva labāks kvalitātes ziņā vai nē. Līdzīgs ir arī B. Tvisa definējums, ka „inovācija ir process, kurā izgudrojums vai ideja iegūst ekonomisko saturu”. Definējums ir ļoti miglains, tas praktiski nepaskaidro inovācijas būtību, vienīga informācija, ko lasītājs gūst no šī definējuma ir apziņa, ka inovācija ir saistīta gan ar izgudrojumiem un jaunām idejām, gan ar ekonomiku, bet kādā veidā, nav skaidrs.

2. Otra pieeja ir inovāciju raksturot kā tehnoloģisko procesu, kur tas ir sīki aprakstīts, ir atdalīts gan šī procesa starprezultāts, gan galarezultāts. Piemēram, šāds ir J.A.Šumpētera definējums: „Inovācijas ir šādu ražošanas faktoru principiāli jaunas kombinācijas: jauna produkta izveidošana, kura tiek apvienota ar jaunu tehnoloģiju un ražošanas organizācijas izmantošanu, kā arī jaunu noieta tirgu un resursu atklāšana”

Pastāv arī daudzi citi inovācijas definējumi, kuri parasti atklāj tikai daļējo inovācijas būtību, kur tā tiek apskatīta tikai no viena skatu punkta. Daži no šiem definējumiem raksturo inovāciju kā:

1. „... jauna produkta ieviešanu, veicot ekonomisko pāreju no inovatīvas organizācijas uz patērētāju grupu”(16,17. lpp.);
2. „ ... darbības, kas jāveic, lai tiktu rādīts, ražots un realizēts tirgū jauns produkts vai pakalpojums” (17,9. lpp.)
3. „... zināšanas darbībā”(18, 30. lpp.)
4. „...jauna produkta vai procesa pirmo komerciālo pielietojumu”(19, 39. lpp.)
5. „uzlabojumu vai izgudrojumu ieviešanu un to ekspluatāciju ar mērķi piedāvāt tirgum jauna veida produkciju vai pakalpojumus (35, 34. lpp.)
6. „produktu un pakalpojumu uzlabošanu, vienlaicīgi paplašinot to tirgu;

7. jaunu produktu ražošanas, piegādes un sadales metožu ieviešanu;
8. uzņēmuma vadības, darba organizācijas, darba apstākļu un darbinieku profesionalitātes līmeņa celšanu;
9. spēju vadīt, izplatīt un praktiski pielietot jaunas zināšanas;
10. jaunu domāšanas veidu par to, kā jāattīsta business un kā sekmīgi komercializēt jaunas idejas un pielietot jaunas tehnoloģijas” (17, 13. lpp.)
11. „, „strādājošās” zināšanas un „strādājošo” informāciju” (20, 10. lpp.), tas ir tādas zināšanas un informāciju, kura nes augļus - peļņu uzņēmumam;
12. „izgudrojumus, kuri gūst panākumus tirgū”(36,2. lpp.)

Pastāv arī tāds inovāciju definējums, ka tā ir „atjaunošana, cilvēku un organizāciju veco spēju uzlabošana un jauno radīšana, nevis anarhiska visa veca sagraušana”(21,1. lpp.) , taču šī definīcija ir strīdīga, jo daudzi zinātnieki šādas „veca uzlabošanas” inovācijas sauc par „pseidoinovācijām” jeb „viltus inovācijām”.

Pirmo reizi zinātniskajā aprītē jēdzienu „inovācija” ieviesa Austrijas ievērojams politiskais zinātnieks un ekonomists Jozefs Šumpēters 20.gadsimta 30. gados. Savā darbā „Ekonomiskās attīstības teorija” viņš analizēja ekonomiskās attīstības cikliskumu un nonāca pie secinājuma, ka bez inovācijām un inovatīvās darbības ekonomika pastāvīgi atrastos stagnācijas stāvoklī. Šeit zinātnieka viedoklis sakrīt ar Padomju Savienības ekonomista Nikolaja Kondratjeva idejām par ekonomiskiem cikliem jeb „Kondratjeva viļņiem”, kur katra „viļņa” jeb ekonomikas cikla virsotnē bija pasaules attīstībai ļoti nozīmīgs atklājums, kurš atrada loti plašu pielietojumu tautsaimniecībā. Tās arī bija inovācijas, kas ietvēra 5 idejas: jauns labums jeb produkts, jauna tehnoloģija, jauns tirgus, jauns resurss un jauna organizācija. Jauna labuma ieviešana nozīmēja patērētāju iepazīšanu ar kaut ko nezināmo – jaunu produktu, un pavērsa jaunas iespējas cilvēku vajadzību apmierināšanai, par kurām līdz šim nebija zināms. Lai radītu šo produktu, bija nepieciešamas jaunas tehnoloģijas – jaunas ražošanas metodes, kas tika zinātniski atklātas un kurām bija ekonomiskais pamatojums. Jauna produkta un tehnoloģijas tālākai virzīšanai bija nepieciešams iziet jaunos tirgos, kuros agrāk šīs inovācijas nebija zināmas un izmantotas. Jaunu dabas resursu vai jaunu resursu iegūšanas vietu atklāšana sniegtu lielu ieguldījumu jauna produkta izveidošanai. Un beidzot, jaunas organizācijas vai nozares dibināšana varētu palīdzēt uzņēmumam nokļūt monopola stāvoklī, vai arī sagraut jau eksistējošo monopolu uzņēmējdarbībā. (37, 105. lpp.)

Inovācijas jēdzienu bieži jauc ar izgudrojumu un atklājumu terminiem, taču tas nav viens un tas pats, jo izgudrojumi un atklājumi ir pamatā saistīti ar zinātni, tie var būt iegūti nejauši pētniecības procesa laikā, tā ir jauno ideju, procesu vai paņēmieni atklāšana, kuru novitāte var būt pierādīta, piemēram, patentējot, taču tiem nav tiešā ekonomiska pamata kā

inovācijām, parasti to mērķis nav lielākas peļņas iegūšana. (38, 165. lpp.) Savukārt, inovācijai jau tās izstrādes sākumā ir praktisks mērķis, kas pozitīvi ietekmē komercdarbību. Izgudrojums var būt arī inovācijas sākuma stadija. Tālāk notiek izgudrojuma pārveidošana par inovāciju. Lai to izdarītu, ir nepieciešams noteikt, kādos produktos vai pakalpojumos izgudrojums var tikt izmantots. Piemēram, jaunas plastmasas izgudrojums var būt pielietots dažādu produktu izgatavošanā. Izvēloties pielietošanas iespējas, ir jāņem vērā uzņēmuma tehniskās iespējas, tirgus pieprasījumu un uzņēmuma intereses. (22, 31. lpp.)

Inovācijas ir cieši saistītas ar uzņēmējdarbību, jo to galvenā funkcija ir nodrošināt resursu un izdevumu ekonomiju, rast jaunus ceļus cilvēku vajadzību apmierināšanai ar zemākām izmaksām uzņēmējiem, tā ir zinātnes apvienošana ar ekonomiku, no kuras radīta sinerģija - inovāciju ekonomiskais efekts ir svarīgākā šī jēdziena daļa. Pat uzņēmējdarbības termins ietver inovācijas: „uzņēmējdarbība ir iespēju izmantošanas process, kas pastāv vidē vai tiek veidots caur inovācijām ar mērķi radīt vērtību, tas ietver jauna biznesa veidošanu un pārvaldi ar kāda indivīda vai komandas palīdzību” (36,5. lpp.)

Inovatīva darbība un attīstība nozīmē apzināti plānotu un organizētu, nepārtrauktu procesu ar mērķi palielināt darba ražīgumu un darbā procesā izmantojamo resursu atdevi, samazināt ražošanas vai pakalpojumu sniegšanas izmaksas. Tas ir process, kurā tiek izmantotas jaunas idejas un tehnoloģijas. Tas ir arī process, „kas ļauj produktīvi izmantot globalizācijas sniegtās iespējas uz izvairīties no draudiem, kas ir ar to saistīti.”(20,10. lpp.) Jo tieši globalizācija ir tas dzinējspēks, kurš nosaka inovāciju nepieciešamību. Tā atvērta valstu robežas starptautiskai konkurencei, kur vienīga iespēja izdzīvot uzņēmumiem ir radīt jaunus, labākus un efektīvākus produktus.

Inovatīvā darbība jeb process sastāv no trim daļām: zināšanu radīšana, zināšanu pārvēršana un zināšanu komercializācija. (18,30. lpp.) Bieži vien inovatīvo darbību saista ar lineāro un ilgstošu procesu, kura sākumā pētniecības un attīstības nodaļai uzņēmumā rodas jauna ideja, kas tiek tālāk nodota dizaina un ražošanas nodaļai, taču galīgo lēmumu par jauna produkta izlaidi pieņem pārdošanas un mārketinga nodaļas, ja tās paredz produktam potenciālas realizācijas iespējas tirgū. Taču inovatīvā darbība var līdzināties arī cikliskiem aplīem, kuros ietilpst uzņēmuma iekšējie faktori un ārējie spēki, tādi kā patērētāji, piegādātāji un partneri.(36,3. lpp.)

Inovatīvās uzņēmējdarbības svarīga sastāvdaļa ir uzņēmuma kultūra – cilvēku noteiktais prāta stāvoklis, kas veicina inovāciju attīstību. Tajā ietilpst nacionāla, profesionāla un korporatīva kultūras. Nacionālā kultūra nozīmē darbinieku un vadītāju mentalitāti. Piemēram, Dienvidamerikas valstīs vadītājam bieži piemīt lielas ambīcijas, drosme un iekšējais spēks, kas ļauj viņam drošāk un ātrāk ieviest jauninājumus savā uzņēmumā.

Profesionālā kultūra slēpjas cilvēku profesijā. Piemēram, inženieriem ir grūti izprast tirgus vajadzības. Šo profesiju pārstāvji pārāk daudz pievēršas tehniskām inovācijas detaļām, aizmirstot par to, cik pieprasīts tirgū būs jauns produkts. Korporatīva kultūra atspoguļo darbinieku vienprātību, cenšanās sekot kopīgam mērķim. Kaut gan bieži uzņēmuma dzimšanas stadijā inovatīvo un radošo darbību izraisa stiprs un gudrs indivīds, tālākai uzņēmuma attīstībai ir nepieciešams grupas darbs un saliedēts kolektīvs, ja uzņēmums grib ātri un sekmīgi augt un attīstīties. Komandas, attiecību tīkli, partnerattiecības ar pircējiem un piegādātājiem, stratēģiskās apvienības ne tikai nostiprina uzņēmuma struktūru, bet arī kalpo par pirmajiem uzņēmuma investoriem. (36,13. lpp.)

Inovatīvā darbība var tikt īstenota tikai inovatīvajā uzņēmumā – firmā, kura ir elastīga pret pārmaiņām tirgū, kurā notiek cieša nodaļu sadarbība un vienotība, pateicoties kopējam mērķim. (13,30. lpp.)

Katrā mūsdienīgā uzņēmumā periodiski ir jāievieš kaut kas jauns – tas var būt gan produkts, gan tehnoloģijas, gan personāla apmācības metodes, gan plānošanas tips, gan daudz kas cits, kas palielina uzņēmuma konkurētspēju tirgū. Lai veiksmīgi īstenotu inovatīvo procesu, sākumā uzņēmuma vadībai ir nepieciešams izstrādāt inovatīvo stratēģiju, kas uzņēmējam kalpos par palīgu pareiza attīstības virziena un nepieciešamo resursu daudzuma noteikšanai. Stratēģijas formulējums sastāv no inovāciju mērķu izvirzīšanas, nepieciešamo finanšu un intelektuālo resursu noteikšanas, inovatīvā procesa rezultātu vērtēšanas kritēriju izvēles. (18, 39. lpp.)

To, cik ātri un efektīvi tiek ieviestas un izmantotas inovācijas, nosaka daudzi faktori. Daži no tiem ir:

1. uzņēmuma darbinieku rīcības brīvības un atbildības līmenis. Daudzos uzņēmumos iniciatīva ir sodāma – tā ir viena no lielākām vadītāju kļūdām, jo darbinieki tiek pilnīgi izolēti no jaunu ideju un piedāvājumu radīšanas, bet bieži vien tieši viņi var piedāvāt optimālākus risinājumus, tāpēc, ka tie darbojas uzņēmuma vidē un labi pārzina uzņēmumu no iekšienes;
2. personāla motivācija arī spēlē nozīmīgu lomu. Tā var būt gan finansiālā – prēmiju, piemaksu un dažādu apbalvojumu veidā par interesantiem, racionāliem piedāvājumiem, gan morālā – personīga atzinība no priekšnieka, goda raksts un cita;
3. projektu komandas izveide, kas veicina ciešāku sadarbību starp kolēģiem ar iespēju izmantot sinerģijas efektu – pielietot dažādu profesiju zināšanas un pieredzi, kā arī atrast optimālāko inovāciju variantu – šeit lielu lomu spēlē arī daudzveidīgi projekti, kas tiek īstenoti uzņēmumā un apvieno speciālistus no dažādām jomām;
4. veiksmīga inovācijas procesa vadība nozīmē sākotnēja mērķa izvēli (ko mēs vēlamies sasniegt ar inovāciju), plāna izstrādi ar konkrētiem uzdevumiem un izpildes termiņiem,

uzdevumu sadalīšana darbiniekiem un to izpildes kontroli, gala rezultāta novērtējumu un nepieciešamu uzlabojumu veikšanu;

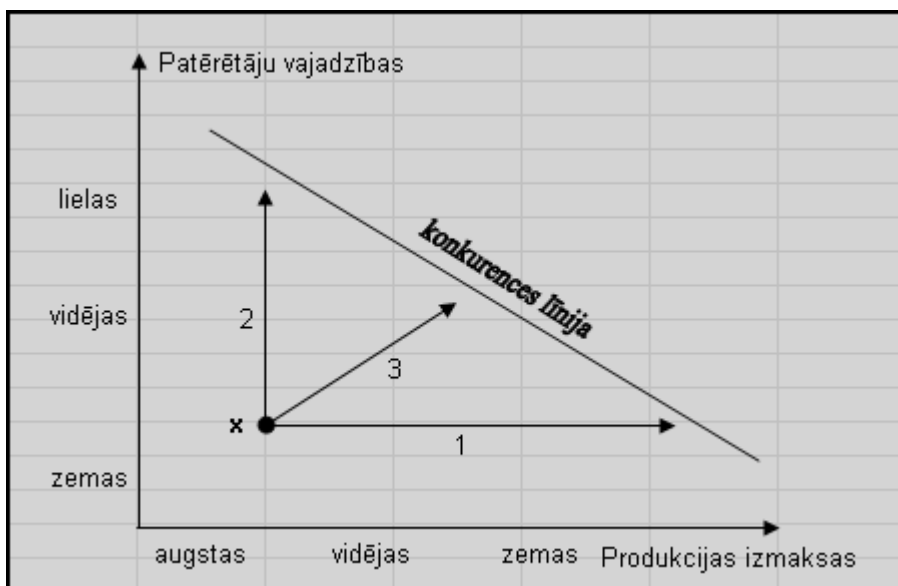
5. labas attiecības ar klientiem bieži noved pie tā, ka tieši viņi kļūst par jauno ideju autoriem, jo viņi izmanto uzņēmuma saražotu produktu vai pakalpojumu, kā arī patērētāji spēj objektīvi novērtēt inovācijas derīgumu un potenciālo pieprasījumu (ja tas attiecās uz produkta inovāciju). (17,72. lpp.)

Pastāv vēl arī citi faktori, kas ietekmē inovatīvo procesu: uzņēmuma pētniecības un attīstības izmaksu līmenis salīdzinājumā ar vidējo līmeni nozarē – jo tas ir lielāks, jo augstāks ir inovāciju potenciāls; tirgus pieprasījums – lai izdevīgi izmantotu šo faktoru, uzņēmumam ir nepieciešams nodibināt efektīvus sakarus ar tirgus pārstāvjiem un aktīvi izmantot pieejamos informācijas resursus; spēja definēt potenciālo pieprasījumu vietējā vai jaunajā tirgū un spēja ieiet tajā ar jaunām tehnoloģiskām zināšanām un citi. (23,139. lpp.)

Visi šie faktori ir cieši saistīti ar inovāciju iedalījumu pēc to būtības. Pastāv divi galvenie veidi: tehniskā (tehnoloģiskā) un organizatoriskā inovācijas. Tehniskā inovācija ir būtisko zinātnisko atklājumu radīšana un atzīšana un to pārveidošana jaunā uzlabotā produktā vai pakalpojumā, kuru patērētāji vēlas iegādāties. (21,4. lpp.) Tā ietver ražošanas procesu optimizāciju, jaunu tehnoloģiju ieviešanu un mūsdienīgas tehnikas izmantošanu, ekonomiskāko resursu izmantošanu, materiālu uzlabošanu un gatavas produkcijas modernizāciju, loģistikas procesu efektivitātes paaugstināšanu uzņēmumā un kreditēšanas pasākumu organizēšanu, kā arī pozitīvas izmaiņas ražošanas tehnoloģijās un izmantoto resursu sastāvā, kas samazina negatīvo ietekmi uz apkārtējo vidi.

Par jauno tehnoloģiju piemēriem varētu būt gēnu inženierija, mikroelektronika, komunikācijas tehnoloģijas, lāzera tehnoloģija un tā tālāk. (35, 34. lpp.) Šis veids savukārt iedalās procesa un produkta-pakalpojuma inovācijā. Tas, kura no tām tiks izvēlēta, ir atkarīgs no uzņēmuma stratēģijas, situācijas tirgu un citiem faktoriem, taču pēc Perlitza un Loebera pētījumiem procesa inovācija tiek uzskatīta par efektīvāko, bet tās izmaksas ir zemākas. Attēlā 1.2. uzņēmums sākumā atrodas punktā „x” zem konkurences līnijas. Tām ir nepieciešamas inovācijas, lai padarītu savu produkciju par konkurētspējīgu tirgū (35, 37. lpp.)

Uzņēmums var izvēlēties procesa inovāciju - pirmo variantu, kuras rezultātā tiks samazinātas produkcijas ražošanas izmaksas un tādējādi arī produkcijas cena tirgū. Šāda izvēle ir optimāla, ja uzņēmums ražo standartizēto preci, kuras pieprasījuma noteicošais faktors ir cena un kura ir pieprasīta vietējā tirgū. Ja tirgus ir piesātināts un patērētāji vairs nav tik elastīgi pret cenas izmaiņām, racionāli būtu izvēlēties otro variantu – produkta inovāciju, izstrādājot un ražojot pavisam jaunu produktu, taču šajā gadījumā pieaugs arī ražošanas izmaksas un preces cena.

1.2.att. Inovāciju veida izvēles grafiskais atspoguļojums (35, 37)

Pakalpojuma inovācija ir līdzīga produkta inovācijai, tikai visi ar to saistīti jauninājumi un uzlabojumi attiecas uz pakalpojumu. Vēl ir iespējams izvēlēties kombinēto trešo variantu – modernizējot procesu, ražot uzlabotu produktu un tādējādi gan nedaudz samazināt ražošanas izmaksas, gan apmierināt lielākas patērētāju vajadzības. Svarīgākā atšķirība starp produkta-pakalpojuma un procesa inovācijām ir tas, ka pirmā veido jaunas darbavietas, bet otrā – samazina nepieciešamo darbinieku skaitu kādas darbības izpildei. Tāpēc, ja inovācijas veic valdība vai valstiskā organizācijā, priekšroka būs produkta inovācijai, jo parasti valstīs pastāv bezdarba problēmas.

Otra liela inovāciju grupa ir organizatoriskās inovācijas, kas ietver vadības, ekonomikas un sociālās inovācijas uzņēmumā. Vadības inovācijas procesā notiek vadības darba struktūras uzlabošana ar mērķi atvieglot un paātrināt lēmumu pieņemšanu, kā arī uzlabot kontroles sistēmu uzņēmumā. Ekonomiskās inovācijas ir uzlabojumi uzņēmuma grāmatvedības un finanšu nodaļas darbībā, kā arī efektīvāka cenu politikas izveide un izdevumu plānošana. Sociālās inovācijas ir saistītas ar esošo darbinieku kvalifikācijas uzlabošanu un efektivitātes paaugstināšanu, kā arī ar jauno darbinieku piesaistīšanu. Šis process iekļauj gan vispārējās izglītības līmeņa paaugstināšanu, gan specializēto teorētisko zināšanu iegūšanu, gan praktisko iemaņu uzlabošanu, piedāvājot darbiniekiem stažēšanās iespējas citos uzņēmumos. Kas attiecas uz jauniem darbiniekiem, svarīgi ir ne tikai izskaidrot tiešus uzdevumus, bet arī pastāstīt tiem par uzņēmuma kopējo misiju un vērtībām. Svarīga sociālās inovācijas sastāvdaļa ir darbinieku darba drošība augstākajā līmenī, kā arī kultūras aktivitāšu efektīvākā plānošana un kopējas pozitīvas darba vides izveide uzņēmumā, kas kļūtu par vienu no stimuliem uzņēmuma darbiniekiem ne tikai ilglaicīgi strādāt vienā uzņēmumā,

bet arī efektīvāk pildīt savus pienākumus, gūstot no tā psiholoģisko apmierinājumu. (39,13. lpp.)

Cits liels inovāciju iedalījums ir pēc to nozīmīguma, pēc tā, cik lielā mērā tās ietekmē apkārtējo pasauli un sabiedrības attīstību kopumā. Šeit var nodalīt radikālas, dinamiski nepārtrauktās un plūstošas inovācijas. Radikālas inovācijas nozīmē pavisam jauna produkta, pakalpojuma, procesa vai citas parādības rašanos, kas būtiski izmaina cilvēku dzīvi. Par tādu inovāciju, piemēram, var uzskatīt telefona izgudrošanu, kas pilnībā izmainīja sabiedrības priekšstatu par laika un telpas jēdzieniem. Dinamiski nepārtrauktās inovācijas no radikālām atšķiras ar to, ka produkts ir nevis pavisam jauns, bet nozīmīgi uzlabots, izgatavots pēc jaunām tehnoloģijām, iespējams pēc pavisam cita principa, tomēr, galvenokārt, tas izpilda svarīgāko veca modeļa funkciju, tikai daudz efektīvāk un labāk. Piemēram, tas ir mobilais telefona aparāts salīdzinājumā ar parasto mājas telefonu. Tam ir pavisam cits darbības princips, jo aparātam nav nepieciešama pastāvīga elektrības padeve, tas nav piesaistīts noteiktai vietai, kas krasi palielina tā izmantošanas iespējas un derīgumu. Un pēdējas - plūstošas inovācijas, kurās ietilpst pastāvīgi produkta uzlabojumi, modifikācijas un variācijas, ir nepārtraukts process, kuru galvenokārt rada preču piesātinājums un konkurence tirgū nevis noteikta vajadzība. Tas ir, piemēram, mobilais telefons ar lielāko telefona grāmatiņu, radio, fotoaparātu un tā tālāk.

Pastāv divi inovāciju modeļi, kuri nosaka jauninājumu izcelsmi: skaidrs ir viens – inovācijas rodas pētniecības, zinātnes un tirgus pieprasījuma iedarbībā, bet strīdīgs paliek jautājums par to, kāds no šiem faktoriem īsti ir inovāciju rašanās cēlonis. Pirmā versija ir, ka inovācijās rodas no sākotnēji ierosināta pētījuma, kurš tālāk tiek praktiski pielietots un ideja tiek eksperimentāli īstenota, rezultātā arī veidojas inovācija. Šis process ir nosaukts par „pēcstraumes” jeb „grūdiena” procesu, jo zinātne „izgrūda” inovācijas. Cits viedoklis izsaka, ka sākotnēji rodas noteikts tirgus pieprasījums pēc kaut kāda produkta vai pakalpojuma, atbilstoši kuram tiek veikti pētniecības darbi, lai šo produktu vai pakalpojumu iegūtu, un rezultātā rodas inovācija. Šis process tiek saukts par „pretsraumes” jeb „vilkmes”, jo tirgus pieprasījums it kā „velk” inovāciju. Ir grūti spriest, kurš no viedokļiem ir pareizāks, jo realitātē notiek abi procesi, dažkārt pat vienlaicīgi. (20,21. lpp.)

Lai uzņēmumi aktīvāk ieviestu inovācijas, daudzās valstīs tiek izstrādāta inovāciju politika – tās ir valdības un sabiedrības darbības, kas ietekmē tehnisko attīstību un citus inovāciju veidus. Inovāciju politika iekļauj pētniecības un attīstības politiku, tehnoloģiju politiku, infrastruktūras politiku, reģionālo un izglītības politikas. Inovāciju politika ir daļa no valsts industriālās politikas. Inovāciju politikas mērķi dalās ekonomiskos un pārējos. Ekonomiskie mērķi ir: produktivitātes pieaugums, nodarbinātības, konkurētspējas

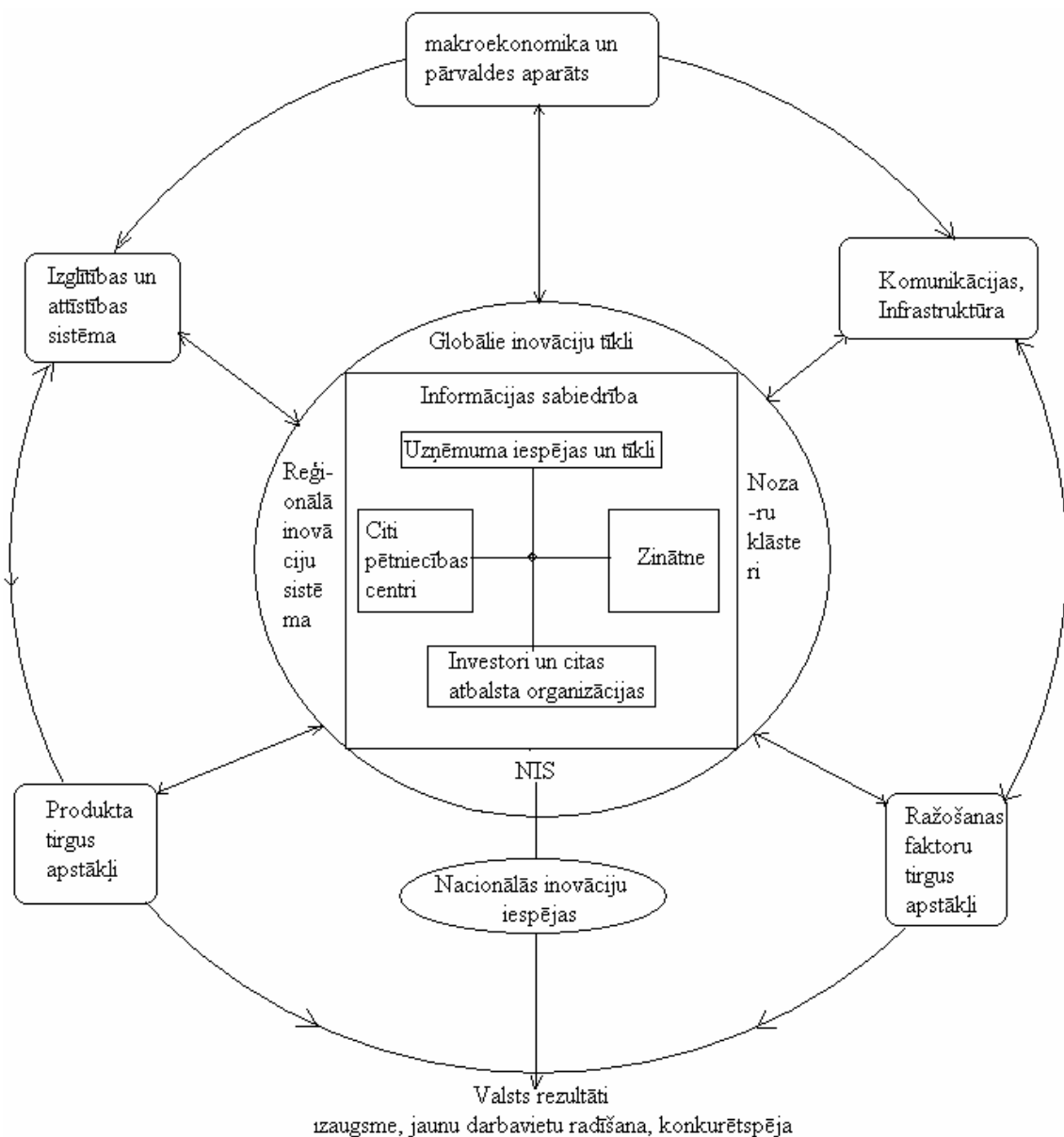
paaugstinājums valstī un vispārēja ekonomikas izaugsme. Pārējie mērķi ir sociālie, militārie, saistīti ar apkārtējās vides aizsardzību.

1.3. Investīciju loma inovatīvajā uzņēmējdarbībā

Inovāciju termins bieži ir interpretēts kā divu vārdu saliktenis: investīcijas (angliski – investments) un novitāte (angliski – novation), bet tulkojumā inovācijas nozīmē investīcijas novitātē. Investīciju nozīmīgums inovāciju jomā izriet no pārējas no tirgus orientētiem investīciju motivācijas faktoriem (piemēram, lētāka darbaspēka pieejamība) uz produkcijas ar lielāko pievienoto vērtību ražošanu. Taču investīcijas tehnoloģiju un attīstības sektorā uzņēmumos ir nepietiekamas, kas tiek izskaidrots ar šo procesu izpildi investējošā valstī un jau gatavo inovāciju importēšana valstī, kurā tiek veiktas tiešās investīcijas. (24, 60. lpp.)

Investīciju loma inovācijās izpaužas arī inovāciju funkcijās, starp kurām ir ražošanas paplašināšanas - tā var būt veikta kā inovācijas procesa īstenošanai, tā arī no iegūtām pateicoties inovācijām līdzekļiem tālākai uzņēmuma attīstībai; stimulējoša funkcija, jo pateicoties inovācijām uzņēmējs gūst peļņu un viņam rodas stimuls attīstīt inovācijas arī turpmāk, un pēdēja ir investēšanas funkcija – līdzekļi, kas ir iegūti pozitīvā inovatīvā procesa rezultātā, veido papildu kapitālu uzņēmumam, kuru var izmantot gan tālākām investīcijām inovācijās, gan ieguldījumiem citos virzienos.(39,15. lpp.) Inovācijas arī pašas prasa lielu investīciju apjomu un veido vienu no investīciju piesaistīšanas iemesliem uzņēmumā, jo inovācijas investoriem bieži saistās ar lielu peļņu, tāpēc daudzi ir ieinteresēti ieguldīt šādos projektos, taču parasti inovāciju ieviešanai uzņēmumā ir augsta riska pakāpe, kas daudzus investorus atbaida. Ir grūti paredzēt, pirmkārt, vai uzņēmumam izdosies veiksmīgi realizēt jauna produkta izgatavošanu vai tehnoloģiju ieviešanu vai arī citus inovāciju veidus, un, otrkārt, vai šīs inovācijas gūs atzinību patērētāju lokā, vai produkts un pakalpojums būs pieprasīts, vai tehnoloģija izradīsies droša. Šie un daudzi citi jautājumi uztrauc potenciālus un jau esošus investorus.

Investīcijām ir ļoti nozīmīga loma inovāciju attīstībā. Attēlā 1.3. ir parādīta inovāciju sistēmas shēma. Kā ir redzams shēmā, investori atrodas inovāciju sistēmas pašā centrā, līdzās uzņēmuma pašu resursiem un iespējām un zinātnei, tā ir Nacionālās inovāciju sistēmas sastāvdaļa, kas apstiprina investīciju nozīmīgumu inovāciju īstenošanā. (36,38. lpp.)

1.3.att. Inovāciju sistēmas galvenie dalībnieki un attiecības (36, 38)

Pastāv dažādi investīciju veidi pēc to formas inovāciju finansēšanai uzņēmumos:

1. kredītu investīcijas;
2. ieguldījumi naudas, intelektuālā īpašuma, tiesību, vērtspapīru vai pamatfondu veidā saskaņā ar vienošanos par inovāciju attīstību uzņēmumā;
3. investīcijas akcijās, obligācijās vai citos vērtspapīros, kurus emitē komersants, kas īsteno inovatīvo procesu;
4. līzings investīcijas, kuras parasti izmanto, ja inovāciju rādīšanai, piemēram, produktu inovācijās, ir nepieciešamas jaunas iekārtas, vai arī uzņēmumā tiek īstenotas tehnoloģiskās inovācijas, kas prasa lielus finansu ieguldījumus. (39, 12. lpp.)

Svarīga ir ne tikai jauna produkta izgudrojuma un ieviešanas finansēšana, bet investīcijas visās aktivitātēs, kas ir saistītas ar inovācijām gan tieši, gan netieši. Pēc nozares vai jomas, kurā tiek izdarītas investīcijas, var iedalīt:

1. investīcijas izglītībā. Tās ietver gan vispārējo izglītību, piemēram, stipendiju piešķiršanu labākiem augstskolu studentiem vai finansu atbalsts noteiktas jomas studentiem (datorzinātnes, biotehnoloģiju un citās jomās, kas ir saistītas ar inovāciju attīstību), gan arī investīcijas uzņēmumu darbiniekos, kuri ir iesaistīti inovatīvajā uzņēmējdarbībā, piedāvājot tiem kvalifikācijas paaugstināšanas kursus, stažēšanās iespējas ārzemēs un citas iespējas uzlabot savas teorētiskās zināšanas un praktiskās iemaņas inovāciju efektīvākai ieviešanai uzņēmumā;

2. investīcijas zinātnē, kas palīdzētu veikt vairāk pētījumu un piedāvāt vairāk jaunu risinājumu un izgudrojumu tālākai attīstībai uzņēmējdarbības līmenī. Šādas investīcijas arī varētu piesaistīt vairāk augstās klases zinātnieku un pētnieku, bet darba resursi, kā ir zināms, ir viens no svarīgākiem uzņēmumu un citu organizāciju veiksmīgas darbības faktoriem;

3. investīcijas uzņēmuma pamatlīdzekļos - jaunās tehnoloģijās un iekārtās. Tie var būt gan līdzekļi jauno tehnoloģiju un iekārtu iegādei no ārzemēm, taču tad pēc definīcijas tā būs eksnovācija, nevis īsta inovācija, un otrs variants – jauno tehnoloģiju izstrādes finansēšana pašā uzņēmumā, taču šis variants aizņem daudz vairāk laika un prasa daudz lielākus ieguldījumus;

4. investīcijas uzņēmuma struktūras uzlabošanā un darbības efektivitātes paaugstināšanā. Tie ir ieguldījumi organizatoriskajās inovācijās, precīzāk – vadības inovācijās. Lai uzlabotu organizācijas struktūru, ir nepieciešams noteikt, kādas funkcijas izpilda katra tās struktūrvienība, vai izpilde ir efektīva un vai vispār šī funkcija uzņēmumam ir nepieciešama. Iespējams, ka daļu no funkcijām ir iespējams apvienot un tādējādi samazināt nepieciešamo cilvēkresursu skaitu, vai arī kaut kādas funkcijas var pildīt datorizētas programmas vai iekārtas. Šādas pārmaiņas uzņēmumā ilgtermiņā varētu būtiski samazināt administratīvā aparāta izmaksas, taču reorganizācijas sākumā tās prasa lielus ieguldījumus, kurus var saņemt investīciju veidā īpaši tad, kad tās ir tiešās investīcijas un investors ir ieinteresēts uzņēmuma izmaksu samazināšanā, kas savukārt palielinātu kopējo uzņēmuma peļņu, daļu no kuras arī iegūst investors;

5. investīcijas tirgus pētījumos, kas palīdzētu uzņēmumam noskaidrot vietējo tirgus pieprasījumu. Šie pētījumi ietekmētu vadības lēmumu par inovāciju ieviešanu atkarībā no potenciālo patērētāju vajadzībām. Pētījumu informācija palīdzētu noskaidrot, kāds produkts vislabāk spēj apmierināt pircēju prasības, vai jaunam produktam, kuru plāno izlaist uzņēmums, tirgū jau ir analogi vai aizvietotāji un citus noderīgus faktus lēmumu pieņemšanai par sava biznesa turpmāko attīstību;

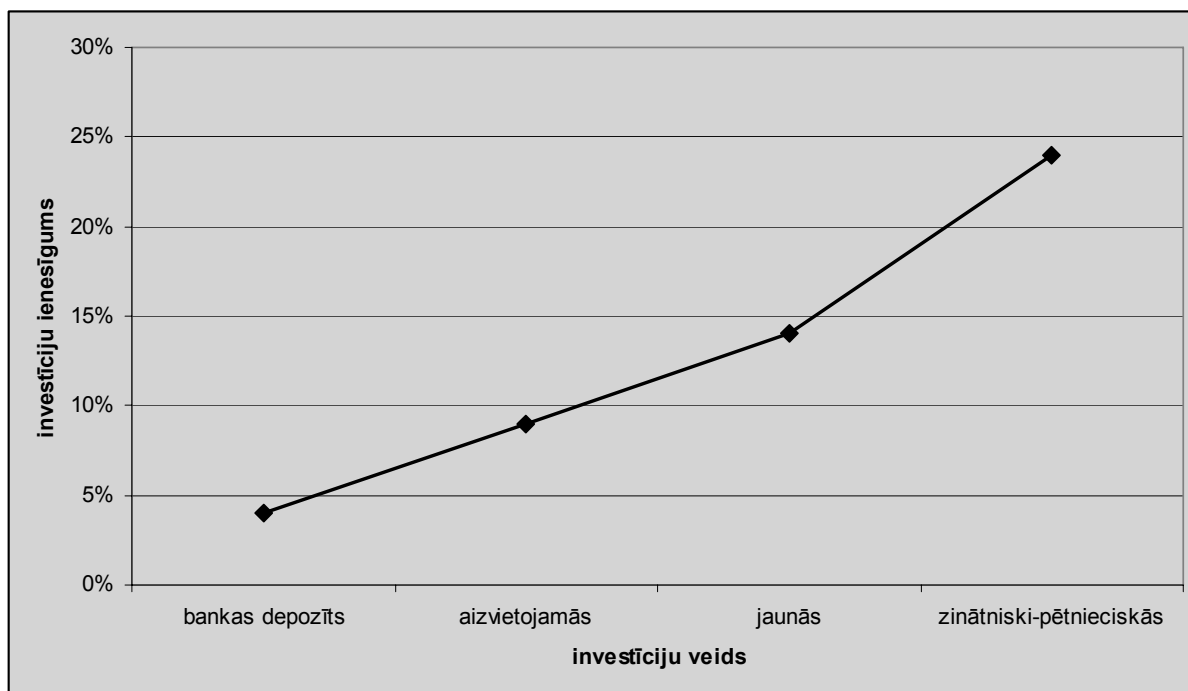
6. investīcijas mārketingā jeb produkta virzīšanā tirgū. No inovācijas definīcijas izriet, ka izgudrojums kļūst par inovāciju tad, kad tam paradās ekonomiskā jēga, tas ir pieprasījums un potenciālais ieguvums no izgudrota produkta realizācijas. Bet mūsdienīgā pasaulē ne vienmēr pieprasījums rada piedāvājumu, notiek arī pretēji. Daudzi produkti, kuri šobrīd ir neatņemama mūsdienīgas pasaules sastāvdaļa, kādreiz likās pilnīgi bezjēdzīgi. Piemēram, mobila telefona aparāta izgudrojums. Tolaik cilvēki pat iedomāties nevarēja, ka viņiem telefons būs nepieciešams ārpus telpas. Šādās situācijās ļoti nozīmīgi ir mārketinga pasākumi, kas pārliecina patērētājus par jauna produkta nepieciešamību un svarīgumu. Tieši tādēļ investīcijas mārketingā arī var nosaukt par netiešām investīcijām inovācijās.

Sīki analizējot, investīcijas jebkurā procesā, kas kaut kādā veidā ir saistīts ar uzņēmējdarbību, var atrast pazīmes, kuras ļauj šīs investīcijas piesaistīts inovāciju attīstībai uzņēmumos, ja ieguldījumi kopumā pozitīvi ietekmē komercdarbību. Vienu no uzņēmumiem rada investīcijas uzņēmumā pirms tā pārdošanai, kas ir vērstās uz uzņēmuma vērtības palielināšanos, jo šīs investīcijas ir virspusējas, to mērķis nav uzņēmuma attīstība, bet tikai tā „ārēja izskata” uzlabošana.

Inovatīvais process uzņēmumā prasa ļoti lielus ieguldījumus, tāpēc pārsvarā to īsteno lieli uzņēmumi vai korporācijas. Tie investē visās inovatīvas darbības fāzēs un virzienos, sākot no zinātnes un pētniecības finansēšanas (inovāciju sākuma fāze – izgudrojums), tehnoloģiskām iekārtām, iegādājoties vismodernāko tehniku un ieviešot visjaunākās tehnoloģijas un beidzot ar jau gatava jauna produkta aktīvo mārketingu. (25, 3. lpp.)

Ir skaidrs, ka investīcijām ir nozīmīga loma inovatīvas uzņēmējdarbības attīstībā, bet kādā veidā uzņēmums var piesaistīt investoru veikt ieguldījumu. No investīciju definīcijas ir skaidrs, ka svarīgākais investēšanas nosacījums ir peļņas gūšana. Taču pastāv daudz veidu, kā gūt peļņu. Potenciālais investors var vienkārši ieguldīt savus naudas līdzekļus bankas depozītā, apdrošināšanas fondā vai citā pasākumā, nevis inovācijas projektā. Tāpēc svarīgi ir noteikt, kā palīdzēt investoram izlemt par labu inovācijām. Kad investors pieņem lēmumu par līdzekļu ieguldīšanu, ir jānosaka minimāla atdeve, ar kuru viņš ir gatavs rēķināties. Lai viņš pieņemtu pozitīvo lēmumu attiecībā uz investīcijām inovācijās nevis bankas depozītā vai valsts vērtspapīros, inovāciju ienesīgumam ir jābūt lielākam par citu alternatīvu naudas ieguldījuma veidu ienākumu. Ienākums lielā mērā ir arī saistīts ar inovācijas projekta riska pakāpi – jo tā ir lielāka, jo lielāka var būt iespējama peļņa. Investīcijas inovācijās arī iedalās pēc ienesīguma. Vismazākā riska pakāpe un arī ienesīgums ir aizvietojamām investīcijām – tās ir investīcijas jaunās, uzlabotās iekārtās, kuras pilda to pašu funkciju, ko vecas, tikai ar augstāko efektivitāti. Nākamās ir jaunās investīcijas – ieguldījumi jaunās iekārtās un tehnoloģijās, kuras darbojas pēc cita principa, taču gala produkts mainās nenozīmīgi. Un

pēdējas ar vislielāko riska pakāpi ir investīcijas zinātniski-pētnieciskajā darbā, kuru mērķis ir pavisam jauna produkta vai pakalpojuma izgudrojums. Pieņemsim, ka minimāla atdeve ir 4% (tāds būtu ienākums no ieguldījuma bankas depozīta gadā), tad ienesīguma izmaiņas atkarībā no investīciju veida var attēlot attēlā 1.4.

1.4.att. Investīciju atdeves izmaiņas atkarībā no investīciju veida (15, 48)

Riska pakāpe (iespēja, ka inovācija nebūs veiksmīga un nesīs uzņēmumam zaudējumus) šajā gadījumā būs proporcionāla investīciju atdevei. Investīciju veida izvēle lielā mērā ir atkarīga no investora ieguldīšanas stratēģijas un personiskām īpašībām. Svarīgs ir arī tas, kas veic investīcijas – privātais uzņēmums, sabiedriskā organizācija, valdība vai cits subjekts, jo viņu mērķi būs dažādi. Parasti privāto uzņēmēju interesē tikai personīga peļņa, tāpēc tam būs svarīga īstermiņa investīciju atdeve, valdība, savukārt, rūpējas par vispārējo tautsaimniecības izaugsmi, tai ir ilgtermiņa mērķi, tāpēc arī atšķiras šo subjektu investēšanas stratēģijas, taču valdībai var būt nozīmīga loma ne tikai, pašai investējot inovatīvajos projektos, bet izveidojot valstī investēšanas nosacījumus, kas būtu īpaši labvēlīgi investīcijām inovatīvajā uzņēmējdarbībā, tā arī daļēji kontrolē iekšējo tirgu un var piemērot inovatīvajiem produktiem un pakalpojumiem īpašus realizācijas atvieglojumus (piemēram, nodokļu atlaides). Šīs un citas aktivitātes piesaistītu vairāk vietējo un ārvalstu investoru.

Tātad investīcijas un inovācijas ir cieši saistīti jēdzieni, jo inovatīvā uzņēmējdarbība nav iedomājama bez finanšu ieguldījumiem, lielāko daļu no kuriem parasti arī veido vietējas un ārvalstu investīcijas.

2. INOVATĪVĀ UZŅĒMĒJDARBĪBA EIROPĀ UN LATVIJĀ UN TĀS LOMA LATVIJAS INVESTĪCIJU POLITIKĀ

2.1. Ārvalstu tiešo investīciju loma Latvijas ekonomikas attīstība

Kopš Latvija kļuva par neatkarīgo valsti, tā pārvērtās par starptautiskā kapitāla migrācijas objektu. Valstij bija nepieciešams daļēji atjaunot, bet daļēji veidot no jauna ražošanas jaudas, lai nodrošinātu iedzīvotājus ar darba vietām, bija nepieciešama pieeja jaunām tehnoloģijām un tehnikai, kā arī citiem faktoriem, lai Latvija atkal varētu nostāties uz kājām, bet tam bija vajadzīgi milzīgi finansu resursi, kuru sagrautai ekonomikai, protams, nebija, tāpēc viena no labākām izejām bija ārvalstu investīcijas, kas atšķirībā no banku kredītiem nepalielināja finansu nedrošību valstī. Ārvalstu investīcijas Latvijā ir Latvijas uzņēmumu naudas piesaistītie līdzekļi no ārzemēm vai ārzemju uzņēmumu finansu ieguldījumi mūsu valstī, jo šī summa atspoguļojas ārzemju uzņēmumu finansu aktīvos. Bieži, pieminot ārzemju investīcijas, runa nav par to izmantošanu, jo te domāts, ka šos līdzekļus izlieto pamatlīdzekļu atjaunošanai vai paplašināšanai. Ārvalstu investīcijas ir finansu līdzekļi - tie var būt izmantoti nosauktajam mērķim vai finansu aktīvu palielināšanai vai arī neizmantoti tuvākajā laikā vai vispār. Mēs nevaram noteikt, vai šie līdzekļi tiks vai netiks izmantoti finansu aktīvos.

Pirmajos neatkarības atjaunošanas gados starptautiskā kapitāla interese par Latviju saistījās ar tilta lomu starp NVS valstīm un Rietumiem. Mūsu valsts ir īpaši izdevīgs tranzītkoridors starp Austrumiem un Rietumiem. Kaut arī Latvijai ar Krieviju bija politiskās nesaskaņas, Krievijas tranzīts caur Latviju vērsās plašumā. Taču Latvijā nebija sakārtoti sakari, nebija modernas infrastruktūras, kur arī ārzemju investori ieņēma savu vietu. Šāda veidā ar somu un angļu palīdzību tapa SIA "Lattelekom", ar krievu un vācu palīdzību tapa A/S "Latgāze". Latvijā ienāca tādas pazīstamas kompānijas kā "Statoil", "MC – Donald's" u.c. Arī NVS valstis arvien aktīvāk sāka interesēties par importu no Rietumu pasaules. Un par starpniekiem šajos darījumos bija mūsu valsts uzņēmēji. Eiropas valstīm savukārt parādījās jauni savu ražojumu realizācijas kanāli un liela apjoma mērķtirgus.

No pasaules mēroga skatoties, investīcijas Baltijas valstīs var likties pavisam mazas, taču tādām mazām valstīm šie līdzekļi finansē lielāko tekošā konta deficīta daļu, palīdz iegūt brīvos līdzekļus jauno tehnoloģiju apgūšanai un jaunu tirgu iekarošanu.

Eiropas investori Baltijas valstīs vienmēr ir apskatījuši kā vienotu investīciju reģionu, tāpēc arī finansējuma pieplūdums notika gandrīz vienlaicīgi, taču pirmā no Baltijas valstīm lielāko Eiropas tiešo ārvalstu investīciju daudzumu piesaistīja Igaunija, kas ir vismazākā no

kaimiņu valstīm. Lielā mērā tas ir saistīts ar Igaunijas tuvību un ciešām attiecībām ar Ziemeļeiropas valstīm, īpaši Somiju. Šajā valstī tika atvērtas daudzu Ziemeļeiropas transnacionālo korporāciju galvenie ofisi, kuri bija atbildīgi par visām trim Baltijas valstīm. Igaunijas pievilcību izskaidroja arī valsts liels atvērtības līmenis, labi rezultāti starptautiskajā reitingā tādās pozīcijās, kā ekonomiskā brīvība, korupcijas līmenis un kredīta reitings (43, 94. lpp.)

Ārzemju kapitālu Baltijas valstīm, tajā skaitā arī Latvijai piesaistīja sekojošie faktori: labvēlīga makroekonomiskā vide – radikālas tirgus reformas, kas ātri noveda valstis pie efektīvas tirgus ekonomikas funkcionēšanas, kā arī iekšzemes kopprodukta straujš pieaugums, vietēja kapitāla trūkums; uzņēmējdarbībā ieguldīto līdzekļu ātra aprīte, kas nodrošināja augstu peļņas gada normu un darīja izdevīgu dārgu kredītu piesaisti šīm operācijām; liberālais valūtas režīms – jebkuras valūtas brīva ieviešana un izvešana bez daudzuma ierobežojuma; termiņu noguldījumu augstās procentu likmes. Varens magnēts, kas aizvien vilina ārvalstu investorus, ir Latvijas meži. Kokmateriālu eksportā izveidojās daudz Latvijas-Zviedrijas, Latvijas-Lielbritānijas, Latvijas-Somijas un Latvijas-Vācijas kopuzņēmumu. Šeit aizvien vēl paliek problēma ar to, ka tiek izvestas praktiski nepārstrādātas izejvielas, kas ir raksturīgs attīstības valstīm. Mēs neveidojam pievienoto vērtību, un valsts bagātība nevis pieaug, bet gan pakāpeniski samazinās. (44, 85. lpp.)

Ārvalstu tiešās investīcijas piesaistīja arī privatizācijas process Latvijā, tāpat kā citās Centrālajā Austrum-Eiropas pārejas ekonomikas valstīs (Polijā, Ungārijā, Čehijā un citās). Pēc Eiropas Investīciju bankas speciālistu aprēķiniem, laikā no 1994. līdz 1998. gadam pārejas ekonomikas valstīs gandrīz puse no ārvalstu tiešām investīcijām tika novirzītas privatizācijas darījumiem vai pārstrukturizācijas investīcijām, kas arī bija saistītas ar privatizāciju. Latvijā, likumdošanas normu un valdības politikas dēļ, šis skaitlis bija aptuveni 25%. (43, 103. lpp.) Investori varēja izvēlēties ieguldīt līdzekļus jaunos projektos vai privatizēt jau pastāvošo uzņēmumu. Lēmums bija atkarīgs no daudziem faktoriem: uzņēmumam piederošas tirgus daļas, potenciālas uzņēmuma atjaunošanas vai attīstības izmaksām, vietējiem piegādes un preču izplatīšanas apstākļiem, kā arī citiem. Parasti investīcijas vietējo uzņēmumu privatizācijā tika veiktas tad, kad ārvalstu uzņēmējs vēlējās iegūt būtisko tirgus daļu vietējā tirgū, izmantot jau eksistējošos un attīstītus izplatīšanas kanālus, kā arī izmantot uzņēmumā izstrādāto tehnoloģiju, taču pēdējo gadījumu Latvijā nebija daudz, jo pārsvarā visas rūpnīcas bija stipri novecojušās salīdzinājumā ar Eiropas uzņēmumiem un to tehnoloģijām. Tāpēc vislielākā apjomā tika privatizēts pakalpojumu sektors (piemēram, telekomunikācijas un finansu uzņēmumi) Ārvalstu investori, kuri finansēja jaunus projektus, par izvēles iemesliem minēja izmaksu samazināšanu, jaunas ražošanas programmas īstenošanu, rūpnieciskās

modernizācijas un inovāciju ieviešanu, un tieši šādiem investoriem ir visnozīmīgākā loma Latvijas inovatīvās uzņēmējdarbības attīstībā. (26, 9.-13. lpp.)

Liela investīciju daļa tika novirzīta uz eksportu orientēto uzņēmējdarbību. Iemesls tam ir maza vietēja tirgus ietilpība un pirkjspēja, kā arī salīdzinoši zemas darbaspēka izmaksas attiecībā pret parējām Eiropas Savienības dalībvalstīm (15 valstis līdz 2004. gadam). Taču nozīme ir ne tikai darbaspēka izmaksām, bet arī tā produktivitātei, kura 2004. gadā sastādīja tikai 25-40% no vidēja ES līmeņa, kā arī noteiktu specialitāšu darbinieku trūkumam.

Populāri kļuva uzņēmumu apvienošanas un pārņemšanas darījumi, kuros ietilpa kā oficiālā uzņēmuma pārēja cita īpašnieka rokās, tā arī uzņēmuma daļu vai pamatlīdzekļu iegāde. Šeit jāmin, ka Latvijai salīdzinājumā ar kaimiņvalstīm pastāv priekšrocība darījumu dokumentu noformēšanā, jo, piemēram, uzņēmuma daļu vai pamatlīdzekļu pirkšanas forma ir ļoti vienkārša un tai pat nav jābūt zvērināti apstiprinātai. Vienkārša darījumu procedūra arī kalpo par vienu no investoru piesaistīšanas faktoriem. (40, 27. lpp.)

Nozīmīga ārvalstu finanšu līdzekļu piesaistīšanai ir valdības politika attiecībā pret investoriem. Latvijā deviņdesmito gadu sākumā tā bija ļoti liberāla. Investori varēja iesaistīties jebkurā uzņēmējdarbības veidā, brīvi konvertēt valūtu, uzņēmumiem, kas bija dibināti līdz 1995. gadam tika noteiktas 4-8 gadu nodokļu brīvdienas, kopš 2001. gada lielām investīcijām ir pieejamas uzņēmuma ienākuma nodokļa brīvdienas līdz 40% apmērā no investīcijām, bet investīcijām augsto tehnoloģiju industrijā – līdz 30%, tika samazināts arī dividenžu nodoklis. Ekonomikas ministrijas Reģionālās attīstības fonds finansiāli atbalsta jauno darbavietu izveidošanu Latvijas reģionos. Tiek segti līdz 70% no jauno darbinieku apmācības izdevumiem. (43, 108. lpp.)

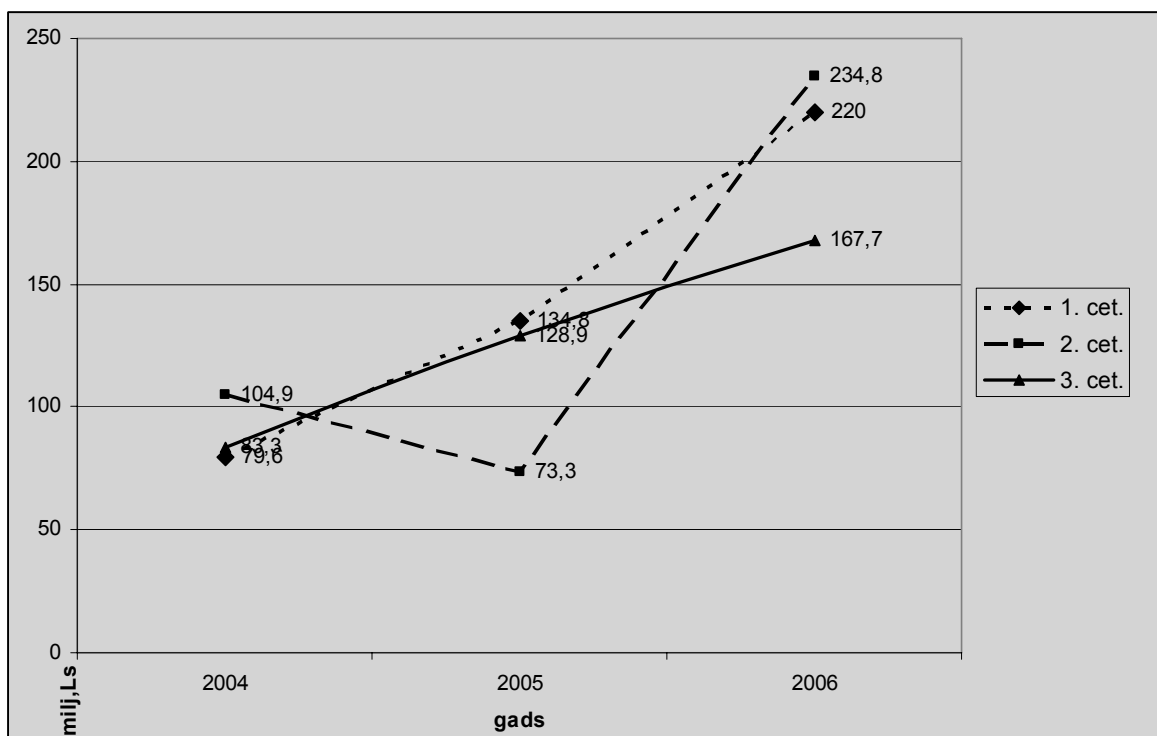
Īpaši atvieglojumi tiek noteikti uzņēmumiem, kas atrodas Brīvajās ekonomiskajās zonās. Brīvā ekonomiskā zona – tā ir valsts vai tās teritorija, kurā reģistrētās firmas ir daļēji vai pilnībā atbrīvotas no nodokļiem. Šo uzņēmumu darbība ir pilnīgi likumīga. Brīvās ekonomiskās zonas pasaulē veidojas valstīs un rajonos, kuri tiecas dinamizēt savu attīstību, piesaistot svešu kapitālu saimnieciskajai darbībai savā teritorijā, radot izdevīgus nosacījumus saimnieciskās darbības veikšanai un kapitāla uzkrāšanai. Zonas darbībai ir abpusējs izdevīgums. Veidojot šīs zonas, valsts izstrādā savu ekonomisko politiku - tā vēlas attīstīt noteiktu reģionu vai kādu no ražošanas sektoriem. Šajās zonās ir papildus atvieglojumi ārvalstu dalībniekiem, kas izpaužas kā atvieglota muitas režīma izveidošana, vienkāršota reģistrācijas kārtība uzņēmumiem ar ārvalstu kapitāla daļu. (45, 41. lpp.)

Vēl viens ārvalstu investīciju piesaistīšanas virziens ir Latvijas Republikas pievienošanās Ekonomikas sadarbības un attīstības organizācijas (OECD) daudzpusējam investīciju līgumam (MAI). Tas paredz nacionālo un vislielākās labvēlības režīmu līguma

dalībvalstīs gan investīcijām, gan režīmam, kurš piemērojams pēc to ieguldīšanas. MAI paredz arī starptautiski pieņemtu strīdu risināšanas procedūru un augstu investīciju aizsardzību, kā arī dažādas normas, kas attiecas uz konkurenci un monopoldarbību, privatizāciju, intelektuālā īpašuma aizsardzību, investīciju piesaistes stimuliem.(9, 130. lpp.) Lai piesaistītu ievērojamākus ārvalstu investīciju apjomus, tiek izstrādāti valsts mēroga prioritārie attīstības projekti, veidoti tehnoloģiskie centri un industriālie parki ārvalstu investoru piesaistīšanai.

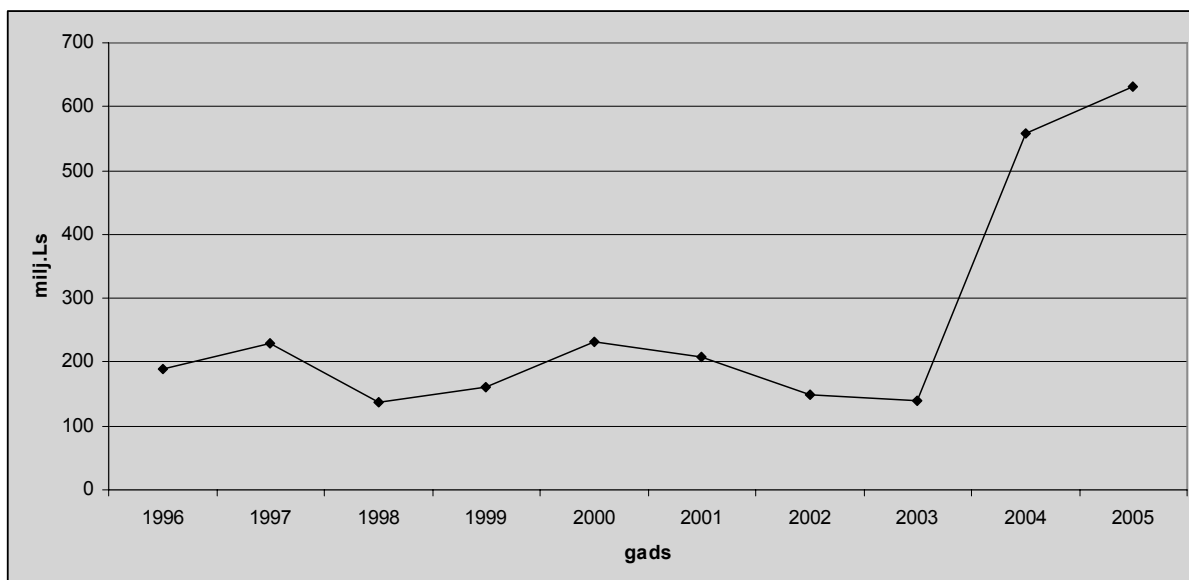
Lai palielinātu ārvalstu investoru ieinteresētību valstī un novirzītu līdzekļus svarīgās nozarēs, kā arī vispārējai Latvijas attīstībai un pievilcības palielināšanai, tika izstrādāta Valsts investīciju programma (VIP). Tas ir valdības instruments valsts investīciju politikas realizēšanai. Tas ir infrastruktūras investīciju projektu kopums, kuram katru gadu tiek plānots un piešķirts valsts budžeta finansējums. VIP tiek izstrādāta kopš 1995.gada, katru gadu to aktualizējot un iekļaujot valsts budžetā. Tās uzdevums ir novirzīt valsts līdzekļus infrastruktūras sakārtošanai un attīstībai, kā arī valsts pakalpojumu līmeņa uzturēšanai un paplašināšanai. VIP finansēšanai ir plānots katru gadu novirzīt valsts pamatbudžeta līdzekļus ne mazāk kā 1% apmērā no iekšzemes kopprodukta. Līdz 2003.gada 1.jūnijam VIP funkcionēšanas kārtību noteica Ministru kabineta noteikumi. Lai uzlabotu valsts investīciju plānošanu valstī, 2002.gada maijā Ministru kabinets akceptēja Valsts investīciju programmas koncepciju. Pamatojoties uz to, tika izstrādāti jauni Ministru kabineta noteikumi, saskaņā ar kuriem tiek sagatavota Valsts investīciju programma 2005.- 2009.gadam.(46)

Latvijas ekonomikai nostiprinoties, uzlabojoties infrastruktūrai, uzņēmējdarbības apstākļiem ārvalstu tiešas investīcijas sāka daļēji spēlēt citu lomu – tās kļuva par jauno tehnoloģiju, jauninājumu un inovatīvas uzņēmējdarbības virzītāju. Lielu lomu šeit nospēlēja Latvijas iestāšanās Eiropas Savienībā. 2005. g. 1. janvārī lats tika piesaistīts eiro, un šobrīd Latvija pakāpeniski iekļaujas Eiropas valūtas kursa mehānismā. Tas samazina nenoteiktību un valūtu risku, dod iespēja veikt ilgtermiņa investīciju plānošanu. Kopš Latvija iestājās ES ārvalstu tiešo investīciju apjoms dubultojās, bet uzkrātais ārvalstu tiešo investīciju apjoms sastāda vienu trešdaļu no Latvijas IKP.(53) Attēlā 2.1. ir parādītās ārvalstu tiešo investīciju izmaiņas tikai trīs gadu laikā, sākot ar 2004. un beidzot ar 2006.gadu, bet pieaugums jau ir ievērojams. Katra ceturkšņa rezultāti sekojošajā gadā ir labāki par šī paša ceturkšņa rādītājiem iepriekšējā gadā, izņemot 2005. gada 2. ceturksni. Īpaši nozīmīgs pieaugums ir novērojams 2006. gadā: salīdzinājumā ar 2005. gadu ārvalstu tiešas investīcijas pieauga 1. ceturksnī – par 63%, 2.ceturksnī – par 220% un 3.ceturksnī – par 30%. Tika analizēti tikai trīs ceturkšņi, nevis pilna gada dati, jo jaunākie dati par 2006. gada 4. ceturksni vēl nebija pieejami.

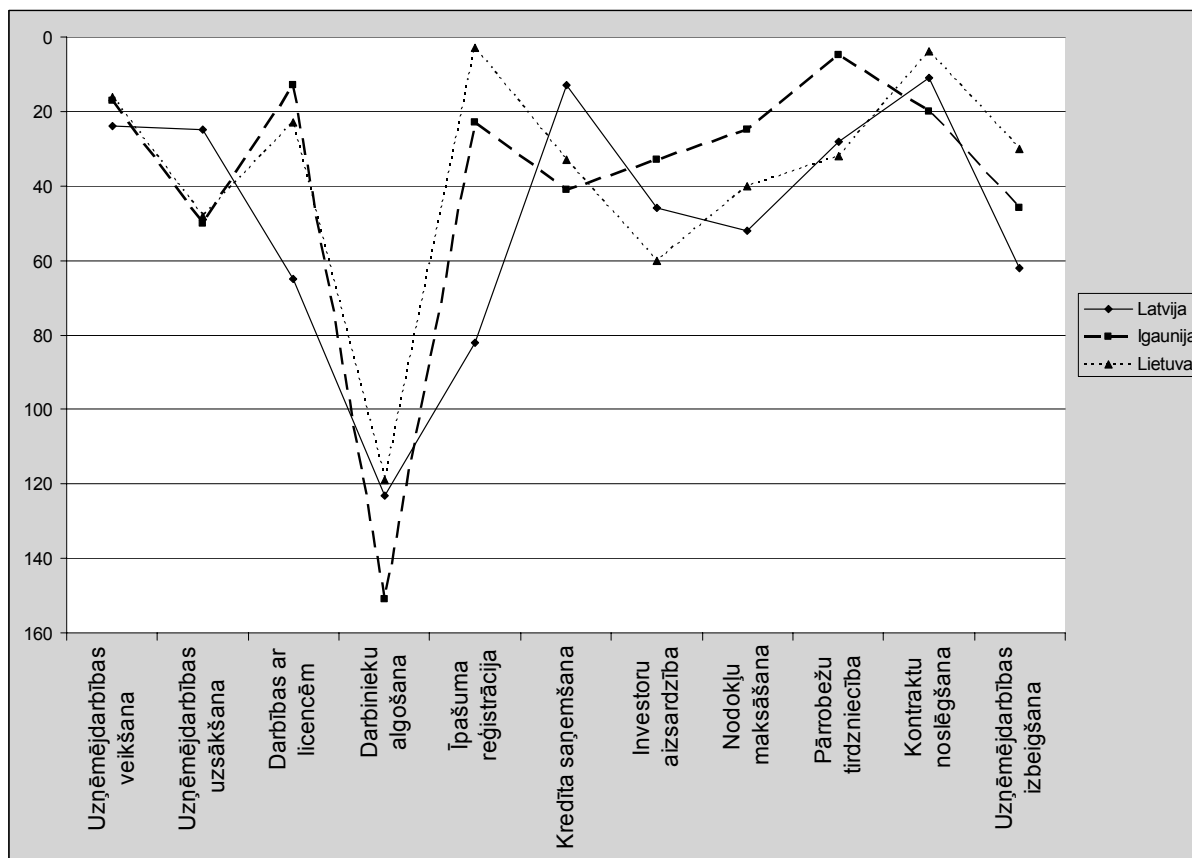
2.1.att. Ārvalstu tiešās investīcijas Latvijā salīdzinājumā pa 3 ceturkšņiem no 2004. līdz 2006. gadam.(54)

Kopējo ārvalstu tiešo investīciju ainu Latvijā var redzēt attēlā 2.2. Līdz 2004. gadam bija stabils, praktiski nemainīgs finansu ieplūdums, taču tas sāka strauji palielināties un 2004. gadā bija jau gandrīz četras reizes lielāks nekā iepriekš. Šis pieaugums notika, pateicoties Latvijas līdzdalībai Eiropas Savienībā un no tā izrietošām jaunām priekšrocībām ārvalstu investoriem. Investīciju pieaugums ir saistīts arī ar valsts biznesa vides starptautiskā reitinga uzlabošanos daudzos virzienos.

2.2.att. Ārvalstu tiešās investīcijas Latvijā periodā no 1996. līdz 2005. gadam (54)

Piemēram, Pasaules Bankas starptautiskajā reitingā „Uzņēmējdarbības veikšana 2006. gadā” („Doing business in 2006”) Latvija ieņem 24. vietu, kas tika uzlabota par 7 pozīcijām salīdzinājumā ar 2005. gadu. Taču Lietuva šajā reitinga aizņem 16., bet Igaunija 17. vietu. Abas valstis apsteidz Latviju. Lielā mērā Latvijā uzlabojas „nodokļu maksāšanas” reitings, kas 2005. gadā bija tikai Nr. 106, bet 2006. – jau 52. Īpašuma reģistrācija kļuva daudz efektīvāka 2005. gadā –102. vieta, bet 2006. gadā – 80.

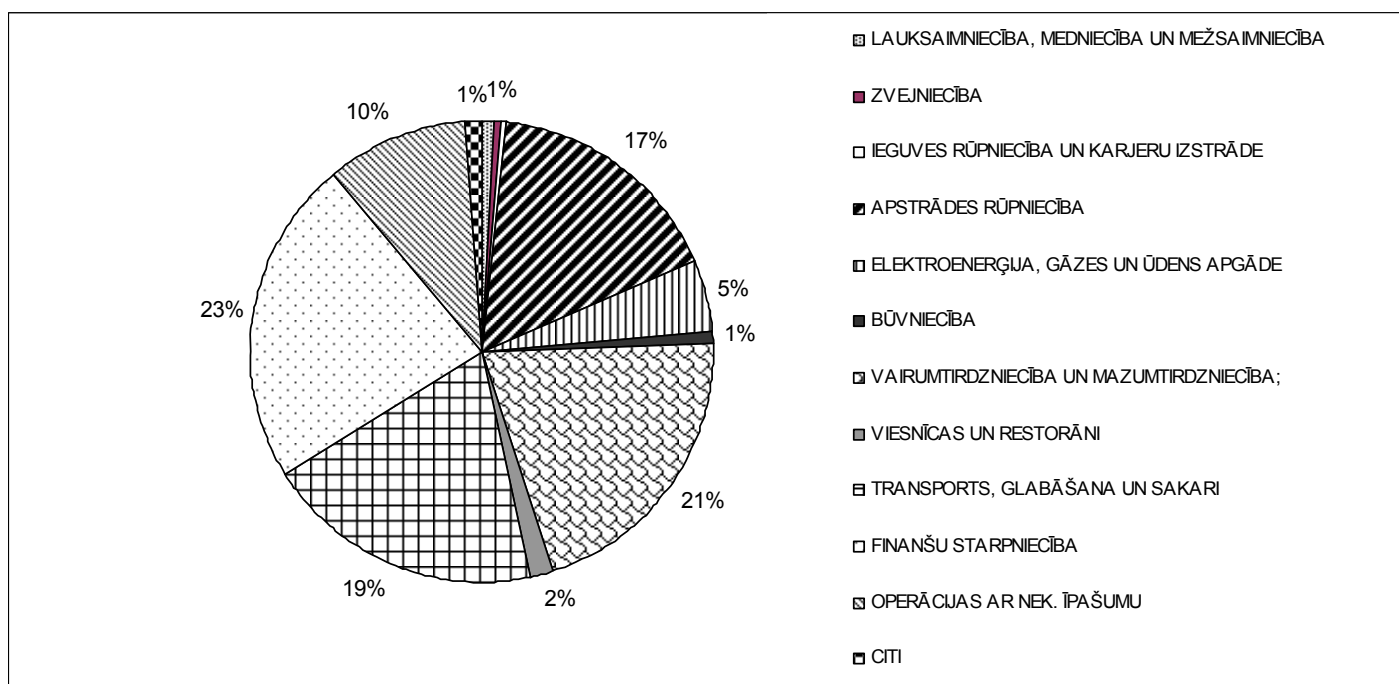
2.3.att. Baltijas valstu uzņēmējdarbības vides novērtējums starptautiskajos reitingos 2006. gadā (55)

Taču reitings, kas ir ļoti nozīmīgs investoriem – „Investoru aizsardzība”, pasliktinājās par trim pozīcijām no 43. uz 46. vietu. Kopumā reitingos piedalījās 175 valstis. Salīdzinošu uzņēmējdarbības vides reitingu grafiks Baltijā valstīs ir atspoguļots attēlā 2.3. Neskatoties uz uzlabojumiem daudzās pozīcijās, Latvijai aizvien ir viszemākā vieta „Investoru aizsardzībā”, „Īpašuma reģistrācijā”, „Nodokļu maksāšanā” un „Uzņēmējdarbības izbeigšanā” Baltijas valstu vidū. Ārvalstu finansu līdzekļu piesaistīšanai Latvijas valdībai ir nepieciešams pēc iespējas uzlabot šos radītājus, jo tie var būtiski ietekmēt investoru lēmumu, īpaši tad, ja tie vēlās pirmo reizi investēt valstī un novērtēt situāciju var tikai pēc vispārējiem statistiskās datiem. Visi reitingi ar viszemāko novērtējumu ir pakļauti valdības ietekmei, tāpēc valdības politikā un normatīvajos aktos ir jāizdara pozitīvas izmaiņas investoru piesaistīšanai.(55)

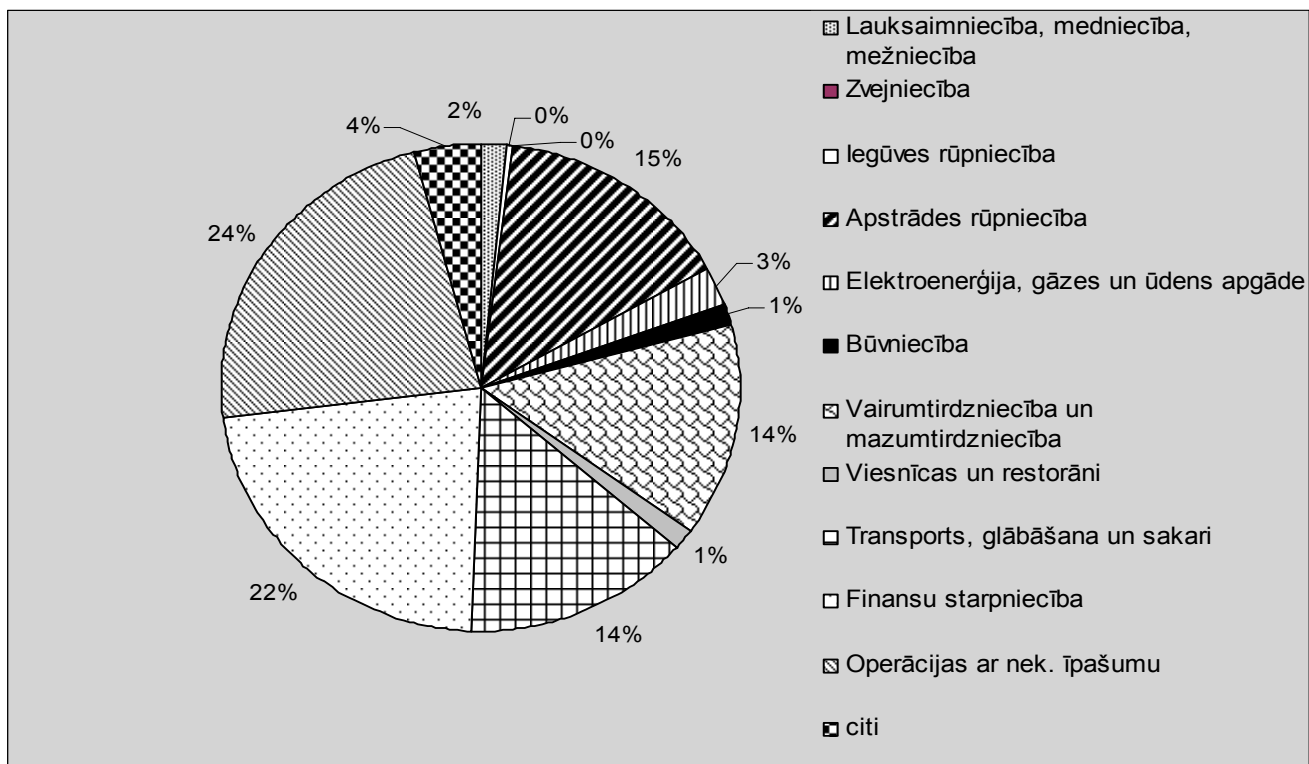
Kas attiecas uz inovatīvo uzņēmējdarbību, liela nozīme ir Eiropas Savienības struktūrfondu līdzekļu piešķiršanai. Eiropa sastapās ar situāciju, kad ir novērojams inovāciju deficīts salīdzinājumā ar ASV un Japānu. Lai šo deficītu novērstu, ir organizēti daudzi pasākumi, un attiecībā pret Latviju un pārējām jaunām mazām dalībvalstīm tā ir inovatīvas darbības stimulēšana mazos un vidējos uzņēmumos ar struktūrfondu līdzekļu palīdzību. Par piemēru var minēt valsts programmu „Atbalsts jaunu produktu un tehnoloģiju attīstībai” (56)

2.2. Prioritāras nozares ārvalstu investīcijām Latvijā

Pēc statistiskās analīzes var spriest, kas Latvija kļuva par pievilcīgu investēšanas objektu, īpaši pēc iestāšanās Eiropas Savienībā, taču svarīgi ir ne tikai investīciju apjomi, bet arī sfēras, kurām tiek pievērsta investoru lielākā uzmanība. Lai to novērtētu, tika izdarīta uzkrātu ārvalstu tiešo investīciju analīze pa diviem gadiem – 2000. un 2005. Rezultāti atspoguļoti attēlos 2.4. un 2.5. Lielākā ārvalstu investīciju daļa 2000. gada tika paredzēta finansu starpniecības darījumiem, kas bija saistīts ar to, ka tolaik Latvijā ļoti strauji attīstījās banku un apdrošināšanas kompāniju bizness, lielākā daļa no kura piederēja ārvalstu uzņēmējiem un korporācijām. 2005. gadā šī uzņēmējdarbības sektora nozīme nedaudz samazinājās, taču aizvien paliek par vienu no nozīmīgākajiem investīciju objektiem. Nekūstamā īpašuma nozarē ir vērojams vislielākais uzplaukums. Pieaugot tā īpatsvaram ārvalstu tiešo investīciju jomā no 10% 2000. gada uz 24% 2005. gadā, reāli investīciju pieaugums sastādīja 398% .

2.4.att. Uzkrāto ārvalstu investīciju sadalījums pa darbības veidiem 2000. gadā (47, 20)

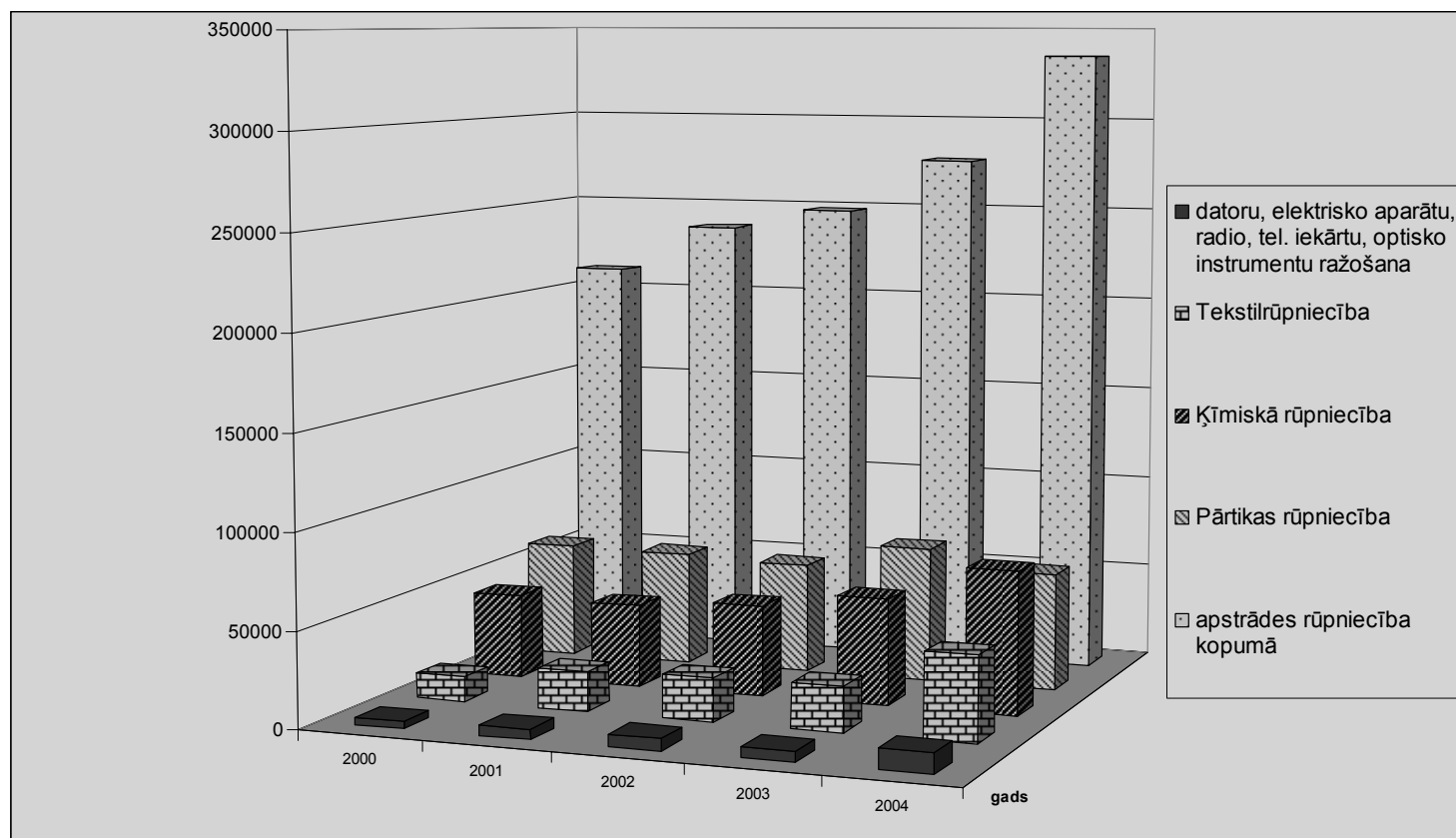

2.5.att. Uzkrāto ārvalstu investīciju sadalījums pa darbības veidiem 2005. gadā (47, 20)

Līdzekļi tiek ieguldīti gan zemē, gan būvniecībā, gan jau uzbūvētās celtnēs – dzīvojamās mājās, ofisu ēkās, kā arī rūpnieciskās, tirdzniecības ēkās un noliktavās. Šis uzplaukums un investīciju pieplūdums ir saistīts, pirmkārt, ar straujo cenu pieaugumu un spekulatīvo operāciju daudzuma pieaugumu, otrkārt, ar labvēlīgo uzņēmējdarbības situāciju šobrīd Latvijā, kad daudzi ārvalstu uzņēmēji plāno uzcelt šeit jaunus uzņēmumus vai atvērt savas filiāles, un tiem ir nepieciešamas telpas. Taču ir grūti spriest par to, vai šis sektors Latvijai ir perspektīvs un vai tas nav tikai īss „paradīzes” mirklis, jo daudziem darījumiem ir spekulatīvais raksturs un tie nenes Latvijas ekonomikai reālo pieaugumu.

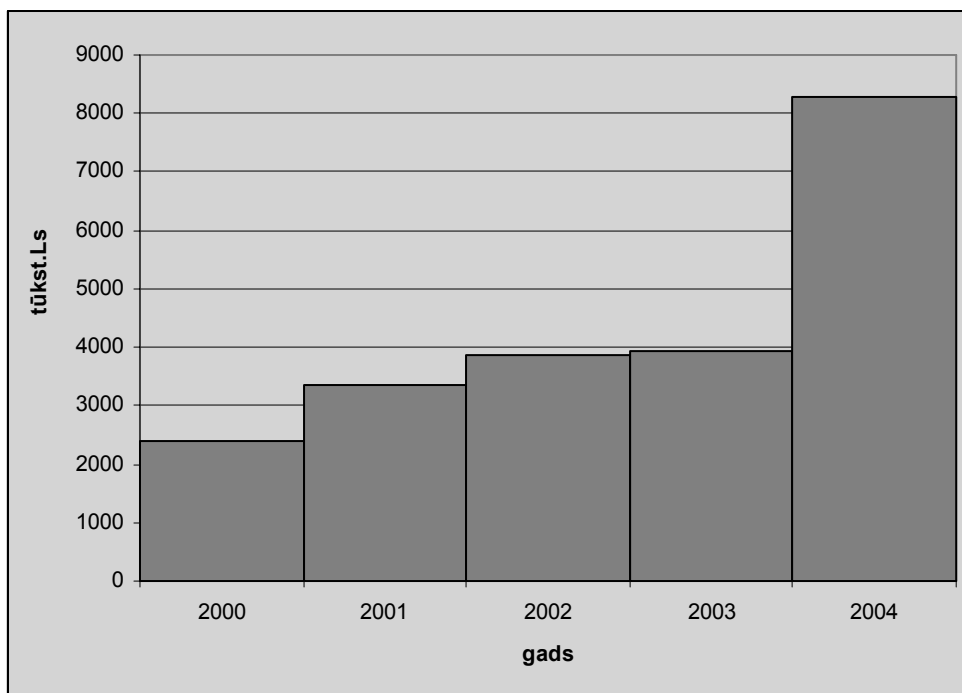
Nākamās lielākās nozares- transports un tirdzniecība - procentuāli nedaudz samazinājās no 19% 2000. gadā uz 14% 2005. gadā sakarā ar straujo uzplaukumu Latvijas nekūstama īpašuma tirgū, taču reāli abos sektoros ir vērojams pieaugums, īpaši transporta nozarē, kurā ietilpst arī tūrisms – tūrisma aģentūras pēdējā laikā uztur agresīvo politiku, kura attaisnojas, pirmkārt, pateicoties vietējo iedzīvotāju dzīves līmeņa uzlabošanai un tādējādi arī palielinātam pieprasījumam pēc ceļojumiem uz ārzemēm, otrkārt, arī lauku tūrisma attīstībai ar valdības atbalstu, ārzemju viesu pieplūdumu uz vairākiem Eiropas un pasaules līmeņa pasākumiem Rīgā– Eirovīzija, vēlāk arī Pasaules Hokeja čempionāts. Apstrādes rūpniecībai ir viens no lielākiem pozitīvas attīstības potenciāliem Latvijā. Tajā ietilpst tādas zināšanu ietilpīgas jomas kā biroja tehnikas, datoru, elektrisko mašīnu un aparatūras ražošana, radio, televīzijas, sakaru iekārtu un aparatūras ražošana, medicīnisko un optisko instrumentu ražošana, ķīmisko vielu un šķiedru ražošana. Apstrādes nozares ārvalstu tiešo investīciju īpatsvars nedaudz

samazinājās no 17% 2000. gadā uz 15% 2005. gadā, tāpēc valdībai ir jāpievērš uzmanība tam, lai padarītu nozari par pievilcīgāku ārvalstu investoriem, rādītu tiem labvēlīgus apstākļus. Autors apskatīja investīcijas apstrādes nozarē periodā no 2000. līdz 2004. gadam – attēls 2.6.

2.6.att. Uzkrātās ārvalstu investīcijas apstrādes rūpniecībā sadalījumā pa jomām. (57)

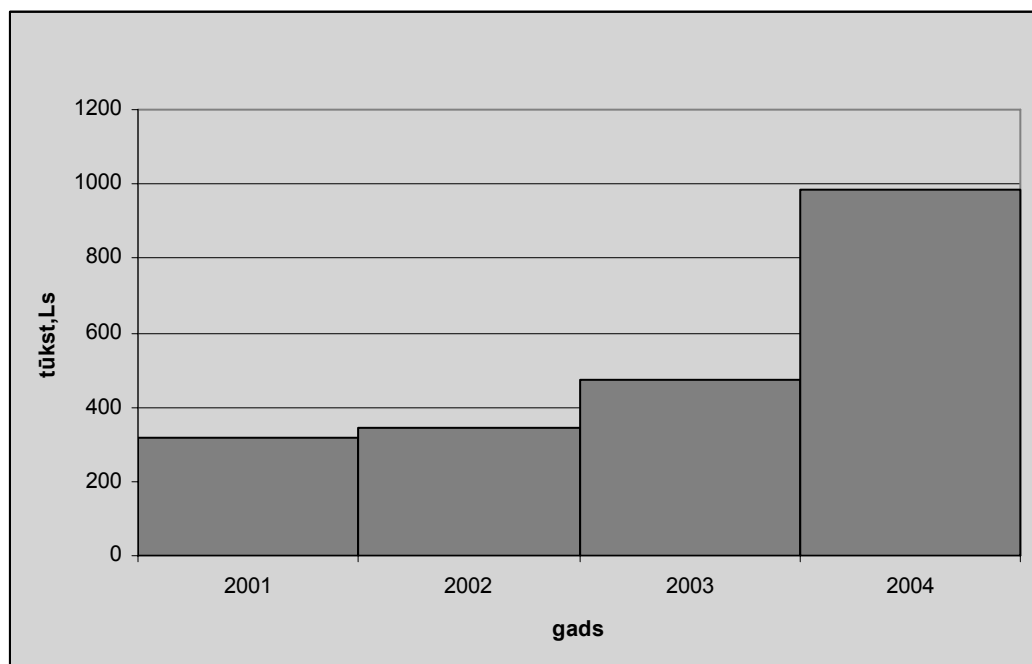
Kopumā investīcijas nozarē pieaug (lielākie stabiņi aizmugurē), taču lielāka daļa no līdzekļiem aizvien tiek ieguldīta pārtikas un tekstilrūpniecībā. Pozitīvais rezultāts ir ķīmiskā rūpniecība, kuras galaprodukti parasti ir ar salīdzinoši augsto pievienoto vērtību un tā ir zināšanu ietilpīga industrija, taču vienīgais ķīmiskās rūpniecības trūkums ir liels apkārtējās vides piesārņojums. Varbūt tieši tādēļ ārvalstu investori ir interesēti ieguldīt ražošanā Latvijā, nevis savā valstī. Diagrammā ir parādīta arī potenciāla inovatīva industrija – datoru, elektrisko aparātu, radio, televīzijas iekārtu, optisko instrumentu un citu sarežģītu tehnisko produktu apakšnozare, kura sāka attīstīties pavisam nesen. Kā var redzēt attēlā, tās investīciju īpatsvars ir pavisam mazs salīdzinājumā ar klasiskām nozarēm, bet, lai uzzinātu, vai tas attīstās, apskatīsim šo sektoru tuvāk. Attēlā 2.7. ir parādītas uzkrātās ārvalstu tiešās investīcijas elektrisko aparātu un mašīnu ražošanā. Līdz 2004. gadam ārvalstu investori nebija īpaši interesēti augsto tehnoloģiju rūpniecības attīstībā Latvijā, taču pēc Latvijas iestāšanās Eiropas Savienībā situācija krasi izmainījās (pēdējais stabiņš diagrammā), daļēji tā, protams, bija

2.7.att. Uzkrātās ārvalstu investīcijas elektrisko mašīnu un aparātu ražošanā (58)

ES struktūrfondu līdzekļi, bet arī privātajiem uzņēmējiem tika rādīti labvēlīgi apstākļi inovatīvās uzņēmējdarbības uzsākšanai Latvijā.

Cits pozitīvais rādītājs ir ārvalstu tiešās investīcijas izglītībā – attēls 2.8. Liels investīciju palielinājums izglītībā 2004. gadā ir saistīts ar Latvijas studentu integrācijas programmām Eiropas Savienībā, piemēram, studentu apmaiņas programmu Erasmus, kas finansē studentu viena semestra apmācību kādā Eiropas universitātē, kurai ir nodibinātas partneru attiecības ar vietējo augstskolu, kur students mācās.

2.8.att. Ārvalstu tiešās investīcijas izglītībā Latvijā 2001.-2004. gadā (57)

Tādējādi studentam ir iespēja studēt sava virziena priekšmetus, uzlabojot svešvalodas zināšanas, uzklausot ārvalstu profesoru lekcijas no cita skatu punkta, integrēties citā valstī un kultūrā un gūt jauno pieredzi. Investīcijas izglītībā ir ļoti svarīgas Latvijas ekonomikas attīstībai, jo izglītoti, kvalificēti darbinieki ir pirmais un visnozīmīgākais modernā konkurētspējīga uzņēmuma faktors.

Var secināt, ka situācija ārvalstu tiešo investīciju laukā Latvijā ir uzlabojusies, taču nepietiekoši. Prioritāras aizvien paliek nozares ar zemo pievienoto vērtību: ieguves, kokapstrādes, pārtikas, tekstila nozares, tāpēc valdībai ir jāveido investoriem labvēlīgie apstākļi. Par pozitīvo piemēru varētu kalpot mazo un vidējo uzņēmumu politika, kur uzņēmumam, kurš nodarbojas ar inovatīvo uzņēmējdarbību ir atvieglota patentu un dažādu licenču saņemšana, kā arī darbojas atvieglojumi ieinvestētas peļņas nodokļiem.

2.3. Inovāciju politika Eiropas Savienībā un Latvijā

Informācijas sabiedrības izveidošana, komunikācijas un informācijas tehnoloģiju attīstība, kā arī informācijas ekonomikas radīšana padarīja tradicionālās valstu priekšrocības, tādas kā dabas resursi un darbaspēks, ģeogrāfiskais stāvoklis, par otršķirīgu valsts attīstības faktoru. Lielākā nozīme tagad ir nevis zemei vai kapitālam, bet informācijai un tās pieejamībai.(27, 5. lpp.) Ir acīmredzams, ka pēdējos gadu desmitos ražošanas tehnoloģijas nomainās aizvien ātrāk, patērētāju vēlmes pēc jaunas produkcijas aizvien pieaug, palielinoties preču un pakalpojumu piedāvājumam tirgū. Liela ietekme ir arī ekonomikas internacionalizācijai un globālo spēku ietekmei, kas padara ražotāju konkurenci aizvien sīvāku. Šādā situācijā liela loma ir uzņēmuma elastībai un inovāciju procesiem tajā. Daudzi ekonomikas speciālisti, tajā skaitā arī V.A. Jemeljavovs uzskata, ka zināšanu ietilpīga jeb inovatīvā produkcija kļūst par perspektīvāko nacionālās ekonomikas attīstības virzienu.(27, 28. lpp.) Tieši inovatīvās darbības aktivizācija var nodrošināt vietējas produkcijas konkurētspēju gan vietējā, gan starptautiskajā tirgū tādām pārējas ekonomikas valstīm kā Latvija, Lietuva, Igaunija un tā tālāk. Par piemēru autors min ASV inovatīvo politiku, kura tika formulēta astoņdesmito gadu sākumā. Viens no svarīgākajiem tās aspektiem ir valdības atbalsts, kas iekļauj nodokļu, amortizācijas un patentu-licenču likumdošanas korekciju; tehnoloģiju pārvešanas regulāciju; starptautiskās sadarbības atbalstu; dažādu vides aizsardzības ierobežojumu atcelšanu. Šie un daudzi citi pasākumi ir vērsti uz labvēlīga biznesa klimata radīšanu privātai inovatīvai uzņēmējdarbībai, investīciju piesaistīšanu mūsdienīgo tehnoloģiju radīšanai, augsta līmeņa darbaspēka veidošanu un attīstību, uz eksistējošo uzņēmumu ātrāku pāreju uz jauno aprīkojumu un ražošanu pēc jauniem standartiem.

Eiropas Savienībā nopietni pieskārs inovāciju problēmai Lisabonas stratēģijā, kuru izstrādāja Eiropas Padome un prezentēja 2000. gadā Lisabonā. Tas ir Eiropas Savienības attīstības plāns, kura mērķis ir cīnīties ar zemo produktivitāti un ekonomikas stagnāciju Eiropā un formulēt ES valstīm nepieciešamo aktivitāšu plānu, kuram jābūt izpildītam līdz 2010. gadam. Lisabonas stratēģija skara ekonomikas, sociālo un apkārtējās vides atjaunošanas sfēras, taču lielākais uzsvars tika likts uz ekonomiku, kurai jābalstās uz inovatīvo, zināšanu ietilpīgu un apkārtējai videi draudzīgu uzņēmējdarbību.(59) Lai īstenotu Lisabonas stratēģiju, Eiropas Savienība ir izveidojusi inovāciju politiku, uzsverot, ka inovācijas ir svarīgākais Eiropas konkurētspējas palielināšanas faktors. Šajā inovācijas politikā ietilpst pamatprincipi, kuriem jāseko visām valstīm- dalībniekiem:

1. vienotas datu bāzes izveidošana visām Eiropas Savienības dalībniekiem, kurā ietilpst nepieciešamo procedūru komplekss jauno uzņēmumu veidošanai;
2. mazo un vidējo uzņēmumu tiesiskais atbalsts ar mērķi aizsargāt to intelektuālo īpašumu, kā arī finansiālā palīdzība patentu izstrādē un reģistrācijā, jo tieši šie uzņēmumi tiek uzskatīti par lielākiem potenciāliem novatoriem, taču tiem ir grūti konkurēt ar lielām korporācijām un paturēt savu izstrādājumu tehnoloģiju noslēpumā;
3. uzņēmumu inovatīvās darbības finansējuma sistēmas pilnveidošana. Šeit nozīmīgs ir gan tiešais finansu atbalsts, gan labvēlīgu nosacījumu radīšana vietējiem un ārvalstu investoriem inovatīvajos sektoros;
4. nodokļu sistēmas pilnveidošana tiem uzņēmumiem, kas izstrādā un ražo inovatīvo produkciju;
5. labvēlīgo nosacījumu radīšana uzņēmumos, kas stimulētu darbinieku izglītības līmeņa paaugstināšanu. Uzņēmuma darbaspēks ir svarīgākais inovāciju avots, tāpēc tam jāpievērš liela uzmanība.

Salīdzinot ASV un Eiropas Savienības inovāciju politikas, galvenās kopīgas iezīmes ir likumdošanas pilnveidošana un nodokļu regulācija inovatīvajiem uzņēmumiem, taču ir daudzas atšķirības. ASV politika galvenokārt orientējas uz lielām korporācijām, veidojot tām labvēlīgo darbības vidi, bet Eiropā lielākā uzmanība tiek pievērsta tieši maziem uzņēmumiem, kuros tiek saskatīts lielākais attīstības potenciāls un cilvēku attīstībai, nevis procedūru uzlabošanai. Apskatot abas šīs politikas, tomēr ir jāpiebilst, ka pēdējā laikā Eiropa atpaliel no ASV attīstības ziņā, neskatoties uz to, ka zinātnieku, izsniegto apbalvojumu skaits par izciliem atklājumiem un citi attīstības rādītāji ir pat labāki. Šāda situācija ir izskaidrojama ar nepietiekošu inovāciju komercializāciju, tas ir izgudrojumu pielietojumu ražošanā un pakalpojumu sfērās. Šo problēmu, galvenokārt, arī mēģina risināt ar inovāciju politiku.

Lai to īstenotu, 2005. gadā tika pieņemts lēmums par konkurētspējas un inovāciju struktūras programmas izstrādāšanu 2007.-2013. gadam, kas kļuva par galveno tiesisko bāzi Eiropas Kopienas centieniem inovāciju un konkurētspējas sfērā. Kopējais programmas budžets ir 3.62 miljardi eiro.(60) Programmas galvenais mērķis ir stimulēt un atbalstīt aktivitātes inovatīvās uzņēmējdarbības jomā, izmantojot informācijas un komunikācijas tehnoloģijas, atjaunojamo enerģiju un citas vides tehnoloģijas.. Inovāciju politika šajā periodā tiks fokusēta šādām sfērām: augstskolu modernizāciju, Eiropas tehnoloģijas institūtu, tehnoloģiju apmaiņu starp uzņēmumiem un universitātēm, uzņēmuma klasteru attīstību, inovāciju attīstību ar sabiedrības iniciatīvas palīdzību, efektīvāku intelektuālā īpašuma izmantošanu. Programmas uzdevumos ietilpst arī inovatīvo produktu un pakalpojumu radīšana un mārketinga tirgos ar lielu izaugsmes potenciālu. Inovāciju politikas galvenie stratēģiskais mērķis 2007.-2013. gadam ir izveidot Eiropai līdera pasaules pozīcijas nākotnes tehnoloģijās – nanoelektronikā, inovatīvajā medicīnā, aeronautikā un citās ar sabiedrības un privāto uzņēmumu partneru attiecību palīdzību.(28, 46. lpp.)

Eiropas Savienības budžets 2007. gadam sastāda 126,5 miljardus eiro, no kuriem 9,4 miljardi tiks veltīti ES konkurētspējas palielināšanai, kas ir par 18,6% vairāk, nekā 2006. gadā. Konkurētspējas izdevumu struktūrā ir pētniecība (5,5 miljardi eiro), enerģija un transporta tīkli (1 miljards eiro), izglītība un kvalifikācijas paaugstināšana (0,9 miljardi eiro), inovācijas uzņēmumos (0,4 miljardi eiro), sociālā politika (0,2 miljardi) un citas programmas (1,4 miljardi eiro). Kaut gan inovāciju uzņēmumos izdevumu sastāda tikai 4,26% no kopēja konkurētspējas budžeta, taču kopēja to summa salīdzinājumā ar 2006. gadu palielinājās par 54%, kas liecina par ES politikas virzienu izmaiņām par labu inovācijām un to nozīmes palielināšanos. Lielāki izdevumi konkurētspējas sadaļā ir pētniecībai, taču tā ir ļoti cieši saistīta ar inovācijām. (52, 2. lpp.)

Lai risinātu konkurētspējas problēmu un padarīt Latvijas inovāciju sistēmu par efektīvu, tika veidota Latvijas inovāciju politika, kuras svarīgākie uzdevumi ir:

1. rādīt labvēlīgu vidi inovāciju attīstībai;
2. veidot ilgtspējīgus konkurētspējīgus inovatīvos uzņēmumus ar izaugsmes iespējām;
3. veidot un attīstīt konkurētspējīgu inovatīvo tautsaimniecību, kas spēj apmierināt iedzīvotāju nepieciešamības.

Inovāciju politika tiek īstenota ar dažādu elementu sadarbību: zinātnes sektors piedāvā pētnieciskus risinājumus, kurus vēlāk varētu pārvērst par inovācijām, uzņēmējdarbības sektors apstrādā zinātnes sektora ideju, mēģina to ieviest tirgū un saražot uz tās pamata konkurētspējīgu produktu, izglītības sektors sagatavo kvalificētus darbiniekus gan uzņēmējdarbības sektoram, gan zinātniskam darbam, valdības politika veido labvēlīgu

inovācijām normatīvo vidi un rada inovatīvās uzņēmējdarbības atbalsta instrumentus, un pēdējais elements – investīcijas jeb finansu sistēma veido inovācijām nepieciešamo finansu nodrošinājumu.

Lai veiktu inovāciju politikas uzdevumus, 2001.gadā tika izstrādāta Nacionālā inovāciju koncepcija un 2003. gadā tika apstiprināta pirmā Nacionālā inovāciju programma 2003-2006 gadam.(61) Koncepcijas galvenais mērķis ilgtermiņā ir sekmēt Latvijas tautsaimniecības attīstību, lai Latvijas ekonomika pēc iespējas ātrāk sasniegtu Eiropas Savienības ekonomikas attīstības līmeni, vienlaikus saglabājot valsts drošību, attīstot sociālo un kultūras dzīvi, kā arī veicinot vides aizsardzību. Vidējā termiņā mērķis ir nodrošināt iekšzemes kopprodukta stabilu pieaugumu 7-9% apmērā, palielināt eksporta apjomus, vienlaicīgi uzlabojot arī eksporta struktūru, lai ne mazāk, ka 20% no tā sastādītu produkcija ar augsto pievienotu vērtību. Bet vispirms ir nepieciešams mainīt valdības un sabiedrības attieksmi pret zinātņi un uzņēmējdarbību kā divām pavisam neatkarīgām lietām, ir jāuzsver inovāciju nozīmīgums mūsdienīgā tautsaimniecībā un jāveicina zinātnes, izglītības un uzņēmējdarbības cieša sadarbība.

Nacionālajā inovāciju programmā svarīgākās prioritātes ir:

1. Latvijas inovāciju politikas saskanošana ar citām ES valstīm. Lai to izdarītu, ir nepieciešams sekot jaunām tendencēm Eiropas Savienības dalībvalstu inovāciju politikās un to īstenošanai un labākus risinājumus censties izmantot arī Latvijā atbilstoši īpatnībām; jānodrošina laba, moderna infrastruktūra, jāatbalsta sadarbība starp zinātnes organizācijām un vietējiem uzņēmumiem, jāveicina uzņēmumu līdzdalība zinātnisko projektu finansēšanā, jāstimulē ārvalstu inovāciju pārņemšana un ātra apgūšana, jaunas kvalitātes vadības sistēmas ieviešana, kura atbilst Eiropas standartiem, jāuztur stabila makroekonomiskā vide un labvēlīgie apstākļi ārvalstu investīciju pieplūdumam un zināšanu ietilpīgas uzņēmējdarbības attīstībai, jāizstrādā nacionālā zinātnes un pētījumu programma, kas dotu ieguldījumu gan tehnoloģiju, gan uzņēmējdarbības attīstībai, jāatzīmē jaunas prioritātes izglītībā – tehniskās, augsto tehnoloģiju zinātnes – biotehnoloģija, organiskā ķīmija un tā tālāk;

2. normatīvu bāzes uzlabošana, kas ir atbildīga par inovācijām, lai rādītu labvēlīgus apstākļus to attīstībai. Pirmkārt, tam ir nepieciešams izstrādāt dokumentus tajās sfērās, kurās trūkst likumdošanas aktu, piemēram, likums par tehnoloģiju attīstību. Ir jākontrolē, lai jauni un jau esošie dokumenti pozitīvi ietekmēja inovāciju attīstību un stimulētu uzņēmējus darboties tieši šajā jomā, jāveicina starptautisko pētniecisko projektu realizācija Latvijā;

3. jaunu inovatīvo uzņēmumu dibināšanas un tālākas attīstības atbalsts. Tādēļ ir jāorganizē valsts finansu atbalsta programmas tādiem jauniem uzņēmumiem, ka arī jāveic

ārvalstu investoru līdzekļu piesaiste – jārada ārvalstu investoriem labvēlīgie apstākļi, jānodrošina informatīvais uzņēmumu atbalsts – centri, kur būs pieejama visa nepieciešama informācija par patentu noformēšanu, finanšu atbalsta iespējām, reģistrācijas procedūru, inovatīvo darbību reglamentējošiem normatīviem aktiem;

4. programmas īstenošanai ir nepieciešams izveidot Nacionālo inovāciju sistēmu – saikņu un attiecību kopumu starp sabiedrības dzīves sfērām (zinātnei, uzņēmējdarbības, valdības sektora, izglītības un finanšu sektoru), kuru veiksmīga funkcionēšana inovāciju virzienā un cieša savstarpēja sadarbība palīdzēs īstenot pārējas inovāciju programmas uzdevumus. Tādēļ ir nepieciešams dibināt speciālo institūciju, kas būs atbildīga par inovāciju attīstību, Eiropas Savienības struktūrfondu līdzekļu piešķiršanu Latvijas projektiem, sadarbību starp uzņēmumiem un zinātnes un izglītības iestādēm;(62)

5. sabiedrības veidošana, kas ir atvērta inovācijām un apzinās to nepieciešamību un svarīgumu. Tam ir nepieciešams informēt tautu par inovāciju nozīmīgumu tautsaimniecības attīstībai, jāpublicē valsts valodā Eiropas Savienības dokumenti par inovācijām, lai jebkurš interesēts varētu ar tiem iepazīties, pievērst lielu uzmanību izglītības jautājumiem – atbalstot gan augstāku vai vidējo profesionālo izglītību, gan kvalifikācijas celšanu darba vietā atbilstoši tirgus prasībām, samazināt cilvēkresursu aizplūšanu uz ārzemēm, piedāvājot labākus darba apstākļus, labāku atalgojumu un izaugsmes iespējas Latvijā. (63)

Liela uzmanība inovatīvās darbības īstenošanā tiek pievērsta maziem un vidējiem uzņēmumiem, tāpēc ka inovācijas tiek uzskatītas par šo uzņēmumu panākumu svarīgāko faktoru. Mazi uzņēmumi ir konkurētspējīgi un attīstās ne tikai Latvijas vai Eiropas, bet arī citu valstu, piemēram, Kanādas ekonomikā daudzu iemeslu dēļ: tie spēj pielāgoties noteiktam tirgus segmentam un tā prasībām, pateicoties savam nelielam izmēram, tie piedāvā ātru un efektīvu apkalpošanu, uzņēmumi atrodas tuvu klientam un labāk spēj izprast patērētāju vēlmes, tajos ātri notiek lēmumu pieņemšana, ir vienkāršota uzņēmuma struktūra. Taču svarīgāki trūkumi ir bieža personāla maiņa, jo ir grūti noturēt darbinieku uzņēmumā, kurā vēl nav stabilitātes un nav zināms, kas ar to notiks rīt, kā arī finanšu trūkums. (29, 107. lpp.) Tāpēc bieži pieņemts domāt, ka mazi uzņēmumi neiegulda līdzekļus inovācijās un uzņēmuma attīstībā, taču ta nav patiesība. Kā liecina pētījums par uzņēmumu izaugsmi, kas notika Kanādā 1992.gadā un kurā tika intervēti uzņēmumu vadītāji par izpēti un attīstības politiku firmā, kā arī par darbinieku izglītošanu un citiem pasākumiem uzņēmuma attīstībai. Nedrīkst vērtēt uzņēmuma inovatīvo darbību, vadoties tikai pēc attīstības un pētījumu izmaksām, daudz svarīgāks ir rezultāts, ieguvums, kuru ir daudz sarežģītāk izmērīt. Mazi uzņēmumi patiesībā tērē mazāk inovācijām, taču to var izskaidrot ar to, ka bieži tie sadarbojas ar lieliem

uzņēmumiem, kuri var būt to klienti un vienlaicīgi arī inovāciju autori, idejas tiek iegūtas arī no piegādātājiem, vadības, konkurentiem, valdības un citiem avotiem netiešā veidā. (29, 115. lpp.) Šajā pētījuma tika arī analizēti uzņēmuma panākumu faktori, un kā trīs svarīgākie tika minēti pētniecības un attīstības (R&D) inovatīvā kapacitāte, tirgus pieejamība un spēja pielāgot tehnoloģijas, taču patiesībā visi šie faktori ir saistīti ar inovācijām, jo pētniecība un attīstība ir saistīta ar jauno produktu izveidi, iekļūšana jaunajos tirgos – ar jaunām mārketinga metodēm un beidzot tehnoloģiju pielietojums – ar jauno ražošanas veidu – lielākā daļā uzņēmēju atbalsta jauno tehnoloģiju ieviešanu, daļa rekomendē uzlabot esošās tehnoloģijas, bet kā mazāk efektīvs attīstības ceļš tiek minēta tehnoloģiju pārņemšana no citiem. Kā uzņēmuma konkurētspējas svarīgāko nosacījumu vadītāji min uzņēmuma inovatīvo kapacitāti: pētniecības un attīstības izmaksas, jauno produktu ieviešanas biežumu, produktu klāstu.

Lai Latvijai būtu pieejami struktūrfondu līdzekļi nākamajā atbalsta periodā 2007.-2013. gadā, tika izstrādāts Nacionālais attīstības plāns (NAP), kas ir vidēja termiņa plānošanas dokuments, kuru apstiprina un vēlāk arī izpildi kontrolē Latvijas Republikas Ministru kabinets. Reģionālās attīstības un pašvaldību lietu ministrija uzrauga NAP ieviešanu, kā arī informē sabiedrību un Ministru kabinetu par programmas izpildes gaitu. Dokumentā ir atspoguļotas svarīgākas Latvijas attīstības prioritātes piecu gadu termiņam, kā tiek norādītas stratēģijas, ar kuru palīdzību būs iespējams īstenot attīstību. NAP 2007.-2013. gadam ir trīs svarīgākas prioritātes: izglītots un radošs cilvēks, uzņēmumu elastība un tehnoloģiskā attīstība, zinātnes un pētniecības attīstība. Visas trīs prioritātes ir cieši savstarpēji saistītas un rada priekšnosacījumus konkurētspējīgas ekonomikas izveidei, kas ir NAP stratēģiskais mērķis. Lai īstenotu šīs prioritātes, sākumā ir jāizdara tajās ir jāizdara investīcijas. Autors sīkāk apskatīs otro un prioritāti, kas ir tieši saistītas ar darba tēmu.

Lai nodrošinātu uzņēmumu elastību un tehnoloģisko izcilību, valstij ir jāpievērš uzmanība un jāinvestē šādos pasākumos:

1. lietišķās zinātnes un uzņēmumu sadarbība un zinātnes rezultātu komercializācija (zinātnes un pētniecības rezultātu tālākas izmantošanas atbalsts uzņēmējdarbībā, kompetences centru izveide, uzņēmumu pieejas uzlabošana jaunām tehnoloģijām, Latvijas tehnoloģiju pārdošanas stimulēšana ārzemēs, ārvalstu investoru piesaiste augsti-tehnoloģiskiem uzņēmumiem), kas veicinātu tehnoloģiju pārnesei un inovāciju efektīvāko ieviešanu uzņēmējdarbībā;
2. zināšanu pielietošana uzņēmumu attīstībai un efektivitātes palielināšanai (jaunu tehnoloģiju un produktu izstrāde uzņēmumos, atbalsts uzņēmumu klasteru izveidei, Latvijas uzņēmumu pārstāvniecības nodrošināšana ārvalstu tirgos, atbalsts Latvijas eksportētājiem, piegādātāju, ražotāju un realizācijas uzņēmumu

- kooperācijas efektivitātes uzlabošana, Latvijas uzņēmumu produktivitātes uzlabošana līdz ES uzņēmumu līmenim);
3. jaunu konkurētspējīgu uzņēmumu veidošana (izglītotu jauniešu piesaistīšana uzņēmējdarbības uzsākšanai, konsultācijas jaunajiem uzņēmējiem, granti, riska kapitāls un cita veida finansiālais atbalsts, biznesa inkubatoru izveide, uzņēmumu dibināšana Latvijas reģionos, inovatīvo uzņēmumu izveidošana gan modernās, gan tradicionālās nozarēs);
  4. radošās uzņēmējdarbības attīstība (atbalsts privātai un publiskai partnerībai, starpnozaru sadarbības veicināšana un citi pasākumi);
  5. dabas resursu un enerģijas resursu efektīva izmantošana (lauksaimniecības un mežsaimniecības produkcijas pievienotās vērtības palielināšana, videi kaitīgas uzņēmējdarbības ierobežošana, atjaunojamo dabas un energoresursu izmantošanas palielināšana, kā arī otrreizēja resursu izmantošana, jauno, efektīvo tehnoloģiju ieviešana ražošanā) (34, 18.-22. lpp.)

Projekti šo pasākumu ietvaros periodā no 2007. līdz 2013. gadam kļūs par ES struktūrfondu finansēšanas objektiem Latvijā, galvenokārt, no ERAF fonda.

Labi izplānotas un efektīvi vadītas ES struktūrfondu atbalsta programmas varētu palīdzēt Latvijai attīstīt uzņēmumu inovāciju potenciālu un ekonomikai kļūt par konkurētspējīgāku Eiropas tirgū, palielinot arī valsts labklājības līmeni.

Latvijā tiek īstenotas ne tikai nacionālās inovāciju attīstības programmas, bet tā arī piedalās reģionālās inovāciju programmās, projektos, organizācijās un darba grupās:

1. Reģionālā inovāciju stratēģija (RIS), kuras mērķis Latvijā ir rādīt uzņēmumiem labvēlīgus apstākļus jauno tehnoloģiju izmantošanai, stimulēt uz inovatīvo darbību orientēto mazo un vidējo uzņēmumu daudzumu palielināšanu. Par šī projekta īstenošanu bija atbildīga Latvijas Investīciju un attīstības aģentūra, Latvijas Tehnoloģiskais centrs un Rīgas reģiona attīstības padome. Programmas izpildes laikā (no 2002. līdz 2004. gadam) tika analizētas uzņēmumu nepieciešamības, saistītas ar inovācijām, pētniecības un zinātnes organizāciju inovāciju rādīšanas potenciāls, inovāciju atbalsta pakalpojumu pieejamības un inovāciju finansējuma problēmas. Pētījuma laikā tika atklāts, ka lielākai daļai Latvijas uzņēmumu vadītāju trūkst informācijas par iespējamo atbalstu inovāciju jomā, kā arī nav pietiekami speciālistu, kas varētu uzņēmumos īstenot inovatīvos pasākumus; pētniecības organizāciju rādīti produkti neatbilst uzņēmumu vajadzībām; inovāciju ieviešana uzņēmumos notiek neefektīvi, ka arī trūkst līdzekļu investīciju finansēšanai, bet pieejami resursi netiek efektīvi izmantoti. Lai risinātu šīs problēmas, tika piedāvāti šādi makro-inovatīvi pasākumi: efektīvas inovāciju politikas attīstība, uzņēmēju motivācija attīstīt inovācijas uzņēmumos un piedāvāt

maziem un vidējiem uzņēmumiem vairāk iespējas ārējo inovatīvo resursu izmantošanai, atbalstīt uzņēmēju un zinātnisko organizāciju sadarbību inovāciju jomā, fokusēt zinātnieku pētījumus uz tirgus pieprasījumu un ražošanas vajadzībām.

2. PARTNER tematiskais tīkls, kura mērķis ir palīdzēt atsevišķām valstīm īstenot Reģionālo inovāciju stratēģiju, nodrošināšot tām informācijas apmaiņu starp stratēģijas dalībniekiem, metodoloģiskos norādījumus, organizēt mācības par tādām tēmām kā inovāciju pārvietošana un inovatīvā kultūra un publicēt izdevumus par šīm tēmām.

3. Baltijas jūras agro-industriālais tīkls (BASAN) – organizācija, kuras mērķis ir dalībnieku pieredzes apmaiņa tādos jautājumos, kā uzņēmējdarbības attīstība, balstīta uz lauksaimniecības produkcijas izmantošanu, investoru piesaistīšana un uzņēmējdarbības stimulēšana lauksaimniecības rajonos, lauksaimniecības pārtikas produktu industrijas attīstība un biodegvielas izmantošana.

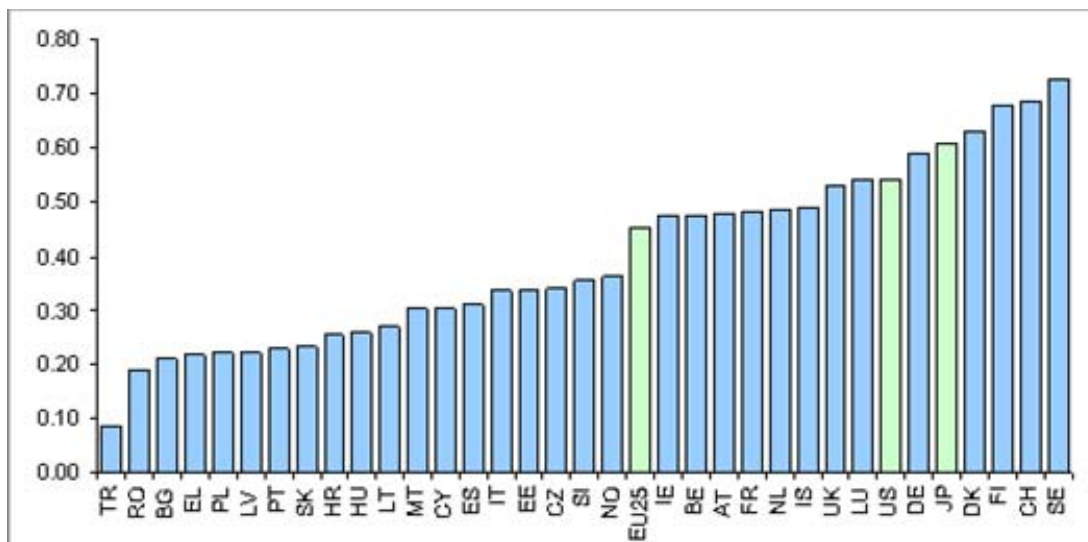
4. Eiropas inovatīvo reģionu darba grupas, kur Latvija piedalās klasteru apakšgrupā 2004-2006 un zināšanu pārvietošanas apakšgrupā 2006-2008. Pirmās grupas mērķis ir attīstīt zināšanas un metodoloģiju, kura var būt izmantota tālāk Eiropas Savienības dalībvalstīs lai attīstīt klasterus kā vienu no inovāciju izraisītājiem. Zināšanu pārvietošanas apakšgrupa 2006-2008 pievērš uzmanību augstskolu un uzņēmumu sadarbībai, izveidojot sadarbības tīklus starp reģioniem un palīdzot tiem īstenot kopējus projektus inovāciju jomā, stimulējot valsts sektora atbalsta palielināšanu šim sadarbības procesam starp zināšanu un biznesa institūcijām, kā arī izstrādājot zināšanu pārvietošanas politiku un instrumentus.

5. Projekts „Zināšanu reģions 2” (RAIN), kas tika uzsākts 2006. gadā ar mērķi palielināt reģionu investīcijās pētniecībā un uzņēmumu attīstībā. Eiropā šajās sfērās tiek veiktas mazāk ieguldījumu, nekā konkurentu reģionos – ASV un Japānā, tāpēc projekta uzdevums ir izveidot inovāciju pieplūdumam labvēlīgu vidi. Lai to īstenotu, programmas ietvaros tiks izstrādāti investīciju veikšanas ceļveži katram reģionam atbilstoši tur pastāvošai likumdošanai un pārējiem nosacījumiem.(64)

2.4. Inovāciju problēmas uzņēmējdarbībā un to risinājumi Latvijā

Neskatoties uz inovatīvās uzņēmējdarbības nozīmes palielināšanu Eiropas Savienības ekonomikas politikā, tajā skaitā arī Latvijā, tās ieviešanas procesā radās daudzas grūtības. Analizējot inovāciju indeksu radītājus Latvijā salīdzinājumā ar citām Eiropas Savienības valstīm, var secināt, ka Latvijas inovatīva darbība nav efektīva – attēls 2.9. Diagrammā var redzēt, ka Latvijai ir sestais sliktākais rezultāts pēc Turcijas, Rumānijas, Bulgārijas, Grieķijas un Polijas. Par četrām vietām to apsteidza Lietuva un par deviņām – Igaunija. Taču pat ES

vidējais rādītājs lielā mērā atpaliek no ASV un Japānas rezultātiem. Šim indeksam Latvijā ir daudzi cēloņi, pārsvarā tie ir saistīti ar valsts iekšējām problēmām.(65)

2.9. Inovācijas indeksi Eiropas Savienības dalībvalstīs un kandidātvalstīs, kā arī citās attīstītākās pasaules valstīs 2006. gadā (65)

Viena no svarīgākām problēmām ir nepietiekami investīciju apjomi pētniecībā un zinātne attīstībā uzņēmumos. Pēc ikgadēja Eiropas Savienības ziņojuma par inovāciju politikas īstenošanu ES dalībvalstīs, Latvija 2005. gadā ieņēma 25. no 26. vietām pētniecības un attīstības izmaksu ziņā. Kaut gan valsts ieguldījumu apjomi šajā jomā strauji pieaug, privātajās investīcijās ir jūtams liels trūkums. To īpatsvars kopējā zinātnes un pētniecības finansējumā sastādīja tikai 32%, bet vidēji ES tas ir 54%. Galvenokārt inovāciju attīstība notiek farmācijas un datortehnoloģiju nozarēs. (66) Daļēji tas ir saistīts ar to, ka inovatīvo projektu realizēšana ne tikai Latvijā, bet arī citās Eiropas un pasaules valstīs vienmēr ir saistīta ar risku – nenoteiktības pakāpi, ar kuru ir iespējams prognozēt rezultātu. No vienas puses, šiem projektiem nākotnē ir lielas peļņas perspektīvas, bet no otras puses, pārāk liela riska pakāpe atbaida potenciālos investorus. Lai samazinātu šo nenoteiktību, ir nepieciešams palielināt informācijas apjomu un uzlabot tās pieejamību. (30, 30. lpp.) Izņemot starptautisko informācijas sistēmu avotu (Pasaules Bankas starptautisko tiešo ārvalstu investīciju interneta mājaslapa, Eiropas Investīciju bankas mājaslapas un citu), Latvijā tika izveidota Latvijas investīciju un attīstības aģentūra (LIAA) – valsts bezpeļņas organizācija, kuras mērķi ir sekmēt Latvijas uzņēmējdarbības attīstību, veicinot ārvalstu investīciju pieaugumu. LIAA palīdz vietējiem uzņēmējiem meklēt ārzemju partnerus, kā arī informē par dažādām finansiālā atbalsta programmām.(67) Latvija kopā ar Eiropas Savienību izveidoja kopprojektu "Inovāciju rosināšanas centrs" (IRC), kura mērķis ir veicināt starptautisko sadarbību inovāciju un tehnoloģiju pārneses jomā, atbalstīt jaunot tehnoloģiju izstrādi īpaši mazos un vidējos

uzņēmumos. Centra birojā, elektroniski vai pa telefonu var saņemt interesējošo investoru informāciju arī par inovatīviem uzņēmumiem Latvijā. Līdzīgi mērķi ir arī Latvijas tehnoloģiskajam parkam (68) Pastāv arī citi informācijas avoti, kuru skaits palielinās, taču ne visi tie ir droši.

Izņemot informācijas daudzuma un pieejamības uzlabošanas, riska samazināšanai ir iespējams riska atbildību nodot citai personai vai apdrošināšanas kompānijai, vai arī sadalīt riski ar investoriem, kuri ir gatavi to uzņemties (piemēram, riska kapitāla fondiem). Ja investīciju veikšanai uzņēmējs ņem aizdevumu no kredītiestādes, tad Latvijā ir pieejama valsts garantija – kredīta finansiālais nodrošinājums- tas ir valsts atbalsts komercdarbības attīstībai, uz kuru var pretendēt mazi un vidēji uzņēmumi parasti uzņēmējdarbības uzsākamas periodā. Garantiju uzņemas Latvijas garantiju aģentūra un komersanta neveiksmes gadījumā piedziņa netiek veikta no tā personiskā īpašuma.(69)

Aktuāla problēma jaunām valstīm, kas sāka atjaunoties pēc PSRR sabrukšanas ir nevis īsto inovāciju radīšana, bet inovāciju „aizvietotāji” – pseidoinovācijas un eksinovācijas (4, 20. lpp.) Pseidoinovācijas nozīmē veco tehnoloģiju uzlabošana un atjaunošana. No vienas puses, īstermiņā tas ir pozitīvais process, jo pilnīga tehnoloģiju maiņa uzreiz prasa milzīgus ieguldījumus, kurus sagrauta ekonomika deviņdesmito gadu sākumā nevarēja atļauties. Tolaik bija svarīgi atsākt ražošanu vispār, jo daudzas rūpnīcas tika slēgtas un tā arī neatsāka darbību līdz šodienai, piemēram, ādu apstrādes rūpnīca „Kosmos” vai līdz minimumam samazināja savu ražojumu klāstu, atstājot tikai to produkciju, kas bija kaut cik konkurētspējīga tirgū, piemēram, „Rīgas elektromašīnbūves rūpnīca”. Tad vecas tehnoloģijas sāka nedaudz pilnveidot, lai uzlabotu, piemēram, produkcijas ārējo izskatu, taču tam nebija ilgtermiņa efekta, jo galvenā problēma bija tas, ka produkcija pēc savas būtības novecoja, un PSRS laikā rūpnīcas darbojās tik sekmīgi tikai pastāvīga deficīta dēļ, kad pieprasījums vienmēr pārsniedza piedāvājumu un pircēji bija ar mieru iegādāties jebkuras kvalitātes un izskata preci. Taču, sabrūkot PSRS, izzuda arī deficīts, ārzemju produkti strauji sāka ieplūst valstī, un vietējie ražojumi palika daudz soļus aiz importa gan kvalitātes, gan izskata ziņā.

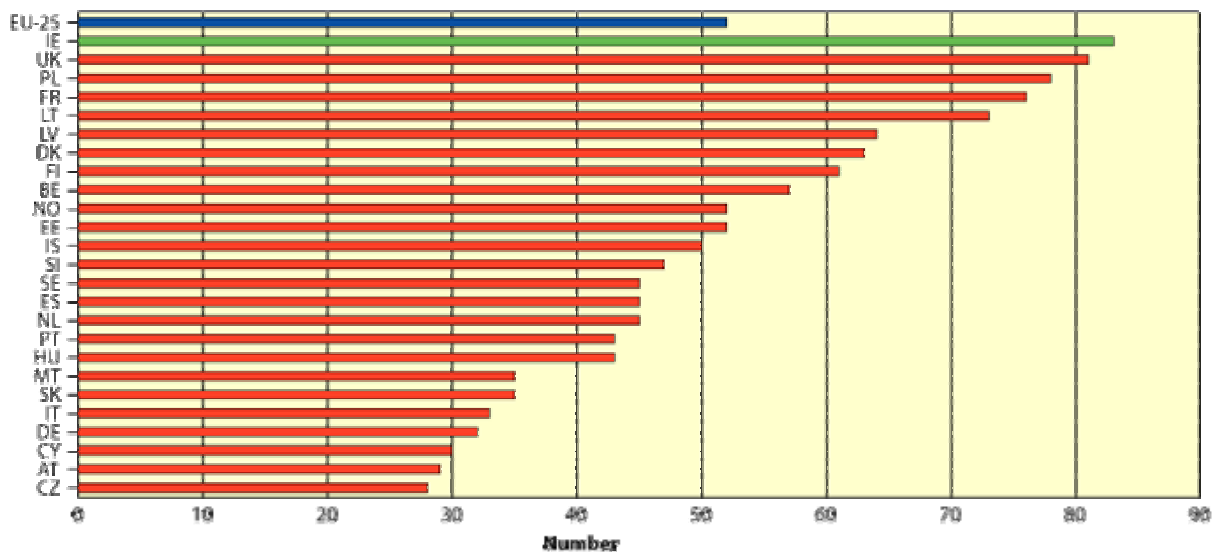
Pēdējā laikā Latvijas uzņēmumi sāka aktīvi praktizēt eksinovācijas – ārvalstu inovāciju, tehnoloģiju pārņemšanu. Protams, tās ir labāk nekā pseidoinovācijas, taču tas neatrisina īsto inovāciju problēmu. Eksinovācijas palīdz valstij atjaunot ražošanas potenciālu, akumulēt kapitālu. Deviņdesmito gadu beigās Latvijai iespējams tieši tas visvairāk arī bija nepieciešams, jo valsts vēl nebija gatava pati rādīt inovācijas, tā bija novājināta, bija jūtams resursu trūkums – gan finansu, gan cilvēku, jo tolaik izveidojās tāda situācija, kad mazkvalificēts darbs tika labāk apmaksāts, nekā kvalificēts, un nevienam nenāca prātā domāt par jaunām tehnoloģijām un izgudrojumiem. Taču šis smagais etaps pakāpeniski beidzas:

iedzīvotāju labklājība uzlabojas, cilvēki vairāk interesējas par kvalificēto darbu, kas tiek arī daudz augstāk vērtēts, tiek uzkrāts kapitāls, kā arī pastāvīgi mūsu valstij tiek piesaistīti ārvalstu investori, liela nozīme ir līdzdalība Eiropas Savienībā, kas atvieglo ārvalstu uzņēmumu ienākšanu un filiāļu dibināšanu, tā palielina valsts drošību pret politiskiem riskiem, kā arī dod iespēju izmantot struktūrfondu līdzekļus. Šie un daudzi citi faktori palīdz tādām valstīm kā Latvija „pārlēkt” vēlo industriālo etapu, kurš tika nozaudēts sakarā ar aizkavēto pāreju uz kapitālismu un ieiet jaunajā informācijas ērā. Tāpēc šobrīd Latvijas ir ļoti svarīgi pašu spēkiem rādīt „īstās” inovācijas, ko pilnība ļauj valsts zinātniskais potenciāls. Valdībai jāpievērš lielāka uzmanība zinātnieku darbam, kas būtu vērsti uz tālāko atklājumu komerciālo izmantošanu. Jauniem produktiem un pakalpojumiem jārodas no pieauguša pieprasījuma, tāpēc valdībai ir jāstimulē uzņēmumu pasūtījumus no zinātnes organizācijām, bet jau gatavus izgudrojumus jācenšas pielāgot pieprasījumam, jārod tiem pielietojumu pēc iespējas ātrāk.

Aktuāla problēma, kas ir saistīta tieši ar īstām inovācijām ir intelektuālā īpašuma aizsardzības problēma. Latvijas zinātnieku pieteikumu patentēšanai daudzums ir krietni samazinājās. Ja 1980. gados tas sastādīja aptuveni 1000 pieteikumi gadā, tad pašlaik tie nepārsniedz 150 pieteikumus. Lielā mērā tas ir saistīts ar dārgo patentēšanas procesu, ko zinātnieki paši nevar atļauties. Daudzi vērtīgi izgudrojumi tiek patentēti nevis Latvijā, bet ārzemēs par ārvalstu uzņēmēju līdzekļiem un uz viņa uzņēmumu vārda. Problēmu rada arī tas, ka zinātniekiem nav nekādas garantijas, ka pēc izgudrojuma patentēšanas tie saņems samaksu vai daļu no peļņas par jauna produkta realizāciju. Tāpēc valdībai ir finansiāli jāatbalsta Latvijas zinātnieku izgudrojumu patentēšana, kā arī atbilstoši jāatlīdzina viņu darbs un jākontrolē, lai uzņēmumi, kas izmanto šos izgudrojumus, daļu no ienākuma novirzītu izgudrojuma autoram. (49, 1. lpp.)

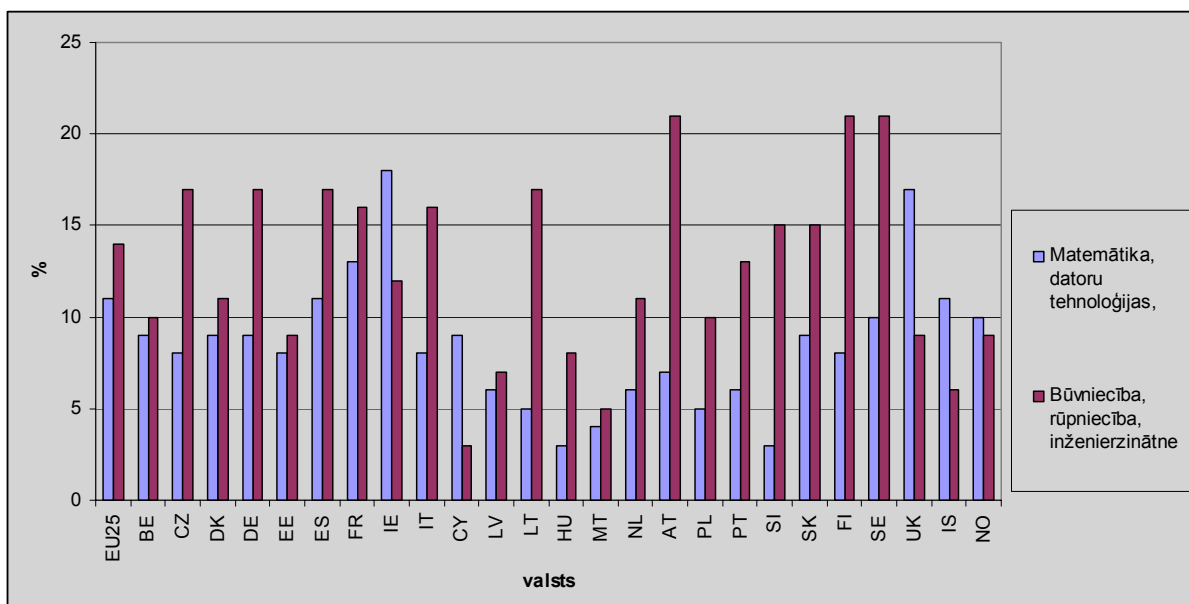
Cita nozīmīga problēma ir investīcijas izglītībā. Inovāciju procesa nozīmīga sastāvdaļa ir cilvēkresursu attīstība. Valsts investīcijas izglītībā parāda, cik liela nozīme inovācijām tiek pievērsta valdības politikā. Neskatoties uz to, ka valdības izdevumi izglītībai aug reālos skaitļos, procentuāli pret iekšzemes kopproduktu tie paliek nemainīgi un sastāda 6%. Taču svarīgs ir ne tikai izdevumu apmērs, bet arī mācību virzienu prioritāte. Jo Latvijā pēdējos piecos gados prioritāras bija jurisprudences un ekonomikas izglītības programmas, taču ļoti maz uzmanības tika veltīts tehniskajām zināšanām, kas noveda pie situācijas, kad Latvijā ir liels tehnisko speciālistu trūkums, tajā skaitā arī augsto tehnoloģiju speciālistu. Latvijā ir viens no augstākiem rādītājiem augstākas izglītības iestāžu absolventu uz 1000 iedzīvotājiem Eiropas Savienībā, piemēram, var apskatīt salīdzinājumu 2005. gadā (attēls 2.10), taču situācija līdzīga arī šobrīd. Kā redzams grafikā, Latvijā šis rādītājs ir augstāks par vidējo

Eiropas Savienībā un sastāda 64 cilvēkus. Vidēji Eiropas Savienībā tas ir 53 cilvēki, bet labākais rādītājs ir Īrijai – 84 cilvēki, kas liecina par šīs valdības politikas fokusēšanu uz valsts ilgtermiņa attīstību un kvalificētu darba resursu nodrošināšanu ekonomikas nozarēm.

2.10.att. Augstākās izglītības absolventu skaits uz 1000 iedzīvotājiem Eiropas Savienības valstīs 2005.gadā (70)

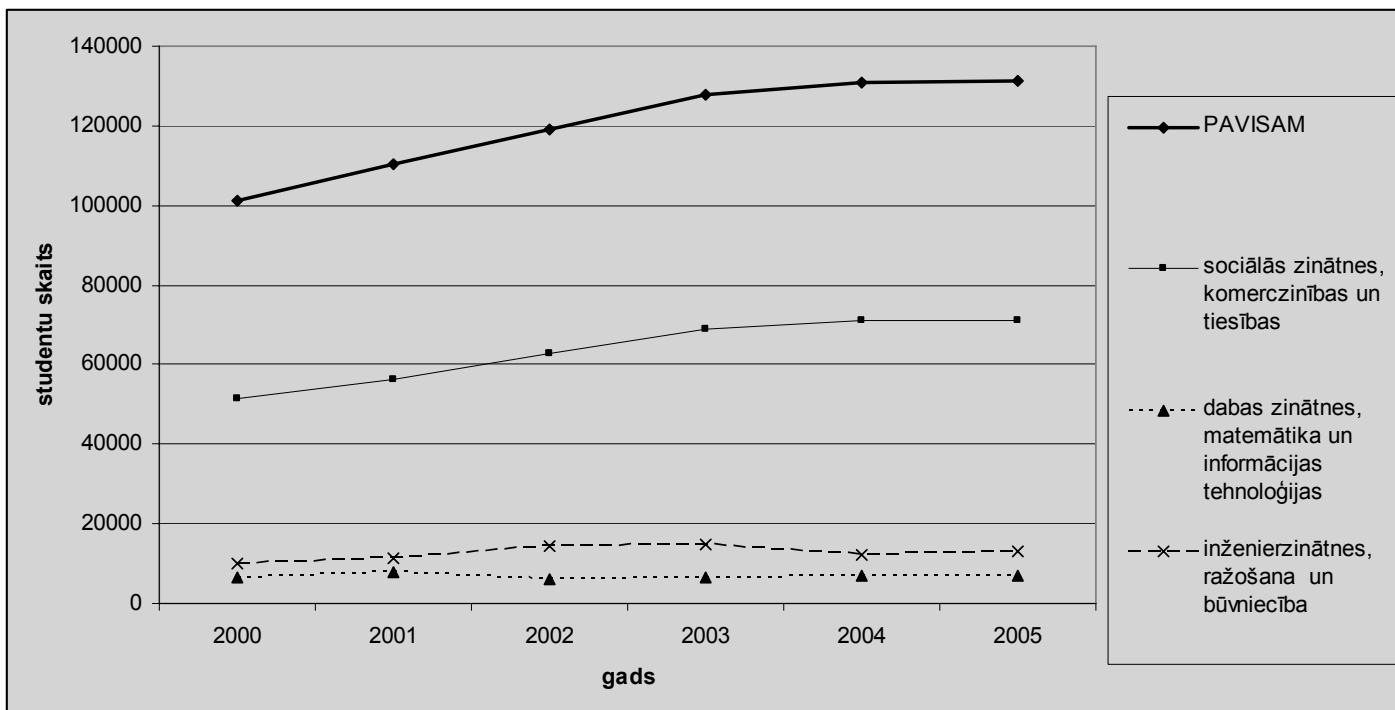
Taču, apskatot attēlu 2.11., var redzēt, ka Latvijas absolventu datoru tehnoloģijās, matemātikā, kā arī būvniecībā un rūpniecībā procentuāli pret visu nozaru absolventiem ir daudz mazāk nekā vidēji Eiropas Savienībā. Lielākais inovatīvo nozaru (augsto tehnoloģiju) absolventu īpatsvars ir Īrijā (18%) un Lielbritānijā (17%), kas liecina par šo valstu veiksmīgu ilgtermiņa stratēģisko plānošanu inovatīvas uzņēmējdarbības virzienā. Vidēji Eiropas Savienībā tie ir 11%, bet sliktāki rādītāji ir Ungārijai un Slovēnijai (3%), kas apstiprina to, ka šīs valstis vēl atrodas pārējas ekonomikas stadijā. Tās nav pilnīgi gatavas globālā tirgus izaicinājumam, kur parasti izdzīvot var tikai valstis ar augstās pievienotās vērtības ražoto produkciju, ko nodrošina modernas rūpnīcas ar kvalificētiem darbiniekiem, ka vienu no svarīgākajiem elementiem.

2.11.att. Absolventu procentuālais daudzums matemātikā un datoru tehnoloģijās, ka arī būvniecībā un rūpniecībā pret kopējo augstskolu absolventu daudzumu Eiropas Savienības dalībvalstīs 2005.gadā (70)

Latvijā tikai 6% no visiem augstskolu absolventiem potenciāli var kļūt par augstās klases speciālistiem, kuru trūkums ir asi izjūtams vietēja darbaspēka tirgu, taču šī daudzuma uzņēmumiem ir stipri par maz. Problēmu rāda arī tas, kas vecākiem darbiniekiem ir jau ļoti grūti apgūt pilnībā jaunas tehnoloģijas, tāpēc ir grūti runāt arī par kvalifikācijas paaugstināšanu, jo visas zināšanas praktiski ir jāiegūst no jauna.

Analizējot situāciju Latvijā, Var secināt, ka arī laikā gaitā nav lielu uzlabojumu austo tehnoloģiju speciālistu jomā. Attēlā 2.12. ir atspoguļots studentu daudzuma izmaiņas no 2000. līdz 2005. gadam. Neskatoties uz kopēja studentu daudzuma pieaugumu, izmaiņas informācijas tehnoloģijas, matemātikas, inženierzinātnes, būvniecības un ražošanas fakultātēs praktiski nepastāv. Aizvien populārākās ir sociālo zinātņu fakultātes, kā arī ekonomikas un tiesību novirzieni, kur mācās vairāk nekā puse no kopēja studentu daudzuma. Tas rāda problēmas topošiem speciālistiem šajās jomās pēc studiju beigšanas atrast darbu, jo absolventu ir vairāk nekā tiek pieprasīts darbaspēka tirgū, tajā pašā laikā pārējo speciālistu katastrofāli pietrūkst. (70)

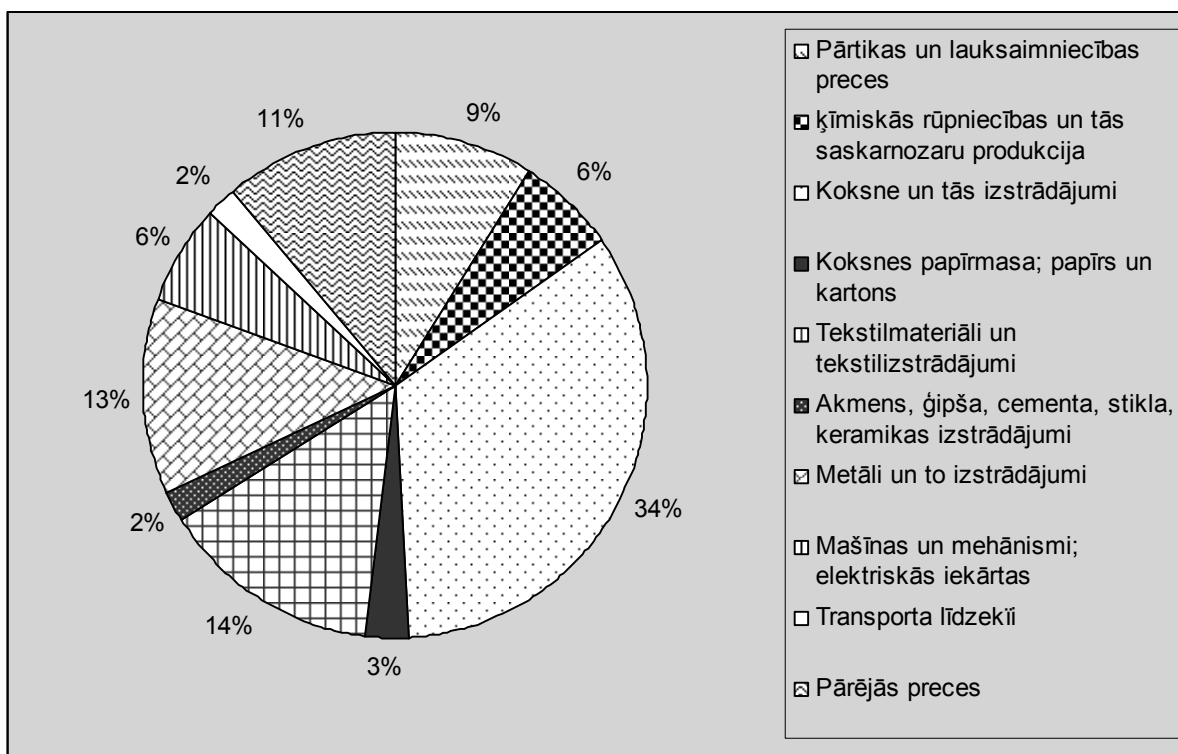

2.12.att. Studentu skaita izmaiņas Latvijas augstskolās no 2000. līdz 2005.gadam (71)

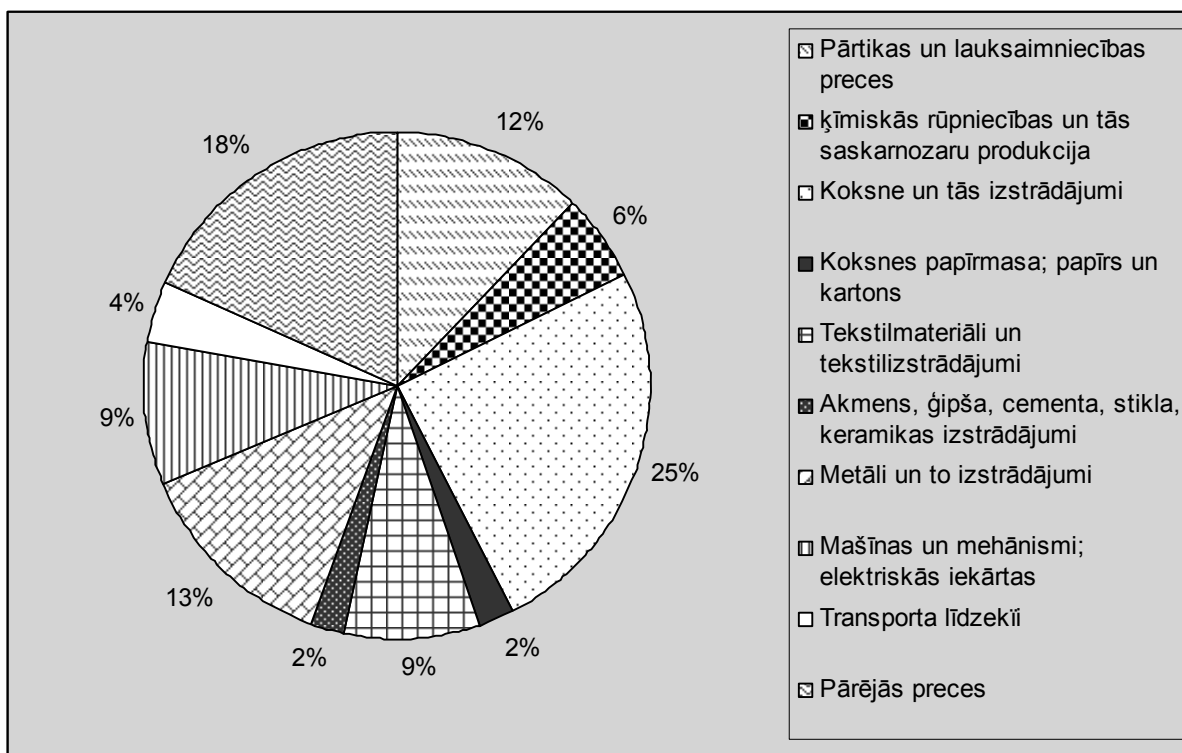
Tāpēc valdībai steidzami ir jāspēr soļi šīs problēmas risināšanā. Pašlaik vienīga augstskola, kas piedāvā plašo programmu klāstu pieprasīto profesiju specialitātes ir Rīgas Tehniskā universitāte, bet vietu skaits ir ierobežots, kā arī daudzas programmas daļēji ir novecojušās. Tāpēc ir valdībai jāvelta vairāk uzmanības šo programmu uzlabošanai un paplašināšanai, jāsniedz vairāk praktisko zināšanu, ko varētu īstenot, aicinot uzņēmumu speciālistus uz praktiskām nodarbībām, kur tie varētu dalīties savā darba pieredzē, studentiem jāpiedāvā prakse ar tālāko perspektīvu uzņēmumos, kā arī ir nepieciešams palielināt abiturientu ieinteresētību šajās programmās. (71)

Nozīmīga problēma Latvijas ražojošajā sektorā ir mazs preču īpatsvars ar augsto pievienoto vērtību. Ļoti labi šī situācija ir atspoguļota Latvijas produktu eksporta struktūrā. Salīdzināsim eksporta struktūru 2001. un 2005. gadā – attēli 2.13. un 2.14. Vislielākais eksporta īpatsvars ir koksnei un koka produkcijai – 2001. gadā tas sastādīja 37%, 2005.gadā tas samazinājās līdz 27%, bet aizvien paliek visnozīmīgākais eksporta produkts. Nākamās nozīmīgākas eksporta nozares ir pārtikas un tekstilrūpniecība, kas kopā 2001. gadā sastādīja 23%, bet 2005. gadā – 21%. Visām šīm trim nozarēm pārsvarā ir produkcija ar zemu vai vidējo pievienoto vērtību, kas liecina par negatīvo tendenci Latvijas rūpniecībā, jo šo nozaru īpatsvars vai paliek nemainīgs vai samazinās, bet ļoti nenozīmīgi. Nozares, kuru uzņēmumi potenciāli ražo augsti-tehnoloģisko produkciju ar lielu pievienoto vērtību, ir mašīnu un elektrisko iekārtu nozare, kā arī ķīmiskā rūpniecība. Šajā ziņā pēc attēlu datiem ir redzams, ka ķīmiskajā nozarē izmaiņas nav novērojamas (gan 2000., gan 2005. gadā - 6%) – reālais eksporta pieaugums pastāv, bet nozares īpatsvars nepalielinās, bet mašīnu un elektrisko

iekārtu nozares eksporta īpatsvars samazinājās par 5% no 14% 2001. gadā uz 9% 2005. gadā.(72)

2.13.att. Latvijas eksporta struktūra 2001.gadā (72)

2.14.att. Latvijas eksporta struktūra 2005.gadā (72)

Visi šie rādītāji nav daudzsološie, jo, lai runātu par inovatīvas darbības attīstību valstī, ir jārūpējas ne tikai par jaunas, uzlabotas produkcijas ražošanu, bet arī par tās realizācijas iespējām ārzemēs. Pēc Pasaules Bankas ekspertu novērtējumiem, Latvijā, lai sasniegtu

attīstītu ES valstu ekonomikas līmeni, līdz 2010. gadam augsto tehnoloģiju produktu īpatsvaru kopējā eksporta apjomā 20-25% apmērā, kas pašlaik liekas maz ticams.(73)

Lielā mērā ir jāpieaug inovatīvu uzņēmumu īpatsvaram Latvijas ekonomikā. 2004. gada tas bija 18,6%, bet vidēji Eiropas Savienības dalībvalstīs – 45%. Nacionālais Attīstības Plāns (NAP), kas ir vidējā termiņa stratēģiskās attīstības plāns paredz, ka šis skaitlis Latvijai ir jāsasniedz līdz 2010. gadam. Taču lai to īstenotu, pirmkārt, ir nepieciešams palielināt investīcijas pētniecībā un attīstībā, tajā skaitā arī valdības ieguldījumus. Pašlaik tie sastāda tikai 0,42% no IKP, bet ES vidēji – 1,9%, kas ir gandrīz 5 reizes vairāk. Lai īstenotu NAP mērķus, tika izvēlētas attīstības prioritātes – izglītots un radošs cilvēks, uzņēmumu tehnoloģiskā izcilība un elastība, zinātnes un pētniecības attīstība.(74)

Kā vienu no inovatīvās uzņēmējdarbības problēmām var minēt uzņēmēju mazu ieinteresētību šajā virzienā un zemo aktivitātes līmeni, kā arī vāja zinātnes organizāciju un uzņēmēju sadarbība. Lai šo problēmu risinātu, blakus citiem pasākumiem, 1996. gadā tika izveidots Latvijas Tehnoloģiskais parks (LTP), kura svarīgākie uzdevumi ir inovatīvās un uz tehnoloģijām balstītās uzņēmējdarbības stimulēšana, sadarbības ar ārvalstu organizācijām veicināšana un jaunas tirgus orientētas Latvijas produkcijas atpazīstamības palielināšana.(68)

Latvijai ir steidzami nepieciešams ievest un attīstīt nacionālo inovāciju sistēmu, pretēja gadījumā ir gaidāmas daudzas negatīvas sekas: lielāka daļa no Latvijā ražoto preču jau neiztur konkurenci Eiropas tirgū, tādējādi pamatā tehnoloģiskā produkcija tiek eksportēta uz NVS valstīm, taču arī tur pakāpeniski tiek celtas savas modernākas rūpnīcas, kur tiek ražota kvalitatīvāka produkcija ar zemākam izmaksām. Piemēram, „Rīgas elektromašīnbūves rūpnīca” vēl deviņdesmitajos gados piegādāja Krievijai vilcienu detaļas, taču šobrīd tur tika uzcelta sava rūpnīca, un Krievijas pieprasījums pēc Latvijas preces saruka. Bez Latvijas produkcijas konkurētspējas palielināšanās, mums būs grūti pilnvērtīgi integrēties Eiropas Savienībā, jo attiecībām jābūt divpusējām, mēs nevaram dzīvot tikai ar importu, nepastāvot eksportam.

Finansējuma, tajā skaitā arī investīciju, trūkums ir viena no lielākām inovatīvās uzņēmējdarbības īstenošanas problēmām Latvijā. Ārvalstu investori nav ieinteresēti ieguldīt līdzekļus inovācijās augstas riska pakāpes, liela nepieciešama ieguldījuma apjoma un salīdzinoši ilgas peļņas atdeves dēļ. Tāpēc par svarīgākiem ārvalstu investīciju objektiem aizvien paliek nozares ar zemo pievienoto vērtību.

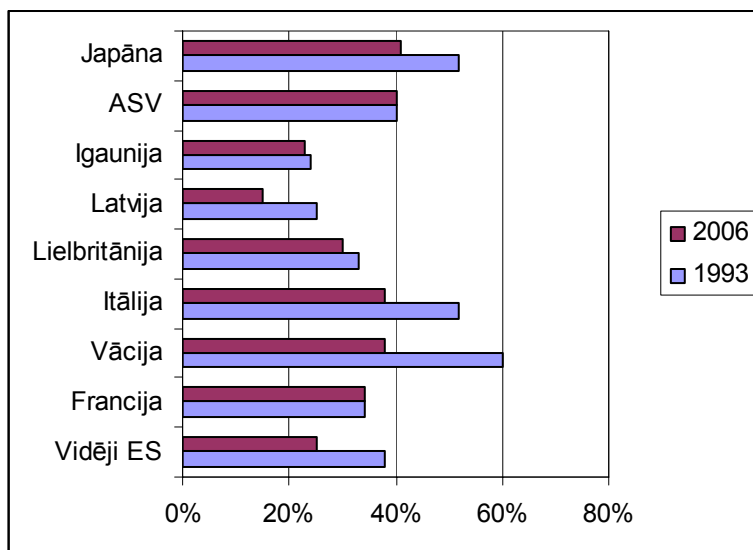
3. ĀRVALSTU INVESTĪCIJAS KĀ LATVIJAS INOVATĪVĀS UZŅĒMĒJDARBĪBAS ATTĪSTĪBAS FAKTORS

3.1. Inovatīvās uzņēmējdarbības finansēšanas avoti Latvijā

Inovāciju atbalsta finansu sistēma, tajā skaitā arī investīcijas inovācijās, ir viena no četrām inovācijas sistēmas svarīgākām sastāvdaļām, bez kurām inovāciju attīstība nav iespējama. Taču finansējuma problēma uzņēmuma pētniecībā un attīstībā, kā arī jaunās tehnoloģijas vienmēr paliek aktuāla. (4, 39. lpp.) Investīcijas šajos sektoros ir riskantas, jo investīcijām pētījumos un jauno produktu izstrādē nepastāv mantiska seguma neveiksmes gadījumā, kā arī pētījumu atdeve ir sagaidāma tikai pēc vairākiem gadiem, taču šis laiks samazinās, un ja agrāk no produkta izstrādes līdz tā nodošanas masveida ražošanā pagāja desmit un vairāk gadi, tad tagad tas aizņem vidēji divus līdz piecus gadus.

Iekšēja kapitāla nepietiekamība un ārējo resursu trūkums bieži kļūst par svarīgāko inovāciju attīstības traucēkli. Uzņēmumiem inovāciju vajadzībām tiek piedāvāti divi svarīgāki finansēju veidi: iekšējie un ārējie resursi.

Viens no uzņēmuma iekšējiem resursiem reinvestēta peļņa. Tā ir pašivs finansējuma veids, tāpēc ka uzņēmumam nav jāmeklē kapitāls ārpus tā. Taču šis finansējums ir nestabils, jo peļņa var cikliski mainīties un nepiedāvā drošu ilgtermiņa investēšanu. To, cik liela daļa no peļņas tiks veltīta investīcijām inovācijās un uzņēmumā kopumā, ietekmē arī uzņēmuma ienākuma nodoklis. Eiropas valstīs tā procentu likme ir ļoti dažāda. Tā ietekmē arī starptautisko komersantu lēmumu, kur dibināt sava uzņēmuma filiāli. Un skaidrs ir tas, ka tur, kur UIN būs zemāks pat pie vienādiem pārējiem nosacījumiem, tādiem kā cilvēkresursi, infrastruktūra, makroekonomiskā stabilitāte un citiem, ātrās izaugsmes uzņēmumi informācijas un komunikācijas tehnoloģiju nozarē, kur liela loma ir inovācijām un kuri ir ļoti elastīgi savas atrašanās vietas izvēlē, jo nav atkarīgi no dabas resursu pieejamības, izvēlēsies valsti ar zemāko nodokļa likmi. Eiropas Savienības paplašināšanās nozīmīgi izmanīja ES dalībvalstu uzņēmuma ienākuma nodokļa likmes, jo Austrumeiropas valstīs, kas pievienojās 2004. gadā bija vienas no zemākām likmēm. Igaunijā reinvestēta peļņa vispār netiek apliekta ar nodokli, kas stimulē uzņēmējus attīstīt savas firmas, tajā skaitā arī jaunus produktus, tehnoloģijas un ražošanas procesu. Vidējais ES UIN likmju līmenis samazinājās no 38% 1993. gadā līdz 25.8% 2006. gadā, kas ir zemāks par ASV un Japānas likmēm. (48, 32. lpp.) Likmju pārskats ir atspoguļots attēlā 2.15.

2.15.att. Uzņēmuma ienākuma nodokļa izmaiņas no1993. līdz 2006.gadam (48, 32. lpp.)

Pie iekšējiem investīciju resursiem inovāciju projektu realizēšanai pieder arī organizācijas ražošanas attīstības fonda līdzekļi, ja tāds fonds uzņēmumā pastāv, pašfinansējums no amortizācijas fonda uzkrājumiem (parasti šie līdzekļi tik pielietoti jaunās tehnikas – pamatlīdzekļu iegādei), resursi no neizmantota rezerves fonda, kas paredzēts pagaidu tekošo zaudējumu dzēšanai, līdzekļi no personīga organizācijas kapitāla, kas ir iekļauts statūtfondā gadījumā, ja pamatkapitāla lielums pārsniedz minimālo likumā noteikto summu. (30, 31. lpp.) (Piemēram, sabiedrībai ar ierobežoto atbildību minimālais pamatkapitāls ir 2000 lati. Pieņemsim, ka uzņēmumam pamatkapitāls sastāda 2500 latu un 1250 daļas, katrai no kurām vērtība ir 2 lati. Šajā gadījumā, lai izmantotu pamatkapitāla līdzekļus, var samazināt daļu vērtību līdz 1.6 latiem, vai arī dzēst līdz 250 daļām) Ražošanas attīstības fonds tiek izveidots uz peļņas pamata, tā lielumu un atskaitījumu kārtību nosaka pats uzņēmums. Fonda līdzekļi pārsvarā ir arī tieši paredzēti inovatīvās darbības īstenošanai uzņēmumā – pētniecības un izpētes darbi uzņēmuma ietvaros, ražošanas rekonstrukcija un jauno objektu būvniecība. (39, 32. lpp.)

Ārējiem kreditoriem svarīgākais investīciju lēmuma pieņemšanas faktors ir uzņēmuma spēja aizdevumu atmaksāt, tāpēc uzņēmumiem, kuri darbojas riskantākā vidē, piemēram, datoru tehnoloģiju industrijā, kura mainās ļoti ātri, ir jārēķinās ar to, ka aizdevuma procenti un aizņēmuma nosacījumi būs bargāki.

Ārējos resursus veido īstermiņa vai ilgtermiņa aizņēmumi, kā arī valdības granti, privātie investori un citi avoti. Parasti, uzsākot darbību, vislielākā iespēja gūt finansējumu inovatīvam uzņēmumam ir granta veidā vai projektu finansējuma veidā. Grantus piedāvā valdība, pašvaldība, Eiropas Savienības inovācijas atbalstošas programmas mazos un vidējos uzņēmumos, kurām līdzekļus piešķir Eiropas Investīciju banka un Eiropas Investīciju fonds.

Granta nozīmīgākā priekšrocība ir tas, ka tas nav jāatmaksā, tādēļ, ieviešot inovāciju uzņēmumam nerodas papildus finansu risks. Taču grantiem ir savi trūkumi: uz tiem ir daudz pretendenti, kas samazina granta iegūšanas iespēju, kā arī visa finansējuma procedūra no pieteikuma līdz līdzekļu piešķiršanas ir diezgan ilga. Parasti grants nesedz pilnībā visu projektu, tāpēc uzņēmumam ir jāmeklē papildus finansējums no citiem avotiem (17, 151. lpp.) Valdības finansējuma veidos ietilpst arī valsts kredīti uz atgriešanas pamata un finansēšana no valsts aizņēmumiem, tie nav granti, jo summa parasti ir jāatmaksā, taču atmaksāšanas nosacījumi ir daudz labvēlīgāki par parasto bankas kredītu. (39, 31. lpp.)

Nākamais inovāciju finansējuma veids ir riska kapitāls, taču atšķirībā no grantiem investors ir interesēts saņemt investīciju atmaksu uzņēmuma daļu veidā, vai uzņēmuma valdes vietu, vai uzņēmuma goda rakstu. Tas ir ieguldījums uzņēmuma pašu kapitālā ar mērķi ir panākt uzņēmuma straujāko izaugsmi un attīstību. Parasti tas ir nepieciešams, uzņēmumam uzsākot darbību, paplašinoties, veicot reorganizāciju vai uzlabojot uzņēmuma finansu struktūru. Investori pakļauj savus ieguldījumus palielinātam riskam, bet arī atdeve uzņēmuma veiksmīgas attīstības gadījumā būs liela. Šādas investīcijas visbiežāk veic riska kapitāla fondi – komercsabiedrības ar ierobežotu darbības laiku (Parasti līdz 10 gadiem), kurās līdzekļus iegulda pensiju fondi, bankas, apdrošināšanas kompānijas un citi investori un kuras pārvalda profesionālie investīciju menedžeri. Pirms veikt investīcijas uzņēmumā, tas tiek rūpīgi pārbaudīts, tik veikta biznesa plāna analīze un uzņēmuma finansu stāvokļa pārbaude. Parasti investīciju ilgums ir 3-10 gadi, kuru laikā šī komercsabiedrība cenšas pārdot iegūtas no investīcijām uzņēmuma akcijas tiešai personai. Latvijā tika izveidots mazo un vidējo komersantu atbalsta fonds, kuru dibināja Hipotēku un zemes banka kopā ar Norvēģijas-Latvijas uzņēmējdarbības attīstības fondu, kura mērķis ir mazo un vidējo uzņēmumu straujāka attīstība ar riska kapitāla palīdzību un papildus finansējuma piesaistīšanas no Eiropas Savienības fondiem. Fonds ir iecerējis investēt četrdesmit Latvijas uzņēmumos (31, 8. lpp.) Eiropas Savienība arī piešķir riska kapitālu ar Eiropas Investīciju fonda palīdzību. Atbilstoši Lisabonas stratēģijai, kas tika izstrādāta 2000. gadā, Eiropas Savienības stratēģiskais mērķis ir nodibināt konkurētspējīgu, inovatīvu, un uz zināšanām balstītu ekonomiku, kas nodrošinātu stabili dalībvalstu ekonomiku izaugsmi, labākas darbavietas un sociālo labklājību līdz 2010. gadam. Lai to panāktu, tika izstrādāta Inovāciju Iniciatīvu 2010, kuras svarīgāki mērķi ir izglītības uzlabošana, pētniecība un attīstība, kā arī informācijas un komunikācijas tehnoloģijas. Šīs programmas galvenais finansējuma avots ir Eiropas Investīciju fonds, kura līdzekļi tiek iegūti daļēji no Eiropas Investīciju bankas un daļēji no Eiropas Komisijas programmām. Eiropas Investīciju fonda mērķis ir atbalstīt tehnoloģiski orientētus mazos un vidējos uzņēmumus, kā arī uzņēmumus dzīves cikla sākumposmā, piedāvājot tiem riska

kapitālu.(75) Mezzanine investīcijas ir riska kapitāla investīciju paveids, taču šādi ieguldījumi tiek veikti, kad uzņēmumā jau ir nodibināta ražošana un tas jau sācis pārdot produktu vai pakalpojumu, bet viņam ir nepieciešams kritiskais apgrozījuma apmērs, lai izietu plašākajā tirgū vai arī, ja uzņēmums plāno paplašināties, bet lai saņemtu bankas aizdevumu, tam vēl nav pietiekoši stabili ienākumi. Mezzanine investīcijas tiek piedāvātas strauji augošiem uzņēmumiem, kuri vairs nedarbojas ar zaudējumiem, kā uzņēmējdarbības sākumā, vai tiem pat jau parādās neliela peļņa. Tās var būt arī veiktas, uzņēmumiem apvienojoties, īpašnieka maiņas vai uzņēmuma kapitāla pārveidošanās gadījumā. Mezzanine fondi atšķirībā no riska kapitāla fondiem, kuru investori parasti saņem reālo ienākumu tikai pēc uzņēmuma akciju pārdošanas citiem investoriem, jau darbības pašā sākumā ieguldītājiem nes peļņu, tāpēc dažreiz fonda dalībnieki finansējuma līdzekļus aizņemas no bankām kredīta formā, ja investīciju peļņa sola būt lielāka par aizdevuma procentiem, taču tas palielina investīciju risku.

Nākamais inovatīvās darbības iespējamais ārējā finansējuma veids ir bankas aizdevums. No iepriekšējiem veidiem tas atšķiras ar kredīta nodrošinājuma nepieciešamību, kas padara šo finansējuma veidu par grūtāk pieejamo, jo jauniem uzņēmumiem bieži šāda nodrošinājuma var nebūt, tādējādi pārsvarā bankas kredītu izmanto nobrieduši uzņēmumi ar lielu darbības pieredzi un stabilu peļņas līmeni. Dažreiz par garantiju bankai var kalpo labi izstrādātais biznesa plāns, taču šajā gadījuma aizdevuma procenti ir daudz augstāki, jo kredītam praktiski nav seguma. Aizdevuma liels trūkums ir arī tas, ka kredīts ir ne tikai periodiski jāatmaksā, bet jāmaksā arī procenti, tādēļ uzņēmumam ir palielināts finansu risks inovācijas neveiksmes gadījumā, jo ir iespējams ne tikai padarīt uzņēmumu par maksātnespējīgu, bet arī zaudēt privāto īpašumu, atkarībā no uzņēmuma organizācijas veida, piemēram, individuālam komersantam (17, 153. lpp.) Latvijā mazo un vidējo uzņēmumu, kuri pārsvarā arī ir lielāki novatori, kreditēšanu īsteno Hipotēku un zemes banka no 2000. gada. Šādi iniciatīvu banka uzņēmās valsts galvojuma dēļ, kas sastāda 20 miljonu latu. Valsts galvojums ir visdrošākā kredīta garantija, kas atbrīvo banku praktiski no jebkāda riska, tāpēc Hipotēku un zemes bankai šie kredītu darījumi ir ļoti izdevīgi. Valsts savukārt piedāvā garantiju mazo un vidējo uzņēmumu atbalsta programmas ietvaros.(76) Līdzīgs bankas kredītam ir līzings darījums. Parasti uzņēmums noslēdz to, iegādājoties pamatlīdzekļus – iekārtas, mašīnas un citas vērtības.

Tiešās vietējās un ārvalstu investīcijas ir vēl viens iespējams ārējais inovāciju finansējuma veids. Parasti investors, veicot šādus ieguldījumus, vēlas iesaistīties uzņēmuma pārvaldē un uzņēmuma kontrolē. Viņu interesē peļņa ilgtermiņā, tāpēc savus finansu līdzekļus

uzņēmuma attīstībā viņš var novirzīt tieši inovāciju īstenošanai, kas arī ir virzīta uz uzņēmuma veiksmīgu attīstību nākotnē.

Uzņēmums var meklēt papildus finansējumu, izstādot savas akcijas publiskajā akciju tirgū. Taču šāds risinājums ir piemērots jau vietējā un starptautiskajā tirgū atpazīstamiem uzņēmumiem, kuru akcijas būs pieprasītas. Uzņēmumam ir jābūt arī pietiekoši lielam pamatkapitālam, lai izveidotu akciju sabiedrību, kuras pamatkapitālam ir jāsasniedz vismaz 25 tūkstošus latu. Tikai izveidojot akciju sabiedrību, pēc Latvijas likumdošanas uzņēmums ir tiesīgs laist savas daļas jeb akcijas publiskajā tirgū. Mazāko uzņēmumu, piemēram, sabiedrības ar ierobežotu atbildību, daļās nepiedalās akciju tirgos, to brīva pirkšana un pārdošana bez attiecīga uzņēmuma valdes lēmuma un citiem nosacījumiem ir aizliegta. Taču pēdējā laikā arī nelieliem inovatīviem uzņēmumiem parādījās iespēja piedalīties akciju tirgos. 2006. gada septembrī Eiropas Komisija akceptēja jauno programmu, kuras mērķis ir stimulēt inovāciju attīstību nacionālajā un Eiropas līmenī. Šīs programmas ietvaros tika sīki aprakstīti dažādi inovatīvo uzņēmumu finansējuma veidi, to starpā arī akciju tirgi plaukstošiem, inovatīviem uzņēmumiem. Programmā sīki tiek aprakstīti nosacījumi, kurus ir nepieciešams ievērot inovatīviem uzņēmumiem un kritēriji, lai piedalītos šajos akciju tirgos. Tie ir projekta attīstības stadija, uzņēmuma lielums un apgrozījums, nepieciešamu finansu līdzekļu daudzums, inovatīvo tehnoloģiju un produktu īpatsvars projektā, ka arī daudzi citi faktori. Savukārt akciju tirgi piedāvā uzņēmumam ilgtermiņa kapitālu pret uzņēmuma daļām, pārdodot tās ārpus uzņēmuma esošiem investoriem. Tādējādi uzņēmuma īpašnieki iegūst papildus finansu līdzekļus uzņēmuma attīstībai, bet zaudē daļu kontroles pār uzņēmumu, kļūstot par līdzīpašniekiem. Tas ir labs risinājums riska kapitāla investoriem uzņēmumā, kuri vēlas aiziet no biznesa. (77)

Pēdējais svarīgs inovatīvas darbības finansējuma avots ir neformālie investori jeb „biznesa eņģeli”. Tie ir turīgi indivīdi, kuri grib investēt riskantos inovatīvos projektos parasti uzņēmuma dzimšanas jeb bērnības stadijā. Viņi var investēt vienatnē vai grupās, parasti tie ir lielo uzņēmumu bijušie vadītāji un cilvēki, kas pagātnē ieņēma augstus posteņus lielās korporācijās vai kuriem piederēja savs business. Viņi ir personiski interesēti uzņēmuma attīstībā, tāpēc izņemot finansu atbalstu bieži iesaistās uzņēmuma vadība, piedāvājot savu pieredzi un iemaņās noteiktā uzņēmējdarbības jomā. Pretī savam ieguldījumam neformālie investori vēlas iegūt uzņēmuma daļas vai vietu valdē vai abus kopā. Parasti viņu ieguldījums nepārsniedz 250 tūkstošus eiro, kas ir neliela investīcija salīdzinājumā ar citu avotu pieejamiem līdzekļiem. „Biznesa eņģeļu” finansējuma priekšrocība ir vieglāka investīciju iegūšanas procedūra salīdzinājumā ar kredītiem un riska kapitālu, parasti tie arī neprasa garantijas ieguldījuma atmaksāšanai, taču pašus investorus ir grūti atrast, kā arī tie var

pārņemt varu uzņēmumā. Pēdējā laikā parādījās „biznesa eņģeļu tīkli”, kuri palīdz uzņēmumiem nodibināt kontaktus ar potenciāliem investoriem. Tie pastāv Lielbritānijā (British Business Angel Association), Vācijā (Business Angels Netzwerk Deutschland) Itālijā (Italian Business Angel Network), Krievijā (Национальная Сеть Бизнес Ангелов), kā arī citās valstīs. 1999. gadā ar Eiropas Komisijas atbalstu tika dibināta Eiropas Biznesa Eņģeļu Tīkls (European Business Angel Network), kas ir bezpeļņas organizācija, kuras mērķis ir pieredzes apmaiņa starp nacionāliem biznesa eņģeļu tīkliem un to darbības uzlabošana, biznesa eņģeļu tīklu atzīšanas atvieglošana, labvēlīgas vides rādīšana sadarbībā ar vietējām, reģionālām un nacionālām programmām biznesa eņģeļu veiksmīgai darbībai. Tīkla dalībnieki ir daudzie Eiropas Savienības valstu biznesa eņģeļu tīkli (Austrijas, Beļģijas, Čehijas, Somijas, Francijas, Vācijas, Grieķijas, Itālijas, Luksemburgas, Maltas, Norvēģijas, Polijas, Portugāles, Spānijas, Zviedrijas, Nīderlandes, un Lielbritānijas), kā arī Turcijas un ASV tīkli. Taču jāpievērš uzmanība tam, ka neviena no Baltijas valstīm nepiedalās šajā projektā, jotām nav nacionālo biznesa eņģeļu tīklu. Projekta stadijā atrodas Baltijas Biznesa Eņģeļu tīkls, kas pavērstu jaunas iespējas Baltijas uzņēmumiem rast jaunus finansējuma avotus.(78)

Finansēju avota izvēle ir atkarīga no uzņēmuma attīstības stratēģijas un uzņēmuma dzīves cikla – agrākajā attīstības stadijā uzņēmumu lēmumi var būt riskantāki, jo tad arī iespējami zaudējumi ir vismazākie, taču, uzņēmumam attīstoties un paplašinoties, lēmumi paliek piesardzīgāki. Lielu lomu inovāciju finansējumā spēlē valdības politika. Ja inovācijas ir valsts attīstības prioritārais virziens un valdība stimulē inovatīvās uzņēmējdarbības attīstību tad līdzekļus to finansēšanai iegūt ir daudz vienkāršāk.(29, 312. lpp.)

3.2. Eiropas Savienības struktūrfondu finansējuma izmantošanas analīze Latvijas Investīciju un attīstība aģentūras administrēto projektu ietvaros

Latvijā lielu lomu inovāciju finansēšanai no ārvalstu resursiem spēlē Eiropas Savienības struktūrfondu līdzekļi. Kopš Eiropas Kopiena tika dibināta 1957. gadā, savienības svarīgākais mērķis bija Eiropas valstu ekonomikas stiprināšana, to harmoniskās attīstības nodrošināšana un atšķirību izlīdzināšana starp dažādu reģionu attīstības līmeņiem. Tāpēc mazāk attīstīto reģionu ekonomiskā attīstība Eiropas Kopienas, vēlāk arī Eiropas Savienības darbībā vienmēr bija aktuāla. Šim mērķim tika izveidoti ES fondi, tajā skaitā arī struktūrfondi.

Struktūrfondu svarīgākie darbības principi ir: līdzekļu koncentrācija uz ES svarīgākajiem mērķiem, ņemot vērā nacionālas un reģionālas vajadzības; struktūrfondu programmas izstrāde, kas iekļauj organizēšanas, lēmuma pieņemšanas un finansēšanas procesus;

partnerattiecību veidošana ar katru ES dalībvalsti, lai programmu īstenošana notiktu efektīvāk, ņemot vērā valstu īpatnības; struktūrfondu līdzekļiem ir jāpapildina, nevis jāaizvieto vietējo finansējumu ekonomikas attīstībai.

Pirmajam ES struktūrfondu programmai 2000.-2006. gadam bija trīs svarīgākie mērķi: to valstu attīstības stimulēšana, kuras atpaliek no pārējām ES dalībvalstīm, zema attīstības līmeņa teritoriju atbalsts ekonomiskajos un sociālajos jautājumos, adaptācijas un modernizācijas politikas atbalsts izglītībā, kvalifikācijas celšanā un nodarbinātībā.

Lai noteiktu teritorijas, kurās ir nepieciešama ES struktūrfondu palīdzība, tika izveidota Teritoriālo vienību statistikas nomenklatūra (Nomenclature of Territorial Statistical Units – NUTS), kur katra ES dalībvalsts atrodas noteiktas ES pārvaldes teritorijā. (41, 92.-95. lpp.)

Kad Latvija iestājās Eiropas Savienībā, tai kā ES dalībvalstij ir pieejams finansējums no Eiropas Savienības fondiem: Eiropas Reģionālās attīstības fonda, Eiropas Sociālā fonda, Eiropas Lauksaimniecības virzības un garantiju fonda, Zivsaimniecības vadības finanšu instrumenta un Kohēzijas fonda. Pirmie četri, izņemot Kohēzijas fondu tiek saukti par ES struktūrfondiem. Visi šie fondi ir domāti dažādai mērķauditorijai un pilda atšķirīgus uzdevumus.

Eiropas Reģionālās attīstības fonds (ERAF) – vislielākais pēc resursu apjoma ES fonds, kas tika izveidots 1975. gadā un kura galvenais mērķis ir veicināt reģionālo attīstību atpalikušos reģionos un atbalsta strukturālo reģionu izlīdzināšanu. Fonda līdzekļu saņēmēji var būt valsts un pašvaldības institūcijas, kā arī privātie uzņēmēji. ERAF svarīgākie uzdevumi ir:

1. ilgtermiņa stabilo darbavietu radīšana un uzturēšana, tajā skaitā arī sieviešu un vīriešu līdztiesības nodrošināšana nodarbinātības jautājumos, nodarbinātības attīstību tūrismā un kultūras jomās;
2. infrastruktūras attīstība, kura iekļauj reģionālo, Eiropas līmeņa transporta, telekomunikācijas un enerģētikas tīklu efektīvo darbību;
3. mazo un vidējo uzņēmumu darbības atbalsts, nodrošinot tiem tehnoloģiju pārnesi, finanšu resursu pieejamību darbības uzsākšanas laikā, vietējas infrastruktūras uzlabošanu un nepieciešamo pakalpojumu nodrošināšanu, kā arī vispārējas uzņēmējdarbības vides uzlabošana; (79)
4. tehnoloģiju attīstība, pētniecības un zinātnes atbalsts;
5. vides attīstības un aizsardzības pasākumi;
6. investīcijas izglītībā un veselībā, kas skar reģionālo attīstību.(80)

Eiropas Sociālais fonda (ESF) galvenais mērķis ir cilvēkresursu un informācijas sabiedrības attīstība, darba resursu nevienlīdzības izkaušana, izglītotas sabiedrības veidošana.

Tas atbalsta Eiropas nodarbinātības stratēģijas īstenošanu, kura tiek virzīta darba ņēmēju un uzņēmumu savstarpējai pielāgošanai, vairāku cilvēku piesaistīšanu darba tirgum, kā arī lielākām un efektīvākām investīcijām cilvēkkapitālā. (81) Fonda līdzekļi ir paredzēti uzņēmējiem, nodarbinātības un izglītības iestādēm šādiem uzdevumiem:

1. darba tirgus attīstība, veicinot ātrāku bezdarbnieku integrāciju tajā, atbalstot darba tirgus jaunus dalībniekus un palielinot nodarbinātības līmeni;
2. vienlīdzības veicināšana darba tirgū, īpašu uzmanību pievēršot riska grupām: invalīdiem, sievietēm ar maziem bērniem, bijušiem ieslodzītiem, kuriem pastāv daudz lielākas iespējas būt izstumtiem no darba tirgus;
3. sieviešu vienlīdzības veicināšana darba tirgū;
4. veicināt pastāvīgu darbaspēka attīstību ar papildizglītības, kvalifikācijas celšanas kursiem, pieredzes apmaiņas ar citu uzņēmumu darbinieku palīdzību, tādējādi palielinot darbaspēka konkurētspēju un mobilitāti;
5. jaunu darba vietu izveidošanas atbalsts uzņēmumos, darbinieku apmācības pētniecības un inovāciju ieviešanas jomās veicināšana.(82)

Eiropas Lauksaimniecības virzības un garantiju fonds nodarbojas ar lauksaimniecības pārstrukturizācijas atbalstu un lauku attīstību. Fonda līdzekļi Latvijā tiek paredzēti šādiem pasākumiem: lauku infrastruktūras un tūrisma attīstībai, lauksaimniecības produkcijas kvalitātes uzlabošanai un dažādošanai, jaunu lauksaimnieku atbalstam, saimniecību efektivitātes paaugstināšanai, ražotāju asociācijas izveidei, kā arī cietiem pasākumiem, piemēram, katastrofu sekū novēršanai, kā arī pētniecības un attīstības pasākumiem.(83)

Pēdējais no Eiropas Savienības struktūrfondiem, kura līdzekļi ir pieejami arī Latvijai, ir Zivsaimniecības vadības finanšu instruments, kura svarīgākais mērķis ir zivsaimniecības un ūdenssaimniecības nozares pārveidošana, kas iekļauj šo nozaru produkcijas pievienotas vērtības palielināšanu un kvalitātes uzlabošanu, kā arī nozaru uzņēmumu struktūru, tehnoloģiju un procesu efektivitātes palielināšanu.(84)

Tapāt kā Eiropas Savienības struktūru darbība tiek finansēta no ES dalībvalstu līdzekļiem, kuri tiek iegūti obligāto dalībmaksu veidā, arī ES struktūrfondu līdzekļus veido daļa no šiem maksājumiem. Arī Latvijai, esot ES dalībvalstij ir jāveic ikgadējs maksājums ES budžetā. Bet, neskatoties uz to, ka katru gadu dalībmaksā Latvijai palielinās (2004. gadā tā sastādīja 49,9 miljonus latu, 2005. – 81,3, bet 2006. – 87,8), taču aizvien Latvija saņem vairāk līdzekļu no dažādiem ES fondiem, nekā iemaksā. Katras dalībvalsts iemaksa un saņemta palīdzība ir atkarīga no daudziem faktoriem, svarīgākais no kuriem ir valsts ekonomiskās attīstības līmenis, kurš tiek novērtēts pēc IKP uz vienu iedzīvotāju.

Fondu finansēšana dalībvalstīs notiek periodiski. Pirmais periods Latvijā bija no 2004. līdz 2006. gadam. Pašlaik tiek īstenot otrs budžeta plānošanas periods 2007. līdz 2013. gadam. (32, 1.-3. lpp.)

Pēc fondu uzdevumu satura var secināt, ka katra struktūrfonda mērķos ir iekļauta inovatīvā uzņēmējdarbība un inovāciju attīstība uzņēmumos kā viens no nozares attīstības pamatinstrumentiem, jo pat lauksaimniecības un zivsaimniecības konkurētspējas palielināšanai vietējā un ārvalstu tirgū, ir nepieciešamas tehnoloģiskās pārmaiņas, jaunievedumu, jauni vai uzlaboti produkti. Taču vislielākā uzmanība inovācijām tiek pievērsta Eiropas Reģionālās attīstības fondā, kur uzsvars tiek likts uz tehnoloģiju un zinātnes attīstību, kā arī uz mazo un vidējo uzņēmumu efektīvo darbību, kas kļūst par inovāciju nesējiem, un Eiropas Sociālajā fondā, kurš finansē cilvēkresursu attīstību, kas ir vienu no inovatīvās uzņēmējdarbības svarīgākiem attīstības faktoriem.

Mērķi, kuriem ES dalībvalsts plāno izlietot struktūrfondu līdzekļus, ir atspoguļoti valsts Attīstības plānā jeb Vienotajā programdokumentā (Single programming document). Tāds dokuments pastāv arī Latvijā. To Latvijas Republikas Ministru kabinets saskaņoja ar Eiropas Komisiju 2003. gadā, bet konkrētie uzdevumi atrodas Programmas papildinājumā (Programme complement). Šie uzdevumi atbilst trim svarīgākiem Latvijas Attīstības plāna vidēja termiņa mērķiem: konkurētspējas attīstība un nodarbinātības veicināšana, cilvēkresursu attīstība un infrastruktūras modernizācija un attīstība.

Struktūrfondu līdzekļu piešķiršana notiek trijos veidos: projektu atklātā konkursa kārtībā, nacionālajās programmās un grantu shēmās. Projektu īstenošana ar konkursa palīdzību notiek šādi: pirmais etaps ir projektu iesniegumu konkurss: pirmā līmeņa starpinstitutūcija (piemēram, Latvijas Ekonomikas ministrija) izstrādā projekta pieteikuma formu, kuru apstiprina Vadības komiteja, bet projektu vērtēšanas kritērijus izvēlas Uzraudzības komiteja. Apstiprināto projekta pieteikuma formu potenciālais palīdzības saņēmējs (uzņēmums, zinātnes organizācija vai cits subjekts) aizpilda un nodod otrā līmeņa starpinstitutūcijai (piemēram, Nodarbinātības valsts dienests) novērtēšanai par projekta pieteikuma atbilstību tehniskām un administratīvām prasībām), kura pozitīvas novērtēšanas gadījumā nodod projekta pieteikumu pirmajai starpinstitutūcijai. Novērtēti projekti tiek iesniegti vadošai iestādei un vadības komitejai, kura pieņem pozitīvo lēmumu par projektu atlasīšanu. Nākamais projekta īstenošanas etaps ir tā ieviešana, kurā laikā tiek noslēgts līgums starp otra līmeņa institūciju un palīdzības saņēmēju (parasti uzņēmumu) par projekta īstenošanas uzraudzību. Uzņēmums veic visus nepieciešamus iepirkumus, un gadījumā, ja projektu darbus veic cita organizācija, vienojās ar to, vai arī pašu spēkiem veic visus nepieciešamus ar projektu saistītus darbus. Finanšu atbalsts notiek šādā kārtībā: uzņēmums pēc visu dokumentu

pārbaudes saņem naudas līdzekļus no vietējās maksājumu iestādes, kura, savukārt, līdzekļus saņem no Eiropas Komisijas. Pēdējais projekta īstenošanas posms ir darbu uzraudzība. Atbalsta saņēmējs atskaitās par darbiem otrai institūcijai, kura pārbauda visus dokumentus un iesniedz tos augstākām institūcijām.

Nacionālos projektos, atšķirībā no atklātā konkursā, sākumā tiek izstrādāta nacionālā programma, ko īsteno pirmā starpinstitūcija (piemēram, ministrija), un visiem projektiem ir jābūt saskaņotiem ar programmas mērķiem. Pārēja projekta īstenošanas procedūra notiek līdzīgi pirmajam gadījumam. Nacionālo programmu mērķis ir veicināt vispārējo nozares attīstību, uzlabojot tās infrastruktūru, lai nozare varētu stimulēt valsts attīstību kopumā. Programmas izveidošanai sākumā ir nepieciešams novērtēt situāciju nozarē, analizēt ES prioritātes nozares attīstībai, uzstādīt nozarei ilgtermiņa mērķus, atbilstoši kuriem arī izveidot nozares attīstības programmu.

ES fondu grantu shēmu gadījumā projektu ieviešana notiek divos etapos: pirmajā etapā tiek pieņemts lēmums par grantu shēmas apsaimniekotāju, bet otrajā etapā jau tiek novērtēti projekti, ko īsteno grantu shēmas apsaimniekotājs. Projekta īstenošana atskaitās palīdzības saņēmēja (grantu shēmas apsaimniekotāja) priekšā. Latvijā par ES grantu shēmu apsaimniekotājiem tika izvēlēti: Sabiedrības integrācijas fonds, Sociālās palīdzības fonds, Latvijas Investīciju un attīstības aģentūra, Valsts Reģionālās attīstības aģentūra. Katrai no šīm organizācijām ir noteikta specifikācija, piemēram, Valsts Reģionālās attīstības aģentūra apsaimnieko grantu shēmu „Atbalsts ieguldījumiem uzņēmumu attīstībā īpaši atbalstāmajās teritorijās”, Sabiedrības integrācijas fonds – grantu shēmu „Pētījumu veikšana par sociāli atstumto grupu iespējām darba tirgū”. LIAA administrētas grantu shēmas tiks atspoguļotas darba 3.2. apakšnodaļā.

Latvijā par vadošo iestādi struktūrfondu koordinēšanai kļuva Finanšu ministrijas Eiropas Savienības fondu departaments, kura vadītājs ir Valsts sekretāra vietnieks. Par pirmā līmeņa starpinstitūcijām Latvijā tika ieceltas: Reģionālās attīstības un pašvaldības lietu ministrija, Ekonomikas, Labklājības, Izglītības un zinātnes, Zemkopības, Satiksmes, Vides, Veselības un Kultūras ministrijas. Otrā līmeņa starpinstitūcijas pārstāv Centrālā finanšu un kontraktu vienība (ERAF atbalstāmiem projektiem), Nodarbinātības valsts dienests (ESF), Profesionālās izglītības attīstības programmu aģentūra (ESF) un Lauku atbalsta dienests (ELVGF un ZVFI). (85, 271.-289. lpp.)

Eiropas struktūrfondu līdzekļi, kas ir pieejami vietējiem uzņēmumiem, sastāv no ES Struktūrfondu līdzekļiem (75%) un LR valsts un pašvaldību budžeta finansējuma (25%) ES Struktūrfondu finansējums 2004.-2006. gadam sastādīja 626 miljoni eiro.(39, 168. lpp.)

Latvijas attīstības plānam ir 5 svarīgākās prioritātes, ko atbalsta arī ES: līdzsvarotas ilgtspējīgas attīstības veicināšana, uzņēmējdarbības un inovāciju veicināšana, cilvēkresursu attīstība un nodarbinātības veicināšana, lauksaimniecības un zivsaimniecības attīstības veicināšana, tehniskā palīdzība struktūrfondu administrēšanai. (86) No katra struktūrfonda tiek finansēti vienas vai dažu prioritāšu pasākumi: ERAF – ilgtspējīga attīstība, uzņēmējdarbības un inovāciju veicināšana un tehniskā palīdzība, ESF – cilvēkresursi, nodarbinātība un tehniskā palīdzība, ELVGF – lauki, zivsaimniecība un tehniskā palīdzība. (50, 5. lpp.) Uzņēmējdarbībai un inovāciju veicināšanai 2004.- 2006. gadam tika piešķirts 209. miljoni eiro no ERAF fonda grantu shēmu veidā, kas tika sadalīti šādiem pasākumiem: (51, 26. lpp)

1. atbalsts inovāciju attīstībai, kurā ietilpst saskaņotas un līdzsvarotas, inovatīvai darbībai labvēlīgas vides veidošana, atbalsts inovatīvo uzņēmumu ilgtspējīgai attīstībai un konkurētspējīgas, modernas tautsaimniecības struktūras izveide. Pasākumā ietvaros ietilpst jaunu inovatīvo uzņēmumu izveidošana, kā arī jaunu produkcijas veidu ražošanas un tehnoloģiju ieviešana, kā arī produktu pilotmodeļu izstrādāšana. Atbalsta mērķa grupas ir zināšanu ietilpīgu nozaru uzņēmumi un komercdarbības uzsācēji. Finansējums ir pieejams no atbalsta programmas „Atbalsts jaunu produktu un tehnoloģiju attīstībai”;
2. uzņēmējdarbības infrastruktūras attīstība – tās ir investīcijas privāto uzņēmumos, kas palīdzētu modernizēt produkciju un ražošanas procesu, ieskaitot jaunu inovatīvo tehnoloģiju ieviešanu, uzlabotu produkcijas kvalitātes kontroli, padarītu ražošanu videi draudzīgāku, attīstītu uzņēmumos darba drošību augstākajā līmenī, palielinātu uzņēmumu konkurētspēju jau esošos noieta tirgos un palīdzētu tiem ieiet jaunajos tirgos. (42, 48) Pasākumā ietilpst arī uzņēmumu attīstība īpaši atbalstāmās teritorijās, veicinot to produkcijas pievienotās vērtības palielinājumu, kā arī inovāciju ieviešanu ražotnēs. Atbalsts būs pieejams no divām grantu shēmām : „Atbalsts komercdarbības infrastruktūras modernizācijai” un „Īpaši atbalstāmo teritoriju komercdarbības attīstība”;
3. atbalsts mazās un vidējās uzņēmējdarbības attīstības veicināšanai, kas ietver uzņēmumu atbalstu dalībai starptautiskajos gadatirgos un izstādēs, ārējo konsultāciju pakalpojumu izmantošanai un pieredzes apmaiņai, MVU darbinieku kvalifikācijas paaugstināšanu un jaunu ekspertu piesaistīšanu. Atbalsts šim pasākumam tiek piešķirts no grantu shēmas „Atbalsts konsultāciju pakalpojumiem un uzņēmumu dalībai starptautiskās izstādēs un tirdzniecības pasākumos”. Pasākuma mērķa grupa ir mazi un vidēji komersanti;

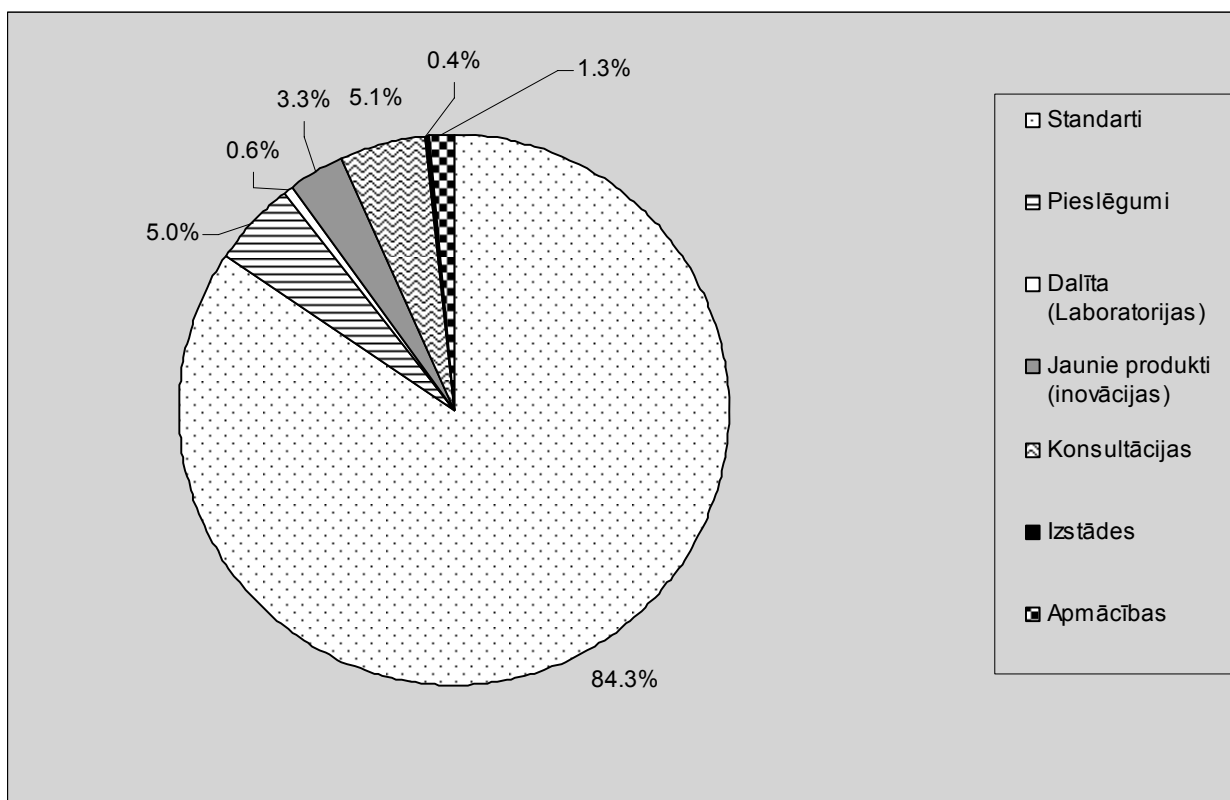
4. pieeja finansējumam maziem un vidējiem uzņēmumiem – aizdevumi ar atvieglotiem nosacījumiem uzņēmējdarbības uzsākšanai un aizdevumu garantiju izsniegšana tiem maziem un vidējiem uzņēmumiem, kuriem nepietiek ķīlas nodrošinājuma. Pasākuma cēlonis ir lielu aizdevumu pieprasījumu noraidījumu skaits sakarā ar aizdevumu lielu riska pakāpi MUV. Atbalsts tiek izsniegts no šādām programmām: „Atbalsts mazo un vidējo komercsabiedrību riska kapitālam”, „Latvijas Garantiju aģentūras Aizdevumu garantiju atbalsta shēma” un „Īpaši atbalstāmo teritoriju komercdarbības attīstība”. Mērķa grupa ir MVU un jauni uzņēmumi ar lielu izaugsmes potenciālu.
5. atbalsts lietišķās zinātnes attīstībai valsts zinātniskajās institūcijās (lietišķiem pētījumiem, moderna aprīkojuma un infrastruktūras nodrošināšanai informācijas tehnoloģiju, biotehnoloģiju pētījumos, materiālzinātnes – mikroelektronikas, fotonikā un citās, mežsaimniecībā un koksnes tehnoloģiju pētījumos) Pasākuma mērķa grupa ir valsts zinātniskās iestādes (87, 72.-89. lpp.)

Pēc pirmās ES struktūrfondu programmas noslēgšanas 2006. gadā ir iespējams izdarīt analīzi par finansēto projektu struktūru, lai noteiktu, kāda lomu inovācijas ieņēma struktūrfondu finansējumā. Autors apskatīja LIAA administrētas grantu shēmas, analizēja projektu statistiku, lai būtu iespējams noteikt, kādas ir Eiropas Savienības struktūrfondu (galvenokārt, ERAF fonda) prioritātes) un cik efektīvi fondu līdzekļi tiek izmantoti.

LIAA pirmajā ES struktūrfondu finansēšanas periodā apsaimniekoja šādas grantu shēmas: „Tehniski ekonomisko pamatojumu izstrāde”, „Atbalsts paraugu un pilotmodeļu izstrādāšanai”, „Investīcijas privātajā infrastruktūrā ražošanas procesu un produkcijas modernizēšanai”, „Atbalsts privātās infrastruktūras investīcijām koplietošanas iekārtās (testēšanas, sertificēšanas laboratorijām un līdzīgām aktivitātēm)”, „Atbalsts privātās infrastruktūras investīcijām sabiedriskās lietošanas tīklu (ceļi, elektrība, ūdens u.tml.) pieejamības nodrošināšanai”, „Atbalsts uzņēmumu līdzdalībai starptautiskos gadatirgos un pasākumos”, „Finansiālais atbalsts MVU ārējo konsultāciju pakalpojumu izmantošanai un pieredzes apmaiņai”, „paaugstināšanas veicināšana”.

LIAA administrēto grantu shēmu finansējums pirmajam atbalsta periodam galvenokārt fokusējās uz komercdarbības infrastruktūras modernizāciju. Kā redzams diagrammā 3.1., lielākais ERAF finansējums no 2004. līdz 2006. gadam tika piešķirts komercdarbības pilnveidošanai atbilstoši ES standartu prasībām (84,3% no kopējas LIAA grantu shēmu izmaksātas summas). Apakšprogrammās ietvaros tika paredzēts finansējums šādiem projektiem: tehnoloģisko iekārtu iegāde un modernizācija, laboratorijas iekārtu un piederumu iegāde, uzņēmuma ēku un būvju celtniecība un modernizācija, iekšējo tīklu nodrošināšana un

citi ar standartizācijas procedūru saistīti projekti. Infrastruktūras modernizācijā ietilpa arī nepieciešamo pieslēgumu nodrošināšana uzņēmumu infrastruktūras uzlabošanai (5% no finansējuma) un dalītas infrastruktūras izveide, tajā skaitā arī laboratoriju dibināšana (0,6% no finansējuma). Tādējādi komercdarbības infrastruktūras uzlabošanas un attīstības atbalsta sastāda 93,9% no kopēja LIAA administrēto grantu shēmu finansējuma.

3.1.att. ES struktūrfondu izmaksātas summas LIAA administrēto grantu shēmu projektiem no 2004. līdz 2006. gadam (67)

Šāda atbalsta stratēģija lielā mērā ir saistīta ar to, ka Latvijas uzņēmumi pēc iestāšanās Eiropas Savienībā, bija nespējīgi konkurēt ar citu ES dalībvalstu komersantiem. Pēc vienota tirgus izveides, robežu barjeras tirdzniecībai zūd, taču paliek katras valsts nacionālie standarti – prasības pret preču kvalitāti, vides aizsardzību, preču drošību un daudzi citi. Tāpēc, lai nodrošinātu ES kopēja tirgus efektivitāti, ir nepieciešams visās dalībvalstīs ieviest vienādus standartus, kas arī kļuva par vienu no ES struktūrfondu finansējuma mērķiem jaunām dalībvalstīm. Izmaiņas jāizdara gan nacionālos likumdošanas aktos, gan uzņēmumos. Taču jāpiebilst, ka standartizācija sākumā ir grūti ieviešama, taču vēlākā laikā tā palielina uzņēmuma efektivitāti, palīdz tam vieglāk iekļūt jaunajā tirgū, samazina ar to saistītas izmaksas. (89) Tāpēc standartizācija tiek attiecināma pie komercdarbības infrastruktūras uzlabošanas.

Cits svarīgs uzņēmējdarbības infrastruktūras elements ir tīkli – izejvielu piegādes tīkli, preču un pakalpojumu noieta tīkli, kā arī informācijas tīkli. Pašlaik attīstīto valstu ekonomikas ieiēt jaunajā ērā, kur svarīgāko lomu spēlē nevis resursi vai kapitāla daudzums, bet informācija, tās pieejamība un pielietošanas spēja. (33, 56. lpp.) Apakšprogrammas „Infrastruktūras attīstībai nepieciešamo pieslēgumu izveide un rekonstrukcija” ietilpa atbalsts visu minēto tīklu attīstībai: fizisko tīklu - ceļu un dzelzceļu pievadu būvniecība un rekonstrukcija, informācijas tīklu – telekomunikācijas tīklu nodrošinājums visās komercplatībās, tīmekļa pieslēgums. Pie infrastruktūras tīkliem tiek attiecināti arī elektrības un gāzes pieslēgums, ūdensapgādes, siltumapgādes un kanalizācijas sistēmas, kas kalpo gan ražošanas nepieciešamībām, gan uzņēmuma darbinieku vajadzībām. Šo tīklu uzbūve un modernizācija arī tika atbalstīta apakšprogrammas ietvaros. (89)

Pēdēja infrastruktūras attīstības apakšprogramma ir saistīta ar laboratoriju izveidi uzņēmumos, kas ietver laboratorijas iekārtu un piederumu iegādi, tajā skaitā arī datoru un citu informācijas tehnoloģijas nesēju nodrošināšana, kā arī ēku un būvju celtniecība un rekonstrukcija atbilstoši laboratorijas vajadzībām un iekšējo tīklu attīstība.

Cita ERAF finansējuma svarīga sastāvdaļa tika novirzīta jaunu produktu un tehnoloģiju attīstībai – inovācijām (3,3%). Kā tika minēts 1. un 2. nodaļās, inovācijas ir viens no svarīgākajiem ekonomikas konkurētspējas faktoriem. Kad uzņēmumā tiek nodrošināta efektīva infrastruktūra, ir nepieciešams pievērst uzmanību ražotai produkcijai vai pakalpojumiem – cik pieprasīta produkcija ir tirgū, kādas ir produkta izmaksu un ieņēmumu no pārdošanas samērs, kāda ir produkcijas kvalitāte. Pēc Latvijas iestāšanās Eiropas Savienībā un kopēja tirgus izveides, šie jautājumi kļuva par nozīmīgu problēmu Latvijas uzņēmumiem. Tika atceltas importa barjeras, un Latvijā ieplūda lētas preces ar salīdzinoši augstu kvalitāti, ar kurām vietējie produkti nevarēja konkurēt. Viens no svarīgākajiem iemesliem tam bija novecojusi tehnika un tehnoloģijas, kuras vēl aizvien tika pielietotas vietējos uzņēmumos. No tā cieta gan uzņēmumu produktivitāte, gan produkcijas kvalitāte un atbilstība mūsdienīgām prasībām. Tāpēc, lai uzlabotu Latvijas komercdarbības konkurētspēju Eiropas Savienības un starptautiskajā līmenī, vispirms bija nepieciešams modernizēt, atjaunot, iegādāties vai izveidot jaunas ražošanas jaudas. Izņemot procesa inovācijas, svarīgas bija arī produkta inovācijas, jo Latvijai ir diezgan grūti konkurēt izmaksu ziņā, tāpēc ka darbaspēka izmaksas pastāvīgi aug, paaugstinot arī produkcijas pašizmaksu, Latvijā arī praktiski nav savu izejvielu, tāpēc tās jāiepērk par diezgan augstu cenu. Bet valstij ir daudz izglītotu iedzīvotāju, tāpēc zināšanu ietilpīga inovatīva produkcija varētu kļūt par vietējās uzņēmējdarbības priekšrocību. Kopējais jaunu produktu un tehnoloģiju programmas finansējums sastādīja 801 079 latu, no kuriem ES struktūrfondu līdzfinansējums bija 92,34%. Kopā tika izmaksātas summas desmit projektiem,

no kuriem septiņos projektos bija pārstāvētās produkta inovācijas jeb pilotmodeļi par kopējo summu 722 324 lati vai 90,17% no programmas finansējuma un procesa inovācijas (tehnoloģiskās) sastādīja trīs projekti par kopējo summu 78 7785 lati vai 9,83% no programmas kopsummas. Pēc nozarēm sadalījums atspoguļots tabulā 3.1.

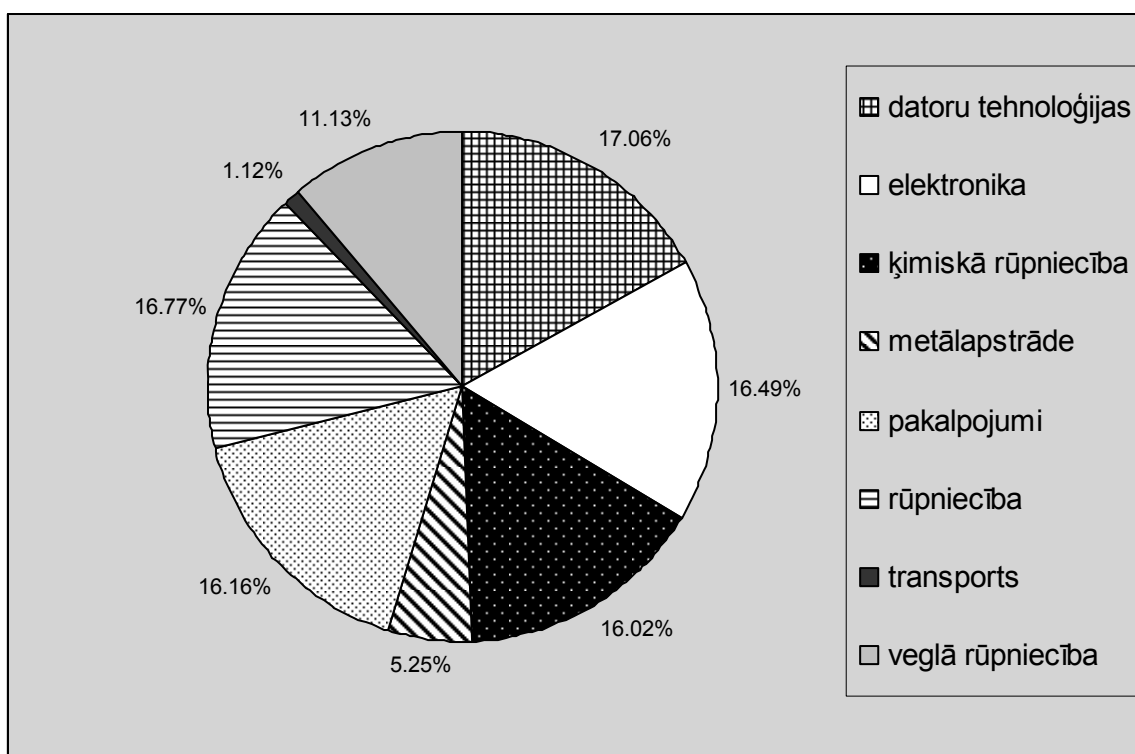
3.1. tabula

LIAA administrētas programmas „Atbalsts jaunu produktu un tehnoloģiju attīstībai” izmaksātas summas pa nozarēm 2004. -2006. gadā latos (67)

Nozare	Programmas finansējums	Nozares finansējuma īpatsvars	Nozares ERAF līdzfinansējuma īpatsvars	Nozares Latvijas līdzfinansējuma īpatsvars
pakalpojumi	47 047.00	5.87%	4.57%	1.30%
vieglā rūpniecība	69 106.00	8.63%	7.24%	1.39%
datoru tehnoloģijas	400 958.00	50.05%	46.30%	3.75%
mašīnbūve	240 081.00	29.97%	29.97%	0%
ķīmiskā rūpniecība	43 886.00	5.48%	4.26%	1.22%
Kopā	801 078.00	100.00%	92.34%	7.66%

Lielākā daļa finansējuma tika piešķirta datoru tehnoloģiju jomai (50,05%), taču Latvijas kapitāla līdzdalība no tā ir tikai 3,75%. Neskatoties uz to, ka tas ir lielākais Latvijas līdzfinansējuma īpatsvars šajā programmā salīdzinājumā ar citām nozarēm, tā ir ļoti niecīga daļa un valdībai ir jāpievērš inovācijām lielākā uzmanība. Datoru tehnoloģijas ir visinovatīvākā nozare ar lielām izaugsmes iespējām, tāpēc ir ļoti svarīgi tas, ka no Eiropas Savienības puses tai ir pievērsta liela uzmanība. Otrajā vietā atrodas mašīnbūve – tehnikas inovācijas un pilotmodeļi, kas ir domātas citām nozarēm tālākai izmantošanai. Pārējais finansējums tika piešķirts vieglās rūpniecības, pakalpojumu nozares un ķīmiskās rūpniecības projektiem.

Tabulā tika atspoguļoti tika tie projekti, kuriem jau tika izmaksāts atbalsts, taču programmas ietvaros kopumā tika noslēgti 45 līgumi ar uzņēmumiem par projektu sabiedrisko finansējumu par kopējo summu 3 997667 latu apmērā, taču precīza Latvijas un ERAF līdzfinansējuma proporcijas vēl nav noteiktas. Pēc uzņēmumu darbības reģioniem noslēgto līgumu finansējums paredzēts Rīgas uzņēmumiem (63,27%), Daugavpilij (8,67%), Liepājai (4%) un pārējā summa sadalās pa atsevišķiem novadu uzņēmumu projektiem. Noslēgto līgumu finansējuma apjoma īpatsvars pēc nozarēm ir atspoguļots attēlā 3.2.

3.2.att. ERAF līdzfinansētās LIAA administrētās programmas „Atbalsts jaunu produktu un tehnoloģiju attīstībai” noslēgto līgumu sabiedriskā finansējuma sadalījums pa nozarēm (67)

Līdzīgi pēc finansējuma apjoma ir noslēgti līgumi datoru tehnoloģiju, elektronikas, ķīmiskās rūpniecības, pakalpojumu un rūpniecības nozarēs (16%-17%), kas pašlaik pārstāvē prioritāras nozares Latvijā, atšķirībā no izmaksāto summu rādītājiem, kur izteiksmīgas līdera pozīcijas ieņem datora tehnoloģijas, iespējams, tas ir saistīts ar šīs nozares projektu ātrāko realizācijas iespēju salīdzinājumā ar citām nozarēm, kas arī paātrina līdzekļu saņemšanas procesu. Otrajā vietā atrodas vieglā rūpniecība (11,13%). Nelielas līguma summas pieder arī metālapstrādes un transporta nozarēm.

Pēc autora domām, struktūrfondu finansējums inovācijām 2004.- 2006. gadā ir nepietiekams, jo lai sasniegtu zināšanu ietilpīgas produkcijas īpatsvaru kopējā eksportā struktūrā 20-25% apmērā, arī ieguldījumiem vismaz sākumā jābūt vismaz tik pat lieliem no kopēja investīciju apjoma. Tāpēc, lai nodrošinātu nepieciešamo finansējumu, valdībai arī jāsniedz lielākais atbalsts inovācijām, kā arī ir jāpiesaista citi finansēšanas avoti – riska kapitāla fondi, biznesa eņģeļi, tiešie investori un citi. Protams, arī citas programmas (standartu ieviešanas, kvalifikācijas uzlabošanas un citas) netieši stimulē inovāciju attīstību, jo šajā procesā jābūt kompleksa pasākumiem, kas aptver pēc iespējas vairākas uzņēmējdarbības jomas.

ERAF finansētās LIAA administrētās grantu shēmās ietilpa vēl trīs programmas: atbalsts nodarbināto kvalifikācijas celšanai (1,3% no ERAF LIAA administrēta finansējuma),

pār kvalificācijai un tālākizglītībai, atbalsts konsultāciju pakalpojumiem (5,1%) un atbalsts dalībai starptautiskajās izstādēs un tirdzniecības misijās (0,4%). Pirmās divas programmas ir saistītas ar cilvēkresursu jeb darbaspēka attīstību. Pirmā programma fokusējas uz darbinieku kvalifikācijas celšanu, kas, no vienas puses, palīdzētu efektīvāk ieviest inovācijas un uzlabot uzņēmuma produktivitāti, bet, no otras, palielinātu darbinieku mobilitāti un atvieglotu darba meklēšanu nepieciešamības gadījumā. Konsultācijas pakalpojumi palīdzētu uzņēmuma vadībai ieviest uzņēmumā ES standartus, tie iekļauj arī uzņēmuma mārketinga stratēģijas izstrādi un tirgus pētījumus, kas palīdzētu uzņēmumam noteiktu potenciālo pieprasījumu pēc uzņēmuma ražoto produkciju un patērētāju vajadzības. Konsultantu pakalpojumi skar arī vadību – efektīvas vadības sistēmas izveidošana, iekšēja audita pakalpojumi, kā arī palīdzību patentu un licenču iegādē. Konsultāciju atbalsta programma palīdzēs uzņēmumiem arī efektīvāk apgūt struktūrfondu līdzekļus un realizēt projektus, jo tieši vadītāju nekompetence bieži kļūst par galveno cēloni projektu neveiksmei, vai arī fondu līdzekļi vispār netiek pieprasīti informācijas trūkuma dēļ. Pēdējā programma „Dalība starptautiskajās izstādēs un tirdzniecības misijās” palīdzēs vietējiem uzņēmumiem efektīvāk apmainīties ar pieredzi ar citiem Eiropas un starptautiskiem uzņēmumiem, kā arī prezentēt savu uzņēmumu starptautiskajā līmenī.

Pēc pirmā ES struktūrfondu finansēšanas perioda rādītājiem var secināt, ka galvenā finansēšanas prioritāte pēc uzņēmējdarbības attīstības jomām bija uzņēmumu infrastruktūras uzlabošana un attīstība, kas bija nepieciešams Latvijas uzņēmumiem, lai tiem būtu iespēja konkurēt starptautiskajā līmenī. Nozaru ziņā lielākais projektu skaits, kas jau saņēma finansējumu, ir datoru tehnoloģijas, kas varētu tikt izskaidrots ar iespēju šos projektus izpildīt vai sagatavot izpildei salīdzinoši īsā laikā bez lieliem sākuma ieguldījumiem. Taču jāuzsver, ka Latvijas līdzfinansējums projektos ir ļoti minimāls, bet mašīnbūvē, kura aizņem otro vietu pēc izmaksāto summu apjoma, Latvijas puse vispār nepiedalījās finansējuma, kas liecina par citām finansēšanas prioritātēm, kuras neatbilst Eiropas Savienības prioritātēm. Skatoties pēc noslēgto līgumu summām sadalījumā pa nozarēm, lielākais atbalsts sadalās vienmērīgi starp datoru tehnoloģiju, elektronikas, ķīmiskās rūpniecības, pakalpojumu un pārējās rūpniecības nozarēm. Pēc ES struktūrfondu apguves rezultātiem Latvijā uz 2006. gada 31. decembrī ir redzams, ka kopumā ir apstiprināti projekti par summu, kas sastāda 95,73% no pieejama ES struktūrfondu finansējuma Latvijai, no ERAF – 95,08%, no ESF – 96,93%, no ELVGF – 98,97% (fonda līdzekļi ir vislabāk apgūti) un vismazāk apgūts ir ZVFI – tikai 87,38%. Taču projektiem jau izmaksātas summas sastāda tikai 32,16% no pieejama finansējuma, kur vislielākais izmaksāto summu īpatsvars ir projektiem no ELVGF - 72,62%, bet vismazāk projektu ir apmaksāts no ERAF – tikai 21,72% no pieejamas summas.(90) Tātad var secināt,

ka ES struktūrfondu 2004.-2006. gada programmas pieejamie līdzekļi netika izmantoti pilnīgi efektīvi, kā arī Latvijā ir salīdzinoši ilgs finansu atbalsta saņemšanas periods pēc projekta apstiprināšanas, kas arī padara projektu par grūtāk realizējamo un paildzina tā īstenošanas laiku.

SECINĀJUMI UN PRIEKŠLIKUMI

Apskatot teorētisko inovāciju un investīciju bāzi, izdarot analīzi par ārvalstu investīcijām Latvijā un to nozīmi Latvijas inovatīvajā uzņēmējdarbībā, salīdzinot Latvijas un Eiropas Savienības inovāciju politikas, apskatot problēmas, ar kurām sastopas uzņēmējs, ieviešot inovācijas un īstenojot pētījumu par Eiropas Savienības struktūrfondu kā vienu no ārvalstu investīciju avota finansējuma analīzi inovatīvās uzņēmējdarbības griezumā, autors apstiprināja ievadā formulēto hipotēzi par to, ka inovatīvās uzņēmējdarbības īstenošanai Latvijā būtiskās ir ārvalstu investīcijas, tajā skaitā arī Eiropas struktūrfondu līdzekļi, taču ārvalstu investoru prioritāte nav inovācijas, un inovatīvās uzņēmējdarbības finansējums no ārvalstu resursiem ir nepietiekams. Hipotēze tika apstiprināta, balstoties uz šādiem secinājumiem:

1. ārvalstu investīcijas ir būtisks inovatīvās uzņēmējdarbības īstenošanas faktors, jo tās pieder pie inovāciju finansēšanas avotiem, kas ir inovāciju sistēmas viena no četrām svarīgākām sastāvdaļām. Pat inovāciju termins sastāv no divām daļām: investīcijas un novitāte, kas apliecina investīciju svarīgumu inovatīvajā darbībā. Inovāciju stratēģiskais mērķis ir sekmēt uzņēmuma attīstību, konkurētspējas palielināšanu tirgū un peļņas pieaugumu, kas sakrīt ar investoru svarīgāko mērķi, tāpēc investīcijas inovācijās ir aktuālas;

2. investīcijas inovācijās izpaužas ne tikai tiešos ieguldījumos izgudrojumu pielāgošanā tirgus prasībām un to masveida ražošanā, bet praktiski jebkurā aktivitātē, kas ir saistīta ar uzņēmuma veiksmīgo funkcionēšanu un attīstību – mārketinga pasākumos, sākot no tirgus pētījumiem, līdz gatavas produkcijas virzīšanai, ieguldījumos uzņēmuma pamatlīdzekļos un darbinieku kvalifikācijas uzlabošanā un citos pasākumos;

3. visoptimālākie investīciju veidi inovatīvās uzņēmējdarbības īstenošanai sākuma stadijā ir riska kapitāla fondu ieguldījumi, valdības un dažādu fondu granti, līdzekļi no speciāliem kredītiem ar valsts nodrošinājumu, kas atšķirībā no iekšējo uzņēmuma resursu izmantošanas samazina uzņēmēja risku zaudēt savu privāto īpašumu inovāciju projekta neveiksmes gadījumā, kā arī ir vieglāk pieejami, nekā citi ārējo finansu resursu avoti inovatīvajiem projektiem;

4. riska kapitāla fondu un biznesa eņģeļu fondu, kas veido vienu no svarīgākajiem inovāciju finansēšanas avotiem, darbība Latvijā ir vāji attīstīta;

5. Latvijā īpaša nozīme ir ārvalstu investīcijām visos uzņēmējdarbības sektoros, tajā skaitā arī inovatīvajos, iekšējo resursu nepietiekamības dēļ, taču investori vairāk ir ieinteresēti ieguldīt līdzekļus nozarēs ar zemo pievienoto vērtību, tādās, kā kokapstrāde, lai

tālāk eksportētu praktiski neapstrādātas lētas izejvielas uz citām valstīm, kā arī lēta darbaspēka izmantošanā un darījumos ar nekūstamo īpašumu, kas ir vērsti uz tālāko spekulatīvo darbību;

6. neskatoties uz ārvalstu investīciju daudzuma straujo pieaugumu Latvijā, kas ir saistīts ar valsts lielu attīstības līmeņa pieauguma tempu, salīdzinoši lēto resursu pieejamību, zemu uzņēmuma ienākuma likmi, stabilo politisko stāvokli un izdevīgo ģeogrāfisko atrašanās vietu blakus Krievijas tirgum ar milzīgu potenciālo pieprasījumu un uz Eiropas Savienības robežas, aizvien pastāv ierobežojumi finansējuma piesaistīšanai, tajā skaitā arī inovatīvajā uzņēmējdarbībā. Tās ir problēmas investoru aizsardzībā, īpašuma reģistrācijā, uzņēmējdarbības izbeigšanā, nodokļu maksāšanā, ka arī dažos citos rādītājos, kuros Latvija aizņem sliktāko pozīciju Baltijas valstu vidū;

7. lielākā investīciju piesaistīšanas inovatīvajai uzņēmējdarbībai problēma ir augsta investīciju riska pakāpe, kas atbaida potenciālos investorus;

8. inovatīvas darbības veiksmīgas īstenošanas viena no svarīgākām problēmām gan Eiropā, gan Latvijā ir nepietiekama zinātnes un uzņēmējdarbības sektoru sadarbība, kas veicina jauninājumu komercializāciju un pielāgošanu tirgus prasībām;

9. Latvijā efektīvai inovāciju ieviešanai uzņēmējdarbībā ir nepieciešami lieli finansu ieguldījumi uzņēmumu pārstrukturēšanai atbilstoši mūsdienīgām prasībām, efektīvo informācijas un citu resursu tīklu nodrošināšanai, darba resursu izglītošanai inovāciju nepieciešamībām, kā arī uzņēmumu vadības informācijas pieejamības atbalstam, bet vislielākā uzmanība ir jāpievērš ieguldījumiem mazos un vidējos uzņēmumos, kuriem Latvijā ir lielākais inovāciju ieviešanas potenciāls;

10. lielu īpatsvaru ārvalstu investīcijās Latvijas inovatīvajā uzņēmējdarbībā veido Eiropas Savienības struktūrfondu līdzekļi, īpaši Eiropas Reģionālā attīstības fonda finansējums, taču lielāka tā daļa pirmajā atbalsta periodā Latvijā no 2004. līdz 2006. gadam netika veltīta reālo inovāciju rādīšanai.

Lai Latvijas uzņēmumi spētu izturēt konkurenci ar citu Eiropas valstu, ka arī starptautiskajiem uzņēmumiem, ir jāizdara daudzas izmaiņas un uzlabojumus gan valsts, gan uzņēmumu līmenī. Ārvalstu investīciju efektīvākai piesaistīšanai Latvijas inovatīvajai uzņēmējdarbībai autors izteica vairākus priekšlikumus:

1. valdībai ir jāpiesaista ārvalstu investori tieši inovatīvajai uzņēmējdarbībai, piedāvājot tiem īpašus atvieglojumus inovatīvas uzņēmējdarbības īstenošanai, piemēram, nodokļu atlaides ienākumiem, veicot inovatīvās produkcijas valsts pasūtījumus, piedāvājot īpašas eksporta subsīdijas Latvijas inovatīvajiem ražojumiem un veicot citus stimulēšanas pasākumus;

2. inovatīvas darbības attīstībai ir jāpilnveido likumdošana, valdībai ir jāizdod papildus likumi un noteikumi, kas regulētu inovatīvo darbību Latvijā un sekmētu tās attīstību, piemēram, likumu par tehnoloģiju attīstību;

3. inovatīvo nozaru (datortehnoloģijas, elektronika, biotehnoloģijas un citu) maziem un vidējiem uzņēmumiem darbības uzsākšanas stadijā jāpiedāvā vairāki valdības granti, kā arī kredīti ar valdības garantijām un kredīti ar pazemināto procenta likmi, kas piesaistītu ārvalstu investorus izdarīt tiešas investīcijas šādos uzņēmumos, jo daļa no riska tiktu nodota valdībai;

4. Latvijā jāveicina uzņēmumu vadītāju lielāka informētība par iespējamām inovāciju projektu finansēšanas veidiem, jo bieži vadītāji nespēj ieviest inovācijas tieši iekšējo finansu resursu nepietiekamības dēļ, bet par daudziem ārēja finansējuma veidiem viņi nav informēti;

5. lai inovāciju ieviešana ekonomikā notiktu straujāk un efektīvāk, ir jāinformē sabiedrība par inovāciju nozīmi un nepieciešamību valsts labklājības palielināšanai, piemēram, organizējot ar inovācijām saistītus sabiedriskus pasākumus – tehnoloģisko atklājumu un izgudrojumu izstādes, kā arī izdodot vairākas grāmatas par attiecīgu tēmu. Tas ir nepieciešams, jo tieši sabiedrība ir potenciāli patērētāji, kas veido inovatīvās produkcijas pieprasījumu tirgū, tāpēc viņu domas un vajadzības ir jāvirza inovācijām labvēlīgajā virzienā;

6. lai nākamās Eiropas Savienības finanšu perspektīvas 2007.-2013. gadam inovācijām paredzēti līdzekļi tiktu izmantoti efektīvāk, ir jāorganizē vairāki bezmaksas semināri un kursi, kuros ir jāinformē potenciālo inovatīvo uzņēmumu vadītāji un speciālisti par iespējām saņemt ES struktūrfondu finansējumu, kā arī jāsniedz konsultācijas par pareizo projektu iesniegumu noformēšanu un projekta izstrādi, lai vērtīgam projektam netiktu liegts finansējums tikai neprecīza noformējuma dēļ;

7. nākama ES struktūrfondu atbalsta periodā Latvijai ir jānovirza lielāka līdzekļu daļa tieši zinātnes un uzņēmējdarbības sadarbībai, finansiāli atbalstot pētījumus un novirzot tos uz produktu radīšanu, kas apmierinātu tirgus pieprasījumu, ir jāveicina inovatīvo uzņēmumu dibināšana un attīstība ne tikai Latvijas galvaspilsētā, bet arī citos reģionos, īpaša uzmanība ir jāpievērš inovācijām, kas ir saistītas ar videi draudzīgu vai vismaz nekaitīgu uzņēmējdarbību, jo ekoloģijas problēmas paliek aizvien nopietnākas.

Šie un daudz citi pasākumi varētu stimulēt ārvalstu investīciju straujāko pieplūdumu Latvijas uzņēmumos, tajā skaitā arī inovatīvajā darbība, kas veicinātu ekonomikas attīstību, palielinātu nodarbinātības līmeni valstī tieši kvalificēta darbaspēka jomā un ierobežotu cilvēkresursu aizplūdi uz ārzemēm, kā arī palielinātu Latvijas pievilcību tūristiem un pietuvotu valsti Eiropas attīstītāko valstu līmenim.

Par darba turpinājumu varētu kļūt citu ārvalstu investīciju veidu sīkākā analīze Latvijā, piemēram, riska kapitāla fondu un biznesa eņģeļu līdzekļu, jo darba praktiskajā daļā tika apskatīti tikai Eiropas Savienības struktūrfondu ieguldījumi. Par citu iespējamu darba turpinājumu autors var izvēlēties arī inovatīvo projektu īstenošanas procesu, sākot no zinātniskā pētījuma un beidzot ar jauna produkta izplatīšanu, problēmu analīzi, ar kurām sastopas uzņēmējs, īstenojot šādu projektu un iespējamus to risinājumus. Jebkurā gadījumā inovācijas un inovatīvā uzņēmējdarbība ir salīdzinoši jauna parādība Latvijā, un pastāv daudzi ar to saistīti aspekti un tēmas, kuras ir vērts izpētīt.

IZMANTOTA LITERATŪRA UN AVOTI

1. Grāmatas

1. **Essinger, J., Lowe, D.** *Handbook of investment management*. London: Financial Times Pitman Publishing, 1997. 334 p.
2. **Gitman, L., Joehnk, M.** *Fundamentals of investments. 8th edition*. New York: Addison Wesley, 2002. 659 p.
3. **Cheney, J., Moses, E.** *Fundamentals of investments*. St.Paul : West, 1992. 800 p.
4. **Belli, P., Anderson, J., Barnum, H., Dixon, J., Tan, J.** *Economic analysis of investment operations*. Washington, D.C. : World Bank, 2001. 264 p.
5. **Corrado, C., Jordan, B.** *Fundamentals of investments: valuation and management*. Boston: MCGraw-Hill, 2005. 682 p.
6. **Fuller, R., Farrel, J.** *Modern investments and security analysis*. New York: McGraw-Hill, 1987. 666 p.
7. **Маркус, А., Боди, З., Кейн, А.** *Принципы инвестиций*. Москва: изд. дом Вильямс, 2002. 984 стр.
8. **Bodie, Z., Kane, A., Marcus, A.** *Investments*. New York: MC-Graw-Hill Irwin, 2002. 1015 p.
9. **Zīle, R., Šteinbuka, I., Počs, R., Krūmiņš, J., Ancāns, H., Cērps** *Latvija uz XXI gadsimta sliekšņa*. Rīga: Jāņa sēta, 1999. 152 lpp.
10. **Gončarovs, G.** *Finansu teorija*. Rīga: LU EVF, 2000. 110 lpp.
11. **Adams, A.** *Investment*. Boston : Graham & Trotman, 1989. 440 p.
12. **Smith, G.** *Investments*. Glenview, Illinois: Scott Foresman and Company, 1989. 650p.
13. **Шарп, У., Александер Г.Дж., Бейли, Д., Инвестиции**. Москва: Иннора-М, 1998. 1028 стр.
14. **Šumilo, Ē., Subbotina, T., Pasaule un Latvija. Ilgtspējīgas attīstības aspekti**. Rīga: Jāņa Rozes apgāds, 2002. 148 lpp.
15. **Boļšakovs, S.** *Inovātīvā darbība un tās finansēšanas aspekti*. Rēzekne: AR Izdevniecība, 2005. 101 lpp.
16. **Midgley, D.** *Innovation and new product marketing*. New York: Wiley, 1977. 296 p.
17. **Janušonis, G., Kariņš, A., Stabulnieks, J.** *Inovātīvas darbības pamatelementi. Rokasgrāmata maziem un vidējiem uzņēmumiem*. Rīga: Tipogrāfija Pērse, 2005. 248 lpp.

18. **Amigon, D.** The innovation superhighway: harnessing intellectual capital for sustainable collaborative advantage. Amsterdam: Butterworth-Heinemann, 2003. 379 p.
19. **Knights, D., McCabe, D.** *Organization and innovation: guru schemes and American dreams*. Maidenhead: Open University Press, 2003. 210 p.
20. **Dimza, V.** *Inovācijas pasaulē, Eiropā, Latvijā*. Rīga: LZA EI, 2003. 206 lpp.
21. **Morton, J.** *Organizing for innovation: a systems approach to technical management*. New York: McGraw-Hill, 1971. 171 p.
22. **Burgelman, R., Sayles, L.** *Inside corporate innovation: strategy, structure and managerial skills*. New York: The Free Press, 1986. 216 p.
23. **Jones, O., Tilley, F.** *Competitive advantage in SMEs. Organising for innovation and change*. Chichester: John Wiley&Sons, 2003. 275 p;
24. *Innovation policy issues in six candidate countries: the challenges*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2001. 190 p.
25. **Mani, S.** *Government, innovation and technology policy :an international comparative analysis*. Northampton: Edward Elgar, 2002. 379 p.
26. **Artisien-Maksimenko, P., Rojec, M.** *Foreign investment and privatization in Eastern Europe*. New York: Palgrave, 2001. 292 p.
27. **Емельянов, В.А., Беляцкий, Н.П., Достанко, П.А.** *Рыночная активность предприятия*. Москва: изд. дом Наука, 2005. 192 стр.
28. *General report of the activities of the European Union 2006*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Union, 2007. 230 p.
29. **Baldwin, J., Gellatly, G.** *Innovation strategies and performance in small firms*. UK, Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited, 2003. 376 p.
30. **Fjodorova, S., Jevinga, I.** *Inovāciju projektu ekonomiskā vērtēšana*. Rīga: Rīgas Tehniskās universitātes tipogrāfija, 2000. 63 lpp.
31. **Cālītis, D., Jafarovs, E., Maksimova, A.** *Riska kapitāla rokasgrāmata*. Rīga: Adverts, 2005. 25 lpp.
32. *Struktūrfondu rokasgrāmata: nauda tavam biznesam*. Rīga: Novus Consulting Group, 2004.
33. **Bojārs, J., Vilne, V.** *Starptautiskās investīcijas*. Rīga: Rīgas Paraugtipogrāfija, 1996. 280 lpp.
34. *Latvijas Nacionālais attīstības plāns 2007.-2013.* Jelgava: Jelgavas tipogrāfija, 2006. 56 lpp.

2. Zinātniskie raksti

35. **Derums, M., Beļčikovs J.** Inovācijas pasākumi Latvijas rūpniecības uzņēmumos. **No:** *Finanses un kredīts: problēmas, koncepcijas, vadība*. Rīga: LU, 2000. 34-39 lpp.
36. **Brown, T.E., Ulijn, J.** The interaction between technology, progress and economic growth. **From:** *Innovation, entrepreneurship and culture*. UK, Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited, 2004. 1-39 p.
37. **Velde, R.** Schumpeter's theory of economic development revisited. **From:** *Innovation, entrepreneurship and culture*. UK, Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited, 2004. 103-130 p.
38. **Suarez-Villa, L.** Inventive knowledge and sources of new technology: regional changes in innovative capacity in the United States. **From:** *Knowledge, complexity and innovation systems*. Berlin: Springer, 2001. 165-179 p.
39. **Boļšakovs, S.** *Inovātīvas uzņēmējdarbības finansēšanas problēmas Latvijā un to risinājumi*. Rēzekne: RA Izdevniecība, 2005. 228 lpp.
40. **Prangli, T., Puolakka, P.** Mergers and acquisitions in the Baltic countries. **From:** *Companies mergers and acquisitions in the Baltic States: modern tendencies and development forecast*. Rīga: Landmarka, 2006. 11-39 p.
41. **Liljegren, C.** Structural funds, cohesion fund and pre-accession aid. **From:** *A guide to European union funding: accessing Europe's largest donor. 11th edition*. Brussels: ECAS, 2004. 85-148 p.
42. **Adquist, C.** Innovation policy in the systems of innovation approach: some basic principles. **From:** *Knowledge, complexity and innovation systems*. Berlin: Springer, 2001. 46-55 p.

3. Laikraksti un žurnāli un citi periodiskie izdevumi

43. **Hunya, G.** FDI in small accession countries: the Baltic states. *EIB papers Volume 9*, 2004. Nr 2, 115 p.
44. *Latvia. Foreign direct investment in the states of the former USSR*. Washington (DC): The World Bank, 1992. 135 p.
45. **Keišs, S., Dubenlāže, A.** Brīvās ekonomiskās zonas un to darbība. *Kapitāls*. 1998. Nr. 2, 41. lpp.
46. Valsts investīciju programmas sagatavošanas, finansēšanas un īstenošanas kārtība. LR Ministru Kabineta pieņemtie Noteikumi Nr.560. *Latvijas vēstnesis.*, 2003. Nr.153.

47. Ārvalstu investīcijas Latvijā reģistrēto uzņēmumu pamatkapitālā sadalījumā pa darbības veidiem. *Investīcijas Latvijā: ceturkšņa biļetens*. Rīga: LR centrālā statistikas pārvalde, 2005. 55 lpp.
48. Innovation statistics. *European innovation*, 2007, Nr.1, 32 p.
49. Akadēmijas 2005. gada 3. februāra sēdes lēmums Latvijas intelektuālā īpašuma aizsardzības problēmās. *IRC Latvija ziņas*. 2005. Nr.56, 1-5 lpp.
50. *ES struktūrfondu gada grāmata 2005*. Rīga, Apgāds Mantojums, 2006. 42 lpp.
51. *Gadskārtējais ieviešanas ziņojums Latvija 2004. gads*. Rīga: Apgāds Mantojums, 2005. 124 lpp.
52. Competitiveness: towards a knowledge-based economy. *European budget 2007. Prosperity, solidarity and security in Europe and beyond*. 2006, 6 p.

4. Elektroniskie informācijas avoti

53. *Preses relīzes*. [atsauce 25.02.2007] Pieejams: <http://www.em.gov.lv/em/2nd/?lang=lv&id=12232&cat=621>
54. *Ārvalstu tiešās investīcijas*. [atsauce 23.01.2007] Pieejams: <http://www.csb.gov.lv/csp/content/?cat=2156>
55. *Explore economies*. [atsauce 27.03.2007] Pieejams: <http://www.doingbusiness.org/ExploreEconomies>
56. *Pieejamais atbalsts inovatīvas darbības uzsākšanai vai tālākai attīstīšanai*. [atsauce 25.02.2007] Pieejams: <http://www.em.gov.lv/em/2nd/?cat=3377>
57. *Uzkrātas ārvalstu tiešās investīcijas Latvijā darbības veidu dalījumā*. [atsauce 26.02.2007] Pieejams: http://www.bank.lv/images/img_lb/izdevumi/latvian/maksbil/2004-04/INV_NACE.xls.
58. *Uzkrātas ārvalstu tiešās investīcijas*. [atsauce 25.02.2007] Pieejams: <http://test.csb.gov.lv:8080/Dialog/Saveshow.asp>
59. *Key documents*. [atsauce 27.03.2007] Pieejams: http://ec.europa.eu/growthandjobs/key/index_en.htm
60. *Innovation policy in Europe*. [atsauce 10.03.2007] Pieejams: <http://cordis.europa.eu/innovation/en/policy/home.html>
61. *Inovāciju politika*. [atsauce 27.02.2007] Pieejams: <http://www.em.gov.lv/em/2nd/?cat=3374>
62. *Zinātniskais pētījums nacionālās inovāciju programmas izstrādei*. [atsauce 27.03.2007] Pieejams: http://www.em.gov.lv/em/images/modules/items/item_file_278_Zin_petijums.pdf

63. *Nacionālā Inovāciju koncepcija.* [atsauce 27.02.2001] Pieejams: http://www.innovation.lv/ino2/index2.php?kat=ino_pol
64. *IRE project participation.* [atsauce 11.03.2007] Pieejams: http://www.innovating-regions.org/network/whoswho/regions_search.cfm?region_id=119
65. *Innovation Performance. European innovation scoreboard.* [atsauce 27.03.2007] Pieejams: <http://www.proinno-europe.eu>
66. *Annual innovation policy trends and appraisal report. Latvia 2006.* [atsauce 27.03.2007]
67. *Mērķi un kompetences.* [atsauce 27.03.2007] Pieejams: <http://www.liaa.gov.lv/>
68. *Latvijas Tehnoloģiskā parka mērķi.* [atsauce 28.03.2007] Pieejams: <http://www.ltp.lv/pub/?id=9>
69. *Aizdevuma garantija.* [atsauce 28.03.2007] Pieejams: <http://www.lga.lv/index.php?id=7>
70. *Graduates byboard field ogeducation in tertiary education.* [atsauce 27.03.2007] Pieejams: <http://stats.uis.unesco.org/TableViewer/tableView.aspx?ReportId=216>
71. *Studentu skaits pa izglītības tematiskajām grupām universitātēs un koledžās.* [atsauce 27.03.2007] Pieejams: <http://test.csb.gov.lv:8080/DATABASE/Iedzsoc/databasetree>
72. *Ārējā tirdzniecība.* [atsauce 28.03.2007] Pieejams: <http://test.csb.gov.lv:8080/DATABASE/atirdz/databasetree.asp?lang=16>
73. **Bruner., J.** *Augstākā izglītība: mainīgie apstākļi, problēmas, uzdevumi.* [atsauce 28.03.2007] Pieejams: <http://www.em.gov.lv/em/2nd/?cat=3378>
74. *Latvijas Nacionālais attīstības plāns 2007-2013.* [atsauce 28.03.2007] Pieejams: http://www.nap.lv/lat/nacionalais_attistibas_plans/jauna_mape/
75. *Venture capital.* [atsauce 03.03.2007] Pieejams: <http://www.eif.org/venture/>
76. *MVU attīstības kreditēšanas programma.* [atsauce 04.03.2007] Pieejams: <http://www.em.gov.lv/em/2nd/?cat=1318>
77. *Stock markets.* [atsauce 09.01.2002] Pieejams: <http://cordis.europa.eu/finance/src/capital.htm>
78. *European Business Angel Network.* [atsauce 04.03.2007] Pieejams: <http://www.eban.org/>
79. *ERDF: European Regional Development Fund.* [atsauce 31.03.2007] Pieejams: <http://europa.eu/scadplus/leg/en/lvb/l60015.htm>
80. *Eiropas Reģionālās attīstības fonds.* [atsauce 31.03.2007] Pieejams: <http://www.esfondi.lv/page.php?id=335>

81. *EES: today and tomorrow.* [atsauce 31.03.2007] Pieejams:
http://ec.europa.eu/employment_social/employment_strategy/eestm_en.htm
82. *Eiropas Sociālais fonds.* [atsauce 31.03.2007] Pieejams:
<http://www.esfondi.lv/page.php?id=336>
83. *Eiropas Lauksaimniecības vadības un garantiju fonds.* [atsauce 31.03.2007] Pieejams:
<http://www.esfondi.lv/page.php?id=337>
84. *Zivsaimniecības vadības finansēšanas instruments.* [atsauce 31.03.2007] Pieejams:
<http://www.esfondi.lv/page.php?id=338>
85. *Latvijas Attīstības plāns (Vienotājs programmdokuments). 1. mērķa programma 2004.-2006. gadam.* [atsauce 31.03.2007] Pieejams: http://www.esfondi.lv/upload/05-saistosie_dokumenti/spd_lv_04122003.pdf
86. *Programme complement, Latvia, Objective 1, 2003-2006.* [atsauce 29.03.2007] Pieejams: <http://www.esfondi.lv/page.php?id=572>
87. *Programmas papildinājums. Latvija 1. mērķa programma. 2004.-2006.g.* [atsauce 31.03.2007] Pieejams: http://www.esfondi.lv/upload/05-saistosie_dokumenti/pc_lv_23022004.pdf
88. *Ievads standartizācijā.* [atsauce 05.04.2007] Pieejams:
<http://www.mazaisbizness.lv/pub/index.php?id=1014&gid=6&lid=156>
89. *Noteikumi par komercdarbības atbalsta sniegšanas nosacījumiem un projektu pieteikumu iesniegšanas un atbalsta piešķiršanas kārtību.* [atsauce 06.04.2007] Pieejams:
http://www.liaa.gov.lv/uploaded_files/MK_21_01_2006_796_vecajam_metodikam%200.DOC
90. *Struktūrfondu apguves statuss.* [atsauce 09.04.2007] Pieejams:
<http://www.esfondi.lv/page.php?id=652>

Bakalaura darbs “Ārvalstu investīcijas Latvijas inovatīvajā uzņēmējdarbībā” izstrādāts LU Ekonomikas un Vadības fakultātē, Starptautisko attiecību institūtā.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts pastāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti un iesniegta darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autore: Nataļja Voronova

Rekomendēju darbu aizstāvēšanai

Vadītāja: dr. oec. profesore Ērika Šumilo

Recendents:

Darbs iesniegts

Metodiķe:

Darbs aizstāvēts bakalaura gala pārbaudījuma komisijas sēdē

Komisijas sekretāre: